

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Psikoloji Anabilim Dalı

Klinik Psikoloji Bilim Dalı

**3-5 YAŞ ARASINDA VE ANAOKULUNA GİDEN ÇOCUK ANNELERİNİN
AYRILMA KAYGISI VE BAĞLANMA BİÇİMLERİ İLE ÇOCUĞUN
DAVRANIŞLARI VE AYRILMA KAYGISI ARASINDAKİ İLİŞKİ: BİLİŞSEL
ESNEKLİĞİN ARACI ROLÜ**

Cansu KÜÇÜKÖDÜK

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2015

**3-5 YAŞ ARASINDA VE ANAOKULUNA GİDEN ÇOCUK ANNELERİNİN
AYRILMA KAYGISI VE BAĞLANMA BİÇİMLERİ İLE ÇOCUĞUN
DAVRANIŞLARI VE AYRILMA KAYGISI ARASINDAKİ İLİŞKİ: BİLİŞSEL
ESNEKLİĞİN ARACI ROLÜ**

Cansu KÜÇÜKÖDÜK

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Psikoloji Anabilim Dalı

Klinik Psikoloji Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

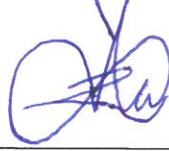
Ankara, 2015

KABUL VE ONAY

Cansu Küçüködük tarafından hazırlanan “3-5 Yaş Arasında ve Anaokuluna Giden  ocuk Annelerinin Ayrılma Kaygısı ve Bağlanma Biçimleri İle  ocuğun Davranışları ve Ayrılma Kaygısı Arasındaki İlişki: Bilişsel Esnekliğin Aracı Rolü” başlıklı bu çalışma, 22.06.2015 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Nilhan SEZGİN (Başkan)

Prof. Dr. Ferhunde ÖKTEM (Danışman)

Doç. Dr. Müjgan İNÖZÜ

Yukarıdaki imzaların adı geçen üretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Prof. Dr. Yusuf ÇELİK

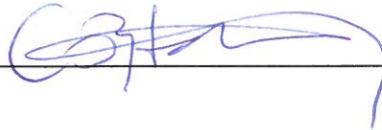
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin 1 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

22.06.2015

Cansu KÜÇÜKÖDÜK

TEŞEKKÜR

Öncelikle hem eğitim sürecimde hem de tez sürecimde bana her türlü desteği sağlayan tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Ferhunde Öktem'e her zaman benim yanımda olduğu için, her aşamada anlayış ve sabır gösterdiği için saygılarımı sunar teşekkür ederim.

Değerli hocalarım Prof. Dr. İhsan Dağ, Prof. Dr. Banu Cangöz ve Doç. Dr. Sait Uluç başta olmak üzere, lisans ve yüksek lisans eğitimim sürecinde ilgi ve destek gördüğüm tüm Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü öğretim üyelerine teşekkür ederim.

Tezimin en zorlandığım zamanlarında destekleri ve yardımı için Doç. Dr. Sait Uluç'a ayrıca bir teşekkürü borç bilirim. Ayrıca ısrarlarıma karşı gelmeyip çalışmama katılmayı kabul eden tüm katılımcılara da buradan teşekkür ederim.

Bu zorlu süreçte her zaman yanımda olan, desteğini ve anlayışını hiçbir zaman eksik etmeyen sevgili eşim Ali Küçüködük'e ve başta annem ve babam olmak üzere tüm aileme sonsuz teşekkürler...

Cansu Küçüködük

ÖZET

KÜÇÜKÖDÜK, Cansu. *3-5 Yaş Arasında ve Anaokuluna Giden Çocuk Annelerinin Ayrılma Kaygısı ve Bağlanma Biçimleri İle Çocuğun Davranışları ve Ayrılma Kaygısı Arasındaki İlişki: Bilişsel Esnekliğin Aracı Rolü*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2015.

Bu araştırmanın amacı, anaokuluna giden çocuk annelerinin ayrılma kaygısı ve bağlanma biçimleri ile çocuğun davranışları ve ayrılma kaygısı arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Bu bağlamda, annelerin bilişsel esnekliğinin bağlanma biçimleri ve ayrılma kaygıları arasındaki aracı rolüne bakılmıştır. Çalışma kapsamında hem anne ve çocuğun ayrılma kaygıları arasındaki ilişkinin hem de çocuğun ve annenin ayrılma kaygısı bağlamında çocuğun sosyal becerileri ve problem davranışları arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmanın örneklemini 280 çocuğun anne ve öğretmenleri oluşturmaktadır. Çalışmada annelerden bilgi toplamak amacıyla “Demografik Bilgi Formu”, “Yuva Çocukları İçin Ayrılma Kaygısı Ölçeği (Anne-Baba Formu)”, “Bilişsel Esneklik Envanteri, Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri (YİYE-II)”, “Yetişkin Ayrılma Kaygısı Anketi” uygulanmıştır. Öğretmenlerden bilgi toplamak amacıyla da “Yuva Çocukları İçin Ayrılma Kaygısı Ölçeği (Öğretmen Formu)” ve “Anaokulu ve Anasınıfı Davranış Ölçeği” kullanılmıştır. Yapılan analizler doğrultusunda temel olarak çocuğun ayrılma kaygısı ile sosyal becerileri arasında aynı yönde ve anlamlı, problem davranışları arasında ters yönde ve anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Annenin bağlanma biçimi ile ayrılma kaygısı arasında aynı yönde ve anlamlı ilişki bulunmuştur. Son olarak anne bağlanma biçimi ve ayrılma kaygısı arasında aracı rolüne bilişsel esnekliğin anlamlı düzeyde bir rol üstlenmediği görülmüştür.

Anahtar Sözcükler

Yetişkin Ayrılma Kaygısı, Bağlanma Biçimi, Anaokulu Çocuğu Ayrılma Kaygısı, Sosyal Beceri, Problem Davranış, Bilişsel Esneklik

ABSTRACT

KÜÇÜKÖDÜK, Cansu. *The Relationship Between The Separation Anxiety and Attachment Styles of Mothers Who Have Preschool Children Between The Ages of 3-5 and The Behavior of Their Children: The Mediator Factor of Cognitive Flexibility*, Master Thesis, Ankara, 2015.

The aim of the research is to examine the relationship between separation anxiety and attachment style of the kindergartner's mother and to investigate the relationship between attachment style with the child's behavior and separation anxiety. In this context it has also looked into the role of mediator between attachment styles of mothers and separation anxiety of cognitive flexibility. The relationship between the mother and the child's separation anxiety as well as the scope of the study has examined the relationship between child and maternal separation anxiety in the context of the child's social skills and problem behavior. The relationship between the mother and the child's separation anxiety as well as the scope of the study has examined the relationship between child and maternal separation anxiety in the context of the child's social skills and problem behavior. In the study "Demographic Information Form", "Slot Separation Anxiety Scale for Children (Parent Form)", "Cognitive Flexibility Inventory, Experiences In Close Relationships Inventory (E.I.C.R.I.), "Adult Separation Anxiety Questionnaire" are used to collect information from mothers. In order to gather information from teachers in "Slot Separation Anxiety Scale for Children (Teacher Form)" and "Kindergarten and Kindergarten Behavior Scale" were applied. With respect to the analysis results, there was a positive significant correlation between child's separation anxiety and social skills and there was a negative significant correlation between child's separation anxiety and problem behavior. A positive significant correlation between attachment styles of mother and mother's separation anxiety was observed. For cognitive flexibility, there is no evidence that it acts as a mediator factor between mother's attachment style and separation anxiety.

Keywords

Adult Separation Anxiety, Attachment Styles, Kindergartens Child Separation Anxiety, Social Skills, Problem Behaviors, Cognitive Flexibility

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar DİZİNİ	x
ŞEKİLLER DİZİNİ	xiii
EKLER DİZİNİ	xiii
GİRİŞ	1
1.BÖLÜM	2
1.1. BAĞLANMA KURAMI VE BAĞLANMA BİÇİMLERİ	2
1.1.1.Bebeklikte Bağlanma	4
1.1.2.Çocukluk, Ergenlik Ve Bağlanma	7
1.1.3.Yetişkin Bağlanma Biçimleri	9
1.1.4.Bağlanma Ve Boyutlarının Ölçümü	13
1.1.5.Güvenli Yer Senaryoları	16
1.2. SOSYAL BECERİ	19
1.3. PROBLEM DAVRANIŞLAR	22
1.4. SOSYAL BECERİ VE PROBLEM DAVRANIŞLAR ARASINDAKİ İLİŞKİ ..	23
1.5. ÇOCUKLUK AYRILMA KAYGISI	24
1.5.1. Tanım ve Görülüş sıklığı	24
1.5.2. Görülüş Nedenleri	25
1.5.3. Klinik Özellikler ve Gidiş	28
1.6. YETİŞKİN AYRILMA KAYGISI	31
1.6.1. Tanım ve Görülüş Sıklığı	31
1.6.2. Görülüş Sıklığı	34
1.6.3. Klinik Özellikler, Eş tanı ve Gidiş	35
1.7. BİLİŞSEL ESNEKLİK	38
1.8. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	42
1.9. ARAŞTIRMA SORULARI	44
2. BÖLÜM	46
YÖNTEM	46
2.1. ÖRNEKLEM	46
2.2. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI	47

2.2.1. Demografik Bilgi Formu.....	48
2.2.2. Yuva Çocukları İçin Ayrılma Kaygısı Ölçeği.....	48
2.2.3. Bilişsel Esneklik Envanteri (BEE).....	49
2.2.4. Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri (YİYE-II).....	50
2.2.5. Yetişkin Ayrılma Kaygısı Anketi	51
2.2.6. Anaokulu ve Anasınıfı Davranış Ölçeği	51
2.3. İŞLEM	52
2.4. VERİLERİN ANALİZİ	53
3. BÖLÜM	54
BULGULAR	54
3.1. KORELSAYON ANALİZİ SONUÇLARI	54
3.2. İLGİLİ DEĞİŞKENLERİN DEMOGRAFİK BİLGİLERE BAĞLI FARKLILIKLARININ İNCELENMESİ	59
3.3. ANNE AYRILMA KAYGISI ÜST-ALT GRUP İLE ÇOCUK AYRILMA KAYGISI VE PROBLEM DAVRANIŞLARININ KARŞILAŞTIRILMASI	63
3.4. ANNE ÇALIŞMA DURUMU İLE EĞİTİM DÜZEYİ ARASINDAKİ İLİŞKİ	64
3.4.1. Yüksek Eğitimli Çalışan Anneler ile Düşük Eğitimli Çalışan Anne Çocuklarının Karşılaştırılması.....	65
3.4.2. Yüksek Eğitimli Çalışmayan Anne ile Düşük Eğitimli Çalışmayan Anne Çocuklarının Karşılaştırılması	66
3.4.3. Yüksek eğitimli Çalışan Anneler ile Yüksek Eğitimli Çalışmayan Annelerin Çocuklarının Karşılaştırılması	67
3.4.4. Düşük Eğitimli Çalışan Anneler ile Düşük Eğitimli Çalışmayan Anne Çocuklarının Karşılaştırılması	68
3.5. AYRILMA KAYGISI BELİRTİLERİNİ YORDAYAN BİLİŞSEL ESNEKLİK SENARYOLARINA İLİŞKİN REGRESYON ANALİZİ	69
3.5.1. Annenin Ayrılma Kaygısının Yordanması	70
3.5.2. Anne Ayrılma Kaygısı Üzerinde Bilişsel Esnekliğin Aracı Rolü	72
3.5.3. Bilişsel Esnekliğin Aracı Rolü.....	75
3.5.4. Çocuk Ayrılma Kaygısının Yordanması.....	75
4. BÖLÜM	76
TARTIŞMA	76
4.1. KORELASYON ANALİZİ SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	76
4.1.1. Annenin Bağlanma Biçimi ile Yetişkin (Anne) ayrılma Kaygısı Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi.....	76

4.1.2. Çocuk Ayrılma Kaygısı ile Anne Bağlanma Biçimi ve Anne Ayrılma Kaygısı Arasındaki İlişkilerin Değerlendirilmesi.....	77
4.1.3. Çocuk Sosyal Beceri ve Problem Davranışları ile Anne Ayrılma Kaygısı, Çocuk Ayrılma Kaygısı ve Anne Bağlanma Biçimi Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi.....	79
4.1.4. Anne Eğitim Düzeyi ile Çocuk Ayrılma Kaygısı, Anne Bağlanma Biçimi ve Çocuğun Problem Davranış ve Sosyal Becerileri Arasındaki İlişkilerin Değerlendirilmesi.....	80
4.1.5. Çocuğun Yaşı ve Cinsiyeti ile Ayrılma Kaygısı, Sosyal Beceri ve Problem Davranışları Arasındaki İlişkilerin Değerlendirilmesi.....	84
4.1.6. Çocuğun Kardeş Sayısı ile Ayrılma Kaygısı, Sosyal Beceri ve Problem Davranışları Arasındaki İlişkilerin Değerlendirilmesi.....	85
4.2. ÇOCUK AYRILMA KAYGISI, ÇOCUK SOSYAL BECERİ VE PROBLEM DAVRANIŞLARI VE ANNE AYRILMA KAYGISI İÇİN DEMOGRAFİK BİLGİLERE BAĞLI FARKLILIKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ	86
4.3. ARACI DEĞİŞKEN ANALİZİ SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	89
4.4. SONUÇ VE KLİNİK DOĞURGULAR.....	91
KAYNAKÇA.....	93
EKLER.....	104

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. Ayrılma Kaygısı Bozukluğu için DSM-V tanı ölçütleri	30
Tablo 2. YAKB'nin en sık saptanan klinik belirtileri ve oranları (Manicavasaga et al., 1997).	37
Tablo 3. Katılımcılara Ait Genel Demografik Özellikler.....	47
Tablo 4. Çalışmada Araştırılan Değişkenler Arasındaki Spearman's Rho Korelasyon Analizi Sonuçları.....	55
Tablo 5. Çalışmada Araştırılan Demografik Özelliklerin Spearman's Rho Korelasyon Analizi Sonuçları.....	56
Tablo 6. Annenin Çalışma Durumuna Göre Bazı Ölçeklerin Ortalamalarının Karşılaştırılması (Mann-Whitney U Testi)	58
Tablo 7. Çocuğun Cinsiyetine Göre Bazı Ölçeklerin Ortalamalarının Karşılaştırılması(Mann-Whitney U Testi)	59
Tablo 8. Yetişkin Ayrılık Kaygısı Puanının Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları.....	60
Tablo 9. Yetişkin Ayrılık Kaygısı Puanının Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları.....	61
Tablo 10. Çocuğun Yaşına Göre Bazı Ölçeklerin Ortalamalarının Karşılaştırılması.....	62
Tablo 11. Anne Ayrılma Kaygısı Üst-Alt Grup Karşılaştırması.....	63
Tablo 12. Ayrılma Kaygısı Düzeylerine Göre Üst-Alt Gruptaki Annelerin Çocuklarına Ait Ayrılma Kaygısı ve Problem Davranış Karşılaştırması.....	63
Tablo 13. Anne Çalışma Durumu ile Eğitim Düzeyi İlişkisi	64
Tablo 14. Çalışan Annelerin Eğitim Durumuna Göre Çocukların Ayrılma Kaygıları ve Problem Davranışlarının Karşılaştırılması	65
Tablo 15. Çalışmayan Annelerin Eğitim Durumuna Göre Çocukların Ayrılma Kaygıları ve Problem Davranışlarının Karşılaştırılması	66
Tablo 16. Yüksek Eğitimli Annelerin Çalışma Durumuna Göre Çocuklarının Ayrılma Kaygısı ve Problem Davranışlarının Karşılaştırılması.....	67
Tablo 17. Düşük Eğitimli Annelerin Çalışma Durumuna Göre Çocukların Ayrılma Kaygısı ve Problem Davranışlarının Karşılaştırılması.....	68

Tablo 18. Yetişkin Ayrılma Kaygısı Puanının Yordanmasına İlişkin Analiz Sonuçları.....	69
Tablo 19. Kaygılı ve Kaçınmacı Bağlanma Biçimlerinin Bilişsel Esneklik Puanını Yordamasına İlişkin Analiz Sonuçları.....	72
Tablo 20. Kaygılı ve Kaçınmacı Bağlanma Biçimlerinin Bilişsel Esneklik Puanını Yordamasına İlişkin Analiz Sonuçları.....	73
Tablo 21. Bilişsel Esnekliğin Annelerin Ayrılma Kaygılarına İlişkin Analiz Sonuçları.....	74
Tablo 22. Kaçınmacı Bağlanma Biçiminin ve Bilişsel Esnekliğin Annelerin Ayrılma Kaygılarına İlişkin Analiz Sonuçları.....	74
Tablo 23. Çocuk Ayrılma Kaygısının Yordanmasına İlişkin Analiz Sonuçları.....	75

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Bir Bağlanma Aktarım Süreci Modeli (Hazan ve Shaver 1994)	10
Şekil 2. Dört Kategori Modelinde Temel Boyutlar ve Kategorileri (Brennan, Clark ve Shaver 1998).....	12
Şekil 3. Bağlanma Temsillerinin Bileşenlerine İlişkin Model.....	18
Şekil 4. Araştırmanın Amacı ve Önemi	42

EKLER DİZİNİ

Ek 1. Demografik Bilgi Formu	104
Ek 2. Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri (YİYE-II)	105
Ek 3. Yuva Çocukları İçin Ayrılma Kaygısı Ölçeği	108
Ek 4. Yetişkin Ayrılma Kaygısı Anketi	111
Ek 5. Anaokulu ve Anasınıfı Davranış Ölçeği (PKBS-2).....	112
Ek 6. Bilişsel Esneklik Envanteri (BEE)	114
Ek 7. Gönüllü Katılım Formu	115
Ek 8. Orjinallik Raporu	117
Ek 9. Etik Kurul İzin Formu	118

GİRİŞ

Ayrılma kaygısı, kişinin annesinden ya da bağlanma nesnesinden ayrılması veya böyle bir beklenti içinde olması durumunda yoğun endişe duyma halidir (Diriöz, 2010). Ayrılma kaygısı kavramı, gelişimsel araştırmalardan ve bağlanma kuramından temel almaktadır (Alkan, 2007). Literatürde bağlanma, genel olarak çocuk ile bakım veren arasındaki ilişkide, çocuğun bakım veren kişiyle yakınlık arayışına girmesiyle başlayan, devamlılığı ve tutarlılığı olan duygusal bir bağ şeklinde tanımlanmaktadır. İlk çocukluk döneminde anneden ya da bağlanma nesnesinden ayrılma durumunda endişe duymak doğal bir tepki olarak görülürken, bu endişe uzun sürdüğünde, şiddetli ya da gelişimsel olarak uygunsuz olduğunda ya da işlevselliği bozduğunda değerlendirmeye alınması gerekmektedir. Bu noktada çocuğun sosyal beceri ve davranış gelişiminin de etkilendiğini söylemek mümkün olmaktadır. Ayrıca bağlanma, Bowlby'e göre yalnızca çocukluk ile sınırlı olmayıp yaşam boyunca sürmektedir. Fakat bu konuda yapılan ilk yıllardaki araştırmalar çoğunlukla bebeklik ve çocukluk dönemleri ile yürütülmüşken, daha sonraki araştırmalar yetişkinlikte bağlanma biçimlerine odaklanmıştır. Bağlanma ile ilişkili olarak daha çok çocukluk dönemi sorunu olarak değerlendirilen ayrılma kaygısının bir kısım araştırma sonuçlarında yetişkinlikte de dikkate alınabilecek oranda görüldüğü gösterilmiştir. Sonraki dönemlerde görülen kaygı bozuklukları ile erken dönemlerde şekillenen bağlanma biçimleri arasındaki ilişkide işlevselliği olmayan ya da koruyucu özellikleri bulunabileceği tahmin edilen düşüncelerin rolünün bilinmesi önemlidir (Dağ ve Gülüm, 2013). Bu çerçevede yetişkin bağlanma biçimi ve ayrılma kaygısında aracı rolü olabilecek değişkenlerden bilişsel esneklik de ele alınması gerekli bir kavram olarak görülebilir. Bu çalışmada, anaokuluna giden çocuğu olan annelerin ayrılma kaygıları ve bağlanma biçimleri ile çocuklarının davranışları ve ayrılma kaygıları arasındaki ilişkinin incelenmesi ve bu bağlamda annelerin bilişsel esnekliğinin aracı rolünün değerlendirilmesi hedeflenmektedir. İzleyen bölümde yetişkinlikte ve çocuklukta ayrılma kaygısı, bağlanma kuramı ve bilişsel esneklik kavramlarına ilişkin yazın alanının kısa bir özeti sunulmuştur.

1. BÖLÜM

1.1.BAĞLANMA KURAMI VE BAĞLANMA BİÇİMLERİ

Bağlanma, genel olarak çocuk ile bakım veren (anne) arasında oluşan ve bebeklikte hayatta kalmak için temel ihtiyaçlarını karşılamak amacı ile kurulan yakın ilişkiyi ifade etmektedir. Bağlanma kuramı ilk kez psikoanalitik gelenekten gelen J. Bowlby tarafından ortaya atılmıştır. Bağlanma kuramı, özellikle hayvanlarla yapılan çalışmalar ve kurumlarda yaşayan, annelerinden ayrılmış çocuklar üzerinde yapılan gözlemler sonucunda oluşmuştur (Bretherton, 1992). Buna göre kurumda yetişen çocukların annelerini, kendilerini doyurduğu ve bir takım fiziksel ihtiyaçlarını giderdiği için sevdiği görüşü dışlanmıştır. Bowlby'e göre anne-çocuk arasındaki ilişki sadece fiziksel bir yakınlık değil, aynı zamanda oluşturulmuş duygusal bir bağıdır. Kuramın geliştirilmesinde psikanaliz, etoloji, nörobiyoloji ve gelişim kuramları gibi birçok alandan farklı görüşlerin etkilerini görmek mümkündür. Bu açıdan bağlanma kuramının disiplinler arası bir yaklaşımla oluştuğu söylenebilir. Bağlanma, Bowlby'e göre doğduktan sonra bebeğin hayatta kalabilmesi için gerekli olan ihtiyaçlarının bir yetişkin tarafından karşılanması sonucunda yetişkin ile bebek arasında kurulan duygusal bağın oluşmasıdır (Hazan ve Shaver, 2000). Kuramın temel varsayımına göre, bebek doğduğu anda hayatta kalabilmek için bir yetişkinin bakımına muhtaçtır. Dolayısıyla bu bakımın oluşması ve sürdürülebilmesi için insan yavrusunun yakınlığı korumaya yönelik bir takım içgüdüsel tepkiler göstermesi gerekmektedir. Buna göre bebek ağladığında annenin onunla ilgilenmesi, ya da acıktığında meme arama davranışı gibi davranışsal tepkiler anne-çocuk arasında karşılıklı etkileşimin oluşmasını sağlamaya yöneliktir. Bağlanmanın davranışsal sistemi ağlama, gülme, izleme gibi bebeğin hayatta kalmasını sağlamaya yönelik işlevselliğe sahip evrensel bir takım davranışlardan oluşur. Bu tür davranışsal sistem tepkileri yakınlığın korunmasını sağlar. Bebek başlangıçta ulaşılabilir bir bakım verenle yakınlık kurarken, 7. aydan sonra yakınlık kuracağı kimseyi seçmektedir. Buna göre; kendisine yakınlık kurmak isteyen ve yokluğunda sıkıntı duyabileceği bir tek kişiye yönelir. Burada kuram bir bağlanma figüründen bahseder. Bu figürün seçiminde bebek için önemli olan sıkıntı ya da rahatsızlık durumunda onu

rahatlatacak olumlu ve yararlı tepkiler verebilen bir kişinin olmasıdır. Çünkü bağlanılan kimsenin stresli yaşantılar karşısında üç temel işlevi vardır. Bunlar; yakınlık sağlama, güvenlik üssü ve güvenli bir sığınak olma işlevleridir. Özellikle bebek bir sıkıntı duyduğunda yakınlık aramaya başlar, anne böyle zamanlarda bebeği rahatlatmak ve tekrar kendini güvende hissetmesini sağlamak için güvenlik üssü görevi görür. Ayrıca bağlanma figürü yakın olduğunda bebek, diğer insanlarla ilişki kurabileceği ve çevreyi araştırabileceği bir güvenlik üssüne sahip olmaktadır. Benzer şekilde anne, bebek için uzak- ulaşılamaz olduğunda bebek yaşadığı sıkıntıyı annesi döndüğünde yatıştırmakta, böylece anne güvenli bir sığınak işlevi görmektedir. (Hazan ve Shaver, 2000). Bağlanılan kimseye karşı yakınlık ve duyarlılık kişinin gelişiminde ve daha sonraki yaşantılarında diğerleriyle kuracağı ilişkilerin şekillenmesinde önemlidir.

Davranışsal Bağlanma Sistemi'nde bağlanma davranışı, Bowlby'e göre insanlar ve diğer üst düzey canlılarda tehlike içerikli uyarılar karşısında güvenli bir sığınak olarak algılanan kişiye fiziksel yakınlaşmayı sağlamak yönünde gelişen içgüdüsel bir eğilimdir. Doğduğu andan itibaren kendi kendine hayatta kalamayan bebekler bir başkasının bakımına ve tehlikelere karşı onun korumasına ihtiyaç duyar. Dolayısıyla bebekler yetişkinle yakınlığı kurma ve bunu korumayı sağlayacak yönde davranışlar geliştirme eğilimindedirler. Bowlby'e göre bebekler bunu sağlayabilecek davranış repertuarı ile doğarlar. Bu davranışların gelişiminde sosyal çevrenin ve yetişkinin tepkileri etkilidir. Davranışsal sistem aynı amaçla ortaya çıkan bir takım davranışlardan oluşur. Bağlanma sistemi, insanı hayatı boyunca hayatta kalmasını sağlaması ve diğerleriyle kurulan ilişkide onlara karşı güven duyabilmeyi öğrenmesi bakımından en önemli davranışsal sistemlerden biridir. Bağlanma; keşfi, toplumsallığı, bakımı ve cinsel birleşmeyi de içeren belirgin fakat iç içe geçmiş bir davranış sistemidir (Dönmez, 2000). Kişi, bakım verenle tekrarlayan bir şekilde kurduğu ilişkiyi bellekte kodlamakta, şemalar oluşturmakta ve her yeni gelen bilgiyi bu şema içinde uygun bir yere yerleştirmektedir. Daha sonra bakım verenle kurduğu ilişki örüntüsü, tekrarlayan bir şekilde, kişinin dış dünyada diğerleriyle de ilişkilerinde işlevini sürdürmeye devam eder. Böylelikle anne-bebek arasındaki etkileşim daha sonra kişi ve çevre arasındaki etkileşimin biçimini belirler. Buna bağlı olarak da kişinin yaşam boyu kullanacağı şemaları oluşturur.

Bağlanma sisteminin sağlıklı bir şekilde kurulmasının kişinin gelişimde bir diğer önemli rolü ise kişinin kendini güvende hissettikten sonra bağlanma sisteminin durağanlaşması ve kişinin kaynaklarını diğer ihtiyaçlarını karşılama yönünde kullanmaya başlamasıdır. Örneğin güvenliğini sağlayan ve kendini “güvenli” hissedenden çocuk oyunlara katılmak, akranları ile iletişim kurmak için keşfe çıkar. Bağlanma Kuramı’nı gelişim dönemlerine göre 3 grupta inceleyebiliriz.

1. Bebeklikte bağlanma
2. Çocukluk ve ergenlik döneminde bağlanma
3. Yetişkinlikte bağlanma

1.1.1. Bebeklikte Bağlanma

Bağlanma kuramının dayanak noktası, bebeklerin doğdukları andan itibaren hayatta kalabilmek için gereksinimlerini karşılayan kişi ile kurduğu ilişkidir. Bebeğin doğar doğmaz sosyal ve duygusal ihtiyaçlarını karşılaması için başvuracağı kişi annesidir. Kurama göre, ilk yıllarda anne ile kurulan ilişki daha sonraki yıllarda diğerleriyle de kurulan ilişkinin niteliğini belirlemede etkilidir ve bu yüzden çok önemlidir. Anne, bebeği ile kurduğu bağ aracılığı ile onun dış dünyayı inceleyebileceği ve gerektiğinde, kendini tehlikede hissettiğinde geri dönüşler yapabileceği güvenli bir sığınak oluşturmaktadır (Tüzün ve Sayar, 2006).

Bowlby’ye göre anne bebek arasında ilk 2 ayda kurulan bağ, içgüdüsel olarak meydana gelen tepkilerden oluşur. Bu tepkiler; emme, tutma, yapışma, takip, ağlama ve gülmedir (Bretherton, 1992). Buna göre, özellikle tutma ve anneyi izleme tepkilerinin bağlanmanın oluşumunda etkili olduğu söylenebilir. Çünkü anne sadece bebeğin fiziksel ihtiyaçlarını karşılamaz, aynı zamanda sıcaktır, ilgi gösterir ve duygusal ihtiyaçlarını da karşılar. Buna bağlı olarak, bebekler temel bakım veren kimseden (anne) ayrıldıkları zaman bir takım davranışsal tepkiler gösterirler. Bowlby bu tepkileri açıklarken Harlow’un 1969 yılında başlayan ve belli bir süre devam eden maymunlarla

yaptığı anne yoksunluğu çalışmalarından etkilenmiştir. Kısaca Harlow deneyinde, doğduğu andan itibaren anne maymundan ayrılan bir grup yavru maymunu biri tel ağılı diğeri de yumuşak kumaşla kaplanmış yapma anne maymunların olduğu bir kafese koymuştur. Bebek maymunlar iki gruba ayrılmış ve anne sütü bir gruba tel anne modeli aracılığıyla, diğeri gruba ise yumuşak kürk kaplı anne modeli aracılığıyla gelmiştir. Yavru maymunların ilgilerini sadece besin sunan anne maymun modeline değil, hareket ve yumuşaklık sağlayan anne modeline de verdikleri, çoğu zamanlarında onunla oldukları gözlemlemiştir. Ayrıca bu maymunlar için yakınlık ve sıcaklık duyguları bağlanmanın oluşumunda etkili olmuştur. İnsan yavrusu için de aynı yakınlık ve sıcaklığın kurulması temel ihtiyaçların giderilmesi kadar önemlidir. Buna göre bağlanma figürü ile yoğun bir bağ kuran ve kısa bir süreliğine de olsa ayrılık yaşayan bebeklerin tepkileri şöyledir: İlk olarak protesto aşaması yaşanır. Bebek bu aşamada annenin yokluğuna karşı aşırı bir tepki göstermekte ve ağlamakta, etkin araştırmayı bırakmakta ve diğerlerine karşı direnç göstermektedir. İkinci aşama umutsuzluk aşamasıdır. Bu aşamada bebek her şeye karşı ilgisiz kalmaktadır ve yaşanan acı nedeniyle mutsuzdur. Son olarak kopma, inkâr ya da ayrılma aşamasından söz etmek mümkündür. Kopma, bebeğin bakım vereni aramaktan vazgeçmesi ve artık ona bağlı olmamasıdır. Bu aşamada gösterilen tepkiler, var olan durum karşısında bebeğin başa çıkma davranışı olarak ifade edilmiştir. Bebek anneyi aramaktan vazgeçmektedir. Bebek daha önceki tepkilerini unuttur ve annesi olmadan yaşamını sürdürmeye devam eder. Ancak, bebeklikte yaşanan ayrılık kaygısı bağlanma figürüne ulaşamamış olan bebek için ortaya çıkarılan bir başa çıkma davranışı olarak ele alınabilir (Bretherton, 1992). Bowlby'e göre, her dönemde gösterilen tepkiler oldukça uyumsal özelliktedir ve canlıyı hayatta kalmasını sağlayacak şekilde yeni arayışlar içine itmektir.

Bowlby kuramını bebeklerle yapmış olduğu gözlemler sonucunda da şekillendirmiştir. Kurama göre; bir bebek yaşadığı bir sıkıntı veya stres anında anne (bakım veren kimse) ile bir araya gelmek, fiziksel olarak yakınlık kurmak ve rahatlamak ister. Yakınlık sağlayan bir bağlanma figürü bebek için güvenlik arayışının ve bunun sağlanmasının bir göstergesidir. Var olan stres durumunda, bağlanma figürüne ulaşamayan bebeklerin benzer tepkileri gösterdiği bulunmuştur. Bowlby tarafından gözlenerek oluşturulan tüm bu kuramsal bilgiler Ainsworth ve arkadaşları tarafından laboratuvarında yapılan deneysel çalışmalarla sınanmıştır.

Ainsworth ve arkadaşlarının yaptıkları “Yabancı Durum Testi” olarak bilinen bu çalışmada bir yaşıdaki çocuklar, alındıkları bir oyun odasında 20 dakikalık dönemlerden ve sekiz farklı oturumdan oluşan bir işlemle gözlemlenmiştir. Bu dönemler sırasında oluşturulan çalışma düzeneğine göre bebeğin annesi ve bir yabancı odaya girip çıkmıştır. Burada temel amaç, bebeğin bağlanma biçimini ortaya çıkaracak şekilde, annenin yabancı bir ortamda tekrarlayan bir şekilde ve kimi zaman içeride bir yabancı olduğu durumlarda bebeğinden ayrılmasıdır. Böylelikle bebeklerin, işlem boyunca vermiş olduğu tepkiler gözlemlenerek ne tür bağlanma örüntüleri sergiledikleri araştırılmak istenmiştir (Bretherton, 1992). Bu deneyde çocuğun bağlanma biçimini belirlemek için temel olarak iki davranışı gözlenir: Çocuğun keşif davranışı ve çocuğun annesinin gidiş ve dönüşlerine nasıl tepkiler verdiği. Buna göre, Ainsworth ve arkadaşları 1978’de anne ve çocuk arasındaki bağlanmayı, annelerinden ayrılma ve sonra tekrar bir araya gelme sırasında gösterdikleri duygusal tepkilerine göre, güvenli, kaygılı/kararsız ve kaçınan olmak üzere 3 kategoride sınıflandırmışlardır (Sümer 2006a, Hazan ve Shaver, 1994).

Güvenli Bağlanma: Güvenli bağlanan bebekler, bağlanma figürünün işlevi açısından bakıldığında, yakınlığı koruma ve kendini güvende hissederek çevreyi keşfetme açısından kuramın öngördüğü şekilde davranmıştır. Buna göre, ayrılık sonrası huzursuz olan bebek kısa bir stres yaşasa da annenin odada olmadığı zamanlarda çevre ile ilgilenmeye ve oyuncaklarla oynamaya devam etmiştir. Ancak anne geldiğinde ise rahatlayarak daha etkin keşfetme davranışları göstermiştir. Bu bebekler anneyi güvenli üs olarak kullanabilmiştir.

Kaygılı-Kararsız Bağlanma: Bu tür bağlanan çocuklar anne uzakta- ulaşılamaz olduğunda çok yoğun bir kaygı yaşamışlar ve anneye karşı öfke duymuşlardır. Öyle ki odadaki yabancı ile iletişim kurmadıkları gibi çevreyi keşfe çıkmamışlardır. Anne odaya geldiğinde bu tür bağlanma biçimine sahip bebeklerin kolay kolay sakinleşmediği ve tepkilerinin belirgin olmadığı gözlenmiştir. Annenin, çocuğun ihtiyaçlarına karşı olan tutumunun oldukça tutarsız olduğu ve buna bağlı olarak bebeklerin de tutarsız tepkiler geliştirdikleri söylenebilir.

Kaçınan Bağlanma: Bu tip bağlanma biçimine sahip çocuklar ise, anneleri yanlarındayken çevreyi rahatlıkla keşfetmişler, oyuncaklarıyla oynamışlar, ancak

anneninin odada olmayışına tepki vermemiş ve huzursuz olmamışlardır. Odadaki yabancı ile ilişki kurmaktan da kaçınarak oyuncaklarla oynamışlardır. Anne tekrar geldiğinde de anneye temas kurmaktan kaçınmışlar ve oyuncaklarıyla oynamaya devam etmişlerdir (Sümer ve Güngör, 1999).

Main ve Solomon 1990 yılında yaptıkları çalışma ile Ainsworth ve arkadaşları tarafından yapılan bu üçlü sınıflandırmaya daha sonra düzenlenmemiş / örgütlenmemiş (disorganized) bağlanma diye ifade ettikleri dördüncü bir grubu eklemiştir. Bu gruptakiler, Yabancı Durum Testi'nde belirlenen üç gruptan herhangi birine girmeyen bebeklerdir (Hazan ve Shaver 2000).

1.1.2. Çocukluk, Ergenlik ve Bağlanma

Bowlby bağlanma kuramını ortaya attıktan sonra, ilk olarak bebeklerle ev ve laboratuvar ortamında davranışsal bağlanma sistemlerini ölçmeye yönelik çalışmalar yapılmıştır. Buna ek olarak, yaşamın ilerleyen dönemlerinde de bağlanma davranışının ve bağlanma örüntülerinin nasıl şekillendiği ve kişinin ilişkilerini nasıl etkilediği üzerinde durulmuş ve çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Dolayısıyla, çocukluk ve ergenlik, bağlanma davranışını incelemek için ele alınan dönemlerden olmuştur. Bu dönemlere özgü olarak araştırmacılar, bağlanmanın nasıl bir yere ve öneme sahip olduğu sorusundan yola çıkarak bağlanma davranışının gelişimi ve değişimini ölçmeye yönelik birçok çalışma yapmışlardır.

Anne-çocuk arasındaki bağlanmanın hamilelik ile başladığı düşünülmektedir. Bowlby'e göre, temelleri bebeklikte kurulan ilişki ile atılan bağlanma, "beşikten mezara" kadar devam eder. Ergenlik döneminde bireyin yaşadığı değişim sadece fiziksel ve bilişsel değildir. Aynı zamanda ergenin, bağlanma örüntüsünde ve yakınları, akranları ile kurduğu ilişkilerde de değişimler yaşanmaktadır.

Ergenlik genel olarak, çocukta gözlenen duygusal, fiziksel ve bilişsel gelişme ve değişimlerin etkisinin, çocuk ve ailesi üzerinde belirgin olarak gözlemlendiği bir gelişim evresidir. Bu dönemde çocukluktan çıkan ergen, kendini daha özerk ve

bağımsız hissetmekte ve birey olarak varlığını sorgulamaya başlamaktadır. Sadece aile bireyleriyle değil, akranları ile ilişkilerini de düzenleme çabası içinde olan ergen, bir anda kendisiyle birlikte aile ve çevresinin tutum ve davranışlarını sorgulamaktadır. Bununla birlikte ilişkilerinde de bakış açısı değişmektedir.

Çocukluk ve ergenlik dönemlerinde bilişsel yetilerde değişiklik ve soyut düşünme becerisinin kazanımı ile birlikte bazı temel benzerliklere karşın bağlanma ilişkisi de farklılaşmaya başlamaktadır. Yapılan tüm araştırmalar kapsamında ve gelişim kuramları çerçevesinde çocuk ile ebeveyn arasında kurulan ilişkinin her dönemde kritik bir role sahip olduğu söylenebilir. Bu ilişkinin orta çocuklukta, ergenlikte ve yetişkinlikte kişilik gelişiminde ve sağlıklı ilişkilerin kurulmasında etkili olduğu bilinmektedir. Bebeklikten ve çocukluktan, orta çocukluğa ve ergenliğe geçiş aşamasında bağlanma davranışının niteliği ve niceliğinde değişimler oluşmaktadır. Çünkü orta çocukluk döneminden itibaren çocuğun bilişsel ve duygusal gelişimindeki değişimlerin de etkisiyle bebeklikte temelleri atılan bağlanma zihinsel modellerinde değişimler görülür. Dwyer ve Maysessbu dönemin genel özelliklerine bağlı olarak en temel değişimin “amaca göre düzenlenen ortaklık (goal corrected partnership)” kavramında gözlendiğini belirtmiştir. (Akt; Sümer ve Şendağ, 2009).

Çocuklar, ebeveynin amaç, duygu ve güdülerini daha iyi anlayabildikleri ve kendi bağlanma davranışlarını koşul ve amaçlara göre düzenleyebilecekleri bilişsel yeterliliğe ulaşabildikleri için sadece bir tarafın değil, iki tarafın da istek ve arzularını göz önüne alabilmektedir. Böylelikle amaç yönelimli sistemde iki tarafında ihtiyaçları göz önüne alınarak bağlanma davranışı oluşur. Buna göre bağlanma davranışının daha da karmaşık hale geldiği söylenebilir. Genel olarak ergenlik, ebeveyninden uzaklaşarak kişinin kendi iç dünyasına ve dış dünyaya yoğunlaştığı, akran ilişkilerinin önemsendiği bir dönemdir. Güvenli bağlanma ergenlikte bir bakıma kişinin, kimliğin ve benliğin gelişimine paralel olarak bağımsızlık ve özerklik arayışı içinde olmasıdır. Ergen daha çok yakın ilişkiler kurma isteği içinde akranlarına yönelir. Buna göre anne ve babaya güvenli bağlanmanın yanı sıra, arkadaş ve yakın ilişkilerdeki eşler de bağlanma figürü olarak işlev görmeye başlar.

Bağlanma sisteminin temel işlevleri olan ve önceleri anne baba tarafından sağlanan yakınlık arama, güvenli bir sığınak ve keşif üssü olma işlevleri zamanla orta

çocukluktan itibaren ebeveynlerden arkadaşlara doğru kaydırılmaktadır (Işınsu, 2003). Güvenli bağlanan ergenlerin özerklik tutkusu ve akranlarına yaklaşım onlarla çoklu bağlanma ilişkileri kurmak istemesi beklenmektedir. Buna karşın güvensiz bağlanan ergenlerin ise, -özellikle kaygılı-kararsız bağlanma biçimine sahip olanların- ergenlik dönemi dönüşümleri, kimlik ve sosyalleşme baskılarıyla birleşerek farklı sorunlara yol açabildiği öne sürülmektedir. Özellikle terk edilme ve sevilmeme gibi korkuların eşlik ettiği kaygılı bağlanma ergenin depresyon, yalnızlık ve dikkatini yoğunlaştırma sorunları yaşamasına yol açabilmektedir (Sümer, 2006b).

1.1.3. Yetişkin Bağlanma Biçimleri

Bağlanma çalışmaları önceleri daha çok bebeklik, çocukluk ve ergenlik dönemlerine yönelmekteyken, son dönemlerde, yetişkinlikteki bağlanma biçimlerine odaklanmıştır. Bağlanmanın yaşam boyu bir gelişim gösterdiği anlayışıyla hareket eden bağlanma kuramcıları, son yıllarda yaşlılık dönemi bağlanma biçimlerini de araştırmaya başlamışlardır (Shaver ve Mikulincer, 2004).

Bağlanmanın yaşam boyu ilişkilerimiz üzerindeki etkisinin olup olmadığına ve zihinsel temsillerin etkililiğinin yaşam boyu sürüp sürmediğine ilişkin sorular yetişkin bağlanma biçiminin sorgulanmasına neden olmuştur.

Yetişkinlik döneminde bağlanma, bazı temel benzerliklere karşın bebeklik dönemi bağlanmasından farklılıklar göstermektedir. Bebek ve çocuklar kendilerini güvende hissetmek için fiziksel yakınlık ararken, yaş ilerledikçe bağlanılan kişinin bağlanma figürü ile yakınlık sağlayabileceğini bilmek kişinin kendini güvende hissetmesi için yeterlidir (Dönmez, 2000). İki gelişim dönemi arasındaki en temel farklılıklar ise, bebeklik ve çocuklukta yetişkinlikten farklı olarak bakım alınırken verilmemesi ve güvenlik arayışı içinde bağlanma figürüne sığınırken güvenlik sağlayamamasıdır. Yetişkinlikte ise, bağlanma ilişkileri karşılıklıdır ve bir alışveriş vardır. Burada her iki taraf da birbiri için gerektiğinde güvenlik ihtiyacını sağlayabilecek birer bağlanma figürüdür. Bir diğer fark, çocuklukta annenin üstlendiği rolü yetişkinlikte bir eşin

üstlenmesidir. Bu bir bakıma bebeklik ve yetişkinlikteki bağlanmanın benzer yönüdür. Ayrıca yetişkinlikte eş ulaşılabilir olduğunda ve güvenlik ihtiyacını karşıladığında kişi için güvenli bir sığınak olma özelliğini kazanmaktadır. Böylelikle çocuklukta annenin üstlendiği bu işlev yetişkinlikte eşe aktarılmış olur. Bu geçiş keskin bir şekilde değil, aşamalı olarak oluşmaktadır. Bebeklikte sadece anne ile iletişim kurup bağlanma işlevleri ona yüklenirken, ergenlikte yakınlıkla birlikte güvenli sığınak olma işlevleri yaşlılara aktarılmaktadır. Yetişkinliğe gelindiğinde ise, tüm işlevleri karşılıklı olarak yaşlılar yerine getirmektedir. Buna göre bir yetişkin bağlanma figürü olduğunda ebeveynlerin işlevleri yetiştirilmeye aktarılmaktadır ancak, anne-babalar bebekliğe oranla daha az işlevsel olmakla birlikte hala bağlanma sisteminin içinde yer almaktadırlar.

BAĞLANMA DAVRANIŞININ TEMELİ	
	Anne baba Akranlar
GELİMESEL EVRE Bebeklik Erken çocukluk	Yakınlığı Koruma Güvenli Sığınak Güvenceli üs
	Yakınlığı Koruma Güvenli sığınak Güvenceli üs
Geç çocukluk/ Erken ergenlik	Yakınlığı Koruma Güvenli Sığınak
Yetişkinlik	Güvenceli üs Yakınlığı Koruma Güvenli Sığınak Güvenceli üs

Şekil 1. Bir bağlanma aktarım süreci modeli (Hazan ve Shaver 1994)

Hazan ve Shaver buradan yola çıkarak, Ainsworth ve arkadaşlarının bebeklerle yaptıkları çalışmalar sonucunda ortaya koydukları 3 tür bağlanma biçimini (güvenli, kaygılı-kararsız, kaçınan bağlanma) kullanarak yetişkinlerin ne tür bağlanma biçimleri

olduğunu ölçmeye, Bağlanma Kuramının temel sayıltılarını da kullanarak yetişkin bağlanma örüntüsünü anlamaya çalışmışlardır (Hazan ve Shaver, 1987). Bu çalışmalar sırasında özellikle içsel çalışan modele dayanarak, bebeklikte kurulan zihinsel temsillerin yetişkinlikteki ilişkiler üzerinde etkili olduğunu ve kişinin bağlanma biçimini belirlemede rol oynadığını öne sürmüşlerdir. Araştırmacılar bu düşünceden yola çıkarak ortaya konan bu 3 tür bağlanma biçimini açıklayan birer paragraf yazarak yetişkinler üzerinde bir çalışma yapmışlardır. Bu çalışmada yetişkinlerin bunları okuyup üç paragraf arasında kendilerine en uygun olanı seçmelerini istemişlerdir. Yapılan bu inceleme sonucunda, kişilerin çocuklukta nasıl bir bağlanma biçimine sahip olduklarının yetişkinlikte de etkili olduğu bulunmuştur. Aile ile güvenli bağlanmanın ölçütü olan ebeveynin ulaşılabilirliği ve duyarlılığının belirgin olduğu ilişki tarzının var olduğu çevrede büyüyen çocukların, yetişkinlikte de eşleri ile ilişki kurmakta güçlük çekmediği ve daha mutlu oldukları, güvenli bağlanabildikleri bulunmuştur. Buna ek olarak güvensiz bağlanan bireylerin ise, terk edilmekten korktukları için yakın ilişkilerden kaçındıkları ve ilişkilerinde soğuk ve mesafeli davranabildikleri görülmüştür (Hazan ve Shaver, 1987). Bu sonuçlara bakıldığında şunu söylemek mümkündür; güvenli bağlanan kişiler eşleri ile iyi ve tutarlı bir ilişki kurarak uzun süreli bir ilişki oluşturabilirken, kaçınan bağlanma biçiminde yetişkinler eşine yaklaşmaktan kaçınarak güvensizlik yaşamaktadırlar. Kaygılı-kararsız bağlanan yetişkinler ise, eşlerinin kendilerini terk edeceğini ve kendisini sevmediğini düşünüp kaygılanmakta ve güvensizlik yaşamaktadır.

		BENLİK MODELİ	
		Düşük kaygı Pozitif	Yüksek kaygı Negatif
BAŞKALARI MODELİ	Düşük kaçınma Pozitif	GÜVENLİ	SAPLANTILI
	Yüksek kaçınma Negatif	KAÇINAN	KORKULU

Şekil 2. Dört kategori modelinde temel boyutlar ve kategorileri (Brennan, Clark ve Shaver 1998)

Yapılan bu ilk çalışmalardan sonra yetişkinlikte bağlanma ile ilişkili yapılan bir diğer çalışma 1991 yılında Bartholomew ve Horowitz tarafından gerçekleştirilmiştir. Ayrıca Brennan, Clark ve Shaver (1998), benzer şekilde bir çalışma yapmışlardır. Bu araştırmacılar yapılan daha önceki çalışmalara ek olarak Bowlby'nin bağlanma sisteminin benlik ve başkalarına ilişkin içsel çalışan modellerini ve buna ilişkin bağlanmanın kaçınma ve kaygı boyutlarını ele alarak tekrar incelemeler yapmışlardır. Buna göre yetişkinlerde “Dörtlü Bağlanma” adı verilen yeni bir model oluşturmuşlardır. Modelde daha önce oluşturulmuş olan dört temel bağlanma biçimi benlik ve başkalarına ilişkin çocukluktan bu yana oluşturulmuş zihinsel temsiller de göz önüne alınarak iki temel boyut olan kaygı ve kaçınma boyutları üzerinden tanımlanmıştır. Benlik ve başkaları modeli, kendi içinde olumlu ve olumsuz olmak üzere dört temel bağlanma biçiminde açıklanmıştır. Olumlu benlik modeli, yüksek özsaygıyı; olumsuz benlik modeli ise, düşük özsaygıyı ifade etmektedir. Olumlu başkaları modeli, olumlu beklenti ve inançları; olumsuz başkaları modeli ise, olumsuz beklentileri ve inançları barındıran tutum ve davranışları içermektedir (Sümer ve Güngör, 1999).

Zihinsel temsiller açısından bakıldığında, farklı bağlanma biçimlerine sahip kişilerin benlik ve başkaları temsilleri de farklılaşmaktadır. Bartholomew, bu temel noktaların kesişmesine dayanarak bağlanma biçimlerini açıklamıştır (Sümer, 2006a). Buna göre, güvenli bağlanma biçimi olumlu başkaları ve olumlu benlik modeli ile, korkulu bağlanma biçimi olumsuz benlik ve olumsuz başkaları modeli ile, saplantılı bağlanma biçimi olumsuz benlik ve olumlu başkaları modeli ile, kaçınan bağlanma biçimi ise olumlu benlik ve olumsuz başkaları modeli ile tanımlanmıştır. Bartholomew ve arkadaşlarının çalışmalarını izleyen diğer çalışmalarda bağlanma boyutlarının daha tanımlayıcı olacağı ileri sürülmüş ve Brennan ve arkadaşları tarafından yapılan bir çalışma sonucunda yetişkin bağlanma davranışlarının ilişkinin niteliğine ve kişinin tutumuna göre kaçınma ve kaygı olmak üzere iki temel boyutta tanımlandığı bulunmuştur (Brennan, Clark ve Shaver, 1998). Buna göre Bartholomew ve Horowitz'in modeline ek olarak bağlanma biçimleri, kaçınma ve kaygı boyutları ile dört grupta açıklanmıştır. Kaygı boyutu ile benlik modelinin, kaçınma boyutu ile başkaları modelinin ilişkisinin yüksek olduğu bulunmuştur (Brennan ve ark.,1998).

Bağlanma biçimleri özetlendikten sonra bağlanma boyutlarının ölçümü üzerine yapılan çalışmalar aşağıda aktarılacaktır.

1.1.4. Bağlanma ve Boyutlarının Ölçümü

Bağlanma kuramında ilk çalışmalar bebeklikte bakım veren (anne) ile kurulan ilişkinin niteliğine göre bebeğin kendini güvende hissetmesi üzerine yapılmış olsa da zamanla bağlanmanın yaşam boyu etkili olduğu görüşü öne sürülmüştür. Buradan hareketle, gerek klinik psikologlar gerekse sosyal psikologlar açısından bağlanma kuramının yetişkinlikte, kişilerarası ilişkilerde ve kişinin kendi iç dinamikleri ile ilgili çalışmalarda kullanılması gittikçe yaygınlaşmıştır.

Yetişkin bağlanma örüntülerinin ölçülmesi ile ilgili ilk çalışmalar 1980'lerde başlamıştır. Bu çalışmaların temel dayanak noktası Ainsworth ve arkadaşlarının gözlemlerine dayalı olarak geliştirilen ve bireysel farklılıklarında göz önüne alındığı

bağlanma biçimleridir. Buradan hareketle yaşam boyu bağlanma örüntüsünün etkili olduğu görüşüne dayanarak yetişkinlikte bağlanma biçimlerinin nasıl olduğunu ölçmek için iki temel ölçüm yöntemi kullanılmıştır. İlk olarak Main ve arkadaşlarının geliştirdiği “Yetişkin Bağlanma Görüşmesi” (YBG; Adult Attachment Interview) kullanılmaya başlanmıştır (Main, Kaplan ve Cassidy, 1985; Bartholomew ve Horowitz, 1991; Selçuk ve ark., 2005). İkinci kullanılan ölçüm aracı ise, sosyal psikologlar tarafından geliştirilen, öz-bildirim yolu ile kişilerin kendi doldurdıkları ve Ainsworth ve arkadaşlarının tanımladığı üç tür bağlanma biçimine göre uyarlanmış üç ayrı paragrafın okutularak kişinin kendisinin değerlendirmesine dayanan ölçümdür (Hazan ve Shaver, 1987;1994; Selçuk ve ark., 2005; Sümer, 2006a).

YBG bir buçuk saat sürmektedir. Main ve arkadaşların kişilerin çocukluk bağlanma biçimlerini yetişkin bağlanma temsillerinde de kullandığı görüşünden hareketle YBG’de kişilerden anne ve baba ile çocuklukta ilişkilerini tanımlamaları ve ebeveynin davranışı hakkında yorum yapmaları istenmektedir. Buna göre kişinin çocuklukta oluşan zihinsel temsillerinin yetişkinlikte kurduğu ilişkilerde oluşturduğu bağlanma biçimleri üzerindeki etkisi araştırılmaktadır. YBG yapılan değerlendirmeler sonrasında YBG’ye göre kişinin “güvenli-özerk, kayıtsız-kaçınan ve saplantılı” ve sonradan dördüncü olarak eklenen “dezorganize” olmak üzere dört çeşit bağlanma biçimi ortaya koyduğu sonucuna varılmıştır (Ijzendoorn, 1995; Çalışır, 2009). YBG tekniği kullanarak Kobak ve Sceery genç yetişkinlerin kendilik ve başkaları zihinsel temsillerini inceledikleri bir çalışma yapmıştır. Sonuçlara bakıldığında güvenli kişilerin kendilerini stressiz ve diğerlerini destekleyici, kayıtsız-kaçınan kişilerin kendilerini stressiz ancak diğerlerini destekleyicilikten uzak ve son olarak saplantılı kişilerin ise kendilerini stresli ve diğerlerini de destekleyicilikten uzak olduğunu düşündüklerini bulmuştur (Kobak ve Sceery, 1988).

Yetişkin bağlanmasını değerlendirmede Yabancı Durum Testi’ne dayanan ve ikinci ana yöntem olan kendilik bildirimine dayalı ölçekler sosyal psikologlar tarafından kullanılmıştır. Buna göre, yetişkinlik döneminde akranlara ya da romantik ilişkide olunan karşı cinse yönelik olarak bağlanma biçimleri ölçülmüştür. Burada araştırmacılar bağlanma kuramını yakın ilişkilerin dinamiklerini açıklamada bir çerçeve olarak görmektedir (Sümer, 2006a). Ainsworth ve ark. tarafından daha önce belirtilen güvenli,

kaçınan ve saplantılı bağlanma biçimlerini bireyin yetişkin romantik ilişkisinde de kullandığını öne sürerek, Hazan ve Shaver (1987) yetişkinlikte bunların ölçülmesiyle ilgili bir çalışma yapmışlardır. Buna göre yetişkinler güvenli bağlanma biçimine sahipse kendilerine güvenen, ilişki kurma konusunda rahat ve girişken bireyler olarak tanımlanmaktadır. Buna karşılık güvensiz bağlanan, kaçınan ve kaygılı bireylerin ise ikili ilişkilerden kaçındığı, kısa süreli romantik ilişkiler kurduğu ve sevilmediklerine ilişkin inançlarının olduğu bulunmuştur.

Daha sonraki çalışmalardan bir diğeri ise, ölçümlerde Bowlby'nin zihinsel temsillerine dayanarak oluşturduğu benlik ve başkaları modelinden Bartholomew ve arkadaşlarının yaptığı ve Dörtlü Bağlanma Modeline dayalı olarak kişilerin bağlanma biçimlerinin iki boyutlu düzlemde yerleştirilmiş bölgelerde tanımlandığı çalışmadır (Sümer, 2006a). Buna göre benlik-başkaları modelinin olumlu olumsuz olmasına göre 4 temel bağlanma modeli tanımlanmış ve kişiler bu temel boyutların kesişme noktalarından oluşan bağlanma biçimlerinden birinin içine yerleştirilmiştir. Bu kapsamda yapılan bir diğerk çalışma ise, yakın ilişkilerde hangi tür bağlanma biçimini kullandıklarını ölçen bir çalışmadır. Bu çalışmada üniversite öğrencileri çalışmaya alınmış ve kişilere İlişki Ölçekleri Anketi, Yaşıt Bağlanma Görüşmesi ve Aile Bağlanma Görüşmesi ölçekleri uygulanmıştır (Bartholomew, 1994). Bu çalışmadan elde edilen sonuçlar, daha önce yapılan ve yakın ilişkilerde ne tür bağlanma biçimlerinin bulunduğunu ölçen diğerk çalışmalarla benzer şekildedir. Daha sonraki ölçüme yönelik çalışmalarda da genellikle bağlanmanın boyutları üzerinde durulmuştur. Buna göre yetişkinlerin bağlanma biçimlerini belirlemede kullanılan bağlanma ölçeklerinin bir araya getirildiği ve 323 maddelik etmen analizinin yapıldığı bir çalışmada Brennan, Clark ve Shaver (1998), Yakın İlişkiler Yaşantılar Envanteri'ni (YİYE: Experiences in Close Relationships Inventory) geliştirmişlerdir. Yapılan analiz sonucunda yetişkin bağlanma biçimlerinin bireyin yakın ilişkilerinde yaşadığı kaygı ve başkaları ile yakınlaşma konusunda yaşadığı kaçınma olmak üzere iki boyutta ele alınabileceği bulunmuştur. Buna göre kaygı boyutu, yakın ilişkide terk edilmeye karşı oluşan duyarlılık sonrası yaşanan bağlanma kaygısını, kaçınma boyutu ise başkalarıyla karşılıklı yakınlık kurmaktan duyulan rahatsızlık sonucu oluşan huzursuzluğu tanımlamaktadır (Brennan ve ark., 1998; Sümer, 2005). Bu ölçekte, bu iki temel boyut on sekizer madde ile ölçülmekte ve bu boyutlar küme analizi yapılarak kişilerin yerleştirildiği dört bağlanma biçimine göre

oluşturulmaktadır. Yapılan ölçümler ile daha önceki çalışmalardan elde edilen sonuçlar birlikte değerlendirildiğinde kaygı boyutu ile benlik modelinin, kaçınma boyutu ile de başkaları modelinin ilişkili olacağı öne sürülmektedir (Brennan ve ark., 1998). Daha sonra Fraley, Waller ve Brennan (2000) tarafından bağlanma ölçümlerinde kullanılan ölçeklerin daha yüksek bir ölçüm duyarlılığına sahip olması amacıyla madde tepki kuramı çerçevesinde YİYE II oluşturulmuştur (Selçuk ve ark., 2005). YİYE II'de 18 kaygı, 18 kaçınma olmak üzere 36 maddeden oluşmaktadır. Bu ölçeğin farklı kültürlerde de geçerlilik ve güvenilirliğini ölçmek amacı ile Sibley ve Liu (2004) Yeni Zellanda'da, Sümer ve arkadaşları Türkiye'de çalışmışlardır. Sonuçlar, farklı kültürlerde de kaygı ve kaçınma boyutlarının ölçümünde benzerlikler olduğunu göstermektedir.

Güvenli Yer Senaryoları (Secure Base Scripts) kavramı ilişki temsillerinin gelişiminde önemli bir yer tutmaktadır. Çalışmanın bu kısmında Güvenli Yer Senaryoları kavramının aktarılmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

1.1.5. Güvenli Yer Senaryoları

Genellenmiş olay temsilleri ya da senaryolarla yapılan araştırmalara olanak sağlayan ve bağlanmayla ilişkili içsel çalışan modeller kavramını ölçmeyi hedefleyen Güvenli Yer Senaryoları geçerli, güvenilir ve genellenebilir bir yöntemsel yapı olarak tanımlanmaktadır (Fivush, 2006). Bağlanma kuramına yönelik bu yeni yaklaşım, benlik, diğeri ve dünyaya ilişkin temsillerin anlaşılması, sosyoduygusal ve bilişsel gelişimin araştırılmasında köprü işlevi gören bir kuramsal kavram olması açısından heyecan verici bulunmaktadır.

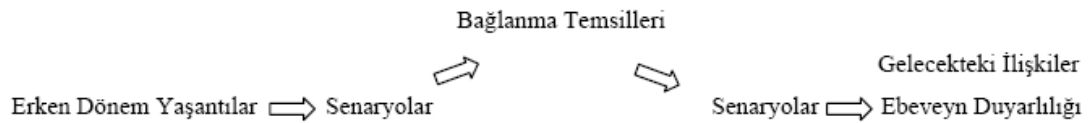
İçsel çalışan modellerin yapılandırılması aracılığıyla kişi, erken dönem bağlanma deneyimlerini, hem ebeveynleriyle hem de diğeriyle gelecekte kuracak olduğu ilişkilere aktarmakta ve böylece görece durağan zihinsel bağlanma temsilleri oluşturmaktadır (Fivush, 2006). Bowlby'nin 1960'larda içsel çalışan modeller kavramını geliştirmesiyle, bilişsel psikologların şema kavramını öne sürmelerinin eş

zamanlı oluşu dikkat çekicidir. Yıllar içerisinde, şema kuramı görgül olarak geliştirilmiştir ve günümüzde insanların olay, nesne veya kişilere yönelik genellenmiş olay temsillerine sahip oldukları genel geçer kabul gören bir olgu haline gelmiştir. Bretherton (1990), bu noktadan hareketle sözü edilen genellenmiş olay temsilleri ya da senaryolarının, ilişkilere yönelik içsel çalışan modellerin yapısının anlaşılmasında faydalı olabileceğini öne sürmüştür. Bu yapısal benzerlikten hareketle, Waters ve Rodrigues-Doolabh (2004), güvenli yer senaryoları temelli bir değerlendirme yöntemi geliştirmiştir (Akt., Fivush, 2006). Bir Güvenli Yer Senaryosu, davranış ve inançlarda ortaya çıkan geçici ve nedensel bağlantıları ifade etmektedir. Anne-çocuk arasındaki bakım alma-verme ilişkisi ya da bağlanma ile ilişkili olan durumları harekete geçirebilecek cümlelerden oluşan hikâyelerin anlatılmasıyla değerlendirilebilmektedir., Gerçek yaşam olaylarının birebir deneyimlenmesiyle genellenmiş olay temsillerinin ya da senaryolarının ortaya çıktığı düşünülmektedir. Artan yaş ve deneyimlerle birlikte, senaryoların daha çok bileşenlerden oluşan daha karmaşık bir hale dönüştüğü belirtilmektedir. Bu sayede senaryolar, hiyerarşik bir yapıya sahip olmakta ve en temsili içerik, hiyerarşinin en yukarisında yer alarak, bir olaya ilişkin genel değerlerden oluşmaktadır. Hiyerarşinin en altında ise bir olaya ilişkin özgül epizodik anılar bulunmaktadır.

İçsel Çalışan Modellere benzer şekilde, senaryoların zaman içerisinde durağan olduğu varsayılmaktadır. Örneğin restoran senaryosunda, restorana girilir, yemek sipariş edilir, yemek yenir, ücreti ödenir ve ayrılır. Fakat bir başka boyutta, senaryoların yaş ve deneyimler ile görelî olarak değişebildiği, ayrıntılı hale geldiği ve esneyebildiği düşünülmektedir. Restoran örneği üzerinden gidilecek olursa, hazır yemek ile bir yerde oturarak öğününü yemek, yalnız başına yemek ile toplu yemek, sevilen biri ile yemek ile iş yemeği gibi durum ve kişi senaryoları zamanla birbirlerinden farklılaşmaktadır. Dolayısıyla hiyerarşinin, daha özgül bağlamlar, kişiler ve durumlar şeklinde yapılandırıldığı düşünülmektedir (Canım acıdığı için ağlarsam, annem gelir ve beni rahatlatır ama istediğim bir şey yapılmadığı için kızgınlığımdan ağlarsam, annem beni görmezlikten gelir gibi...).

Çalışmanın izleyen bölümlerinde, erken dönem bağlanma yaşantılarını ölçmeye yönelik farklı değerlendirme tekniklerinden söz edilecektir. Ancak bu araçların öğrenilme ve

uygulanması oldukça zor ve zaman alıcıdır; ayrıca yetişkinlikten alınan ölçümlerin daha çok bağlanmanın romantik ilişki içinde kendini nasıl gösterdiği sorusuyla ilgilendiği ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra, sözü edilen bağlanma görüşme araçlarının, bağlanmanın benzer yönlerini ölçüp ölçmediği halen tartışma konusudur (Bakermans-Kranenburg, 2006). Buna karşın, Güvenli Yer Senaryoları yönteminin, bağlanmanın bilişsel ‘ham donanımını’ nı, yani bağlanmanın zihinsel temsillerinin temel yapı taşlarını ölçtüğü düşünülmektedir. Waters ve Waters’a göre (2006), bebeklik ve çocukluk döneminde edinilen tutarlı ve uyumlu Güvenli Yer Senaryoları, bu bilgilerin daha ileriki dönemlere taşınmasını ve ilişkilerde kullanılmak üzere depolanmasını sağlamaktadır. Senaryoların ileride bağlanmayla ilişkili durumlarda harekete geçtiği ve yakın ilişkilerdeki genellenmiş beklentilerin altında yattığı varsayılmaktadır. Bu noktadan hareketle, senaryoları, dolayısıyla deneyim ve davranışların bir araya gelmesi sonucu oluşan bağlanma sürecini ve bu sürecin bileşenlerini açıklayabilecek bir model aşağıdaki şekilde oluşturulabilir:

Şekil 3. Bağlanma Temsillerinin Bileşenlerine İlişkin Model

Şekil 3'ten de izlenebileceği gibi, Güvenli Yer Senaryoları, erken dönem çocukluk yaşantıları sonucu oluşan zihinsel temsiller için birer basamak gibi görülmekte ve temsillerde yer alan girdiyi sağlamaktadır. Açıklanacak olursa, deneyimler erken dönemdeki senaryoları oluşturmakta, senaryolar, zihinsel temsillerin temellerini atmakta, zihinsel temsiller ise daha karmaşık ve ayrıntılı senaryolara zemin hazırlamaktadır. İleriki dönemde kurulan yakın ilişkiler ve kişinin kendisine ait genellenmiş bakım alma yaşantıları sonucu oluşan bakım verme davranışları ise tüm bu sistemin bir sonucu olarak şekillenmektedir (Coppola ve ark., 2006). Genç yetişkinlik

ve yetişkinlik döneminde oluşmuş olan bu bağlanma sistemi, bağlanma kuramında, yetişkin bağlanması adı altında değerlendirilmekte ve incelenmektedir.

Daha önceden de aktarıldığı gibi, psikoloji biliminin çeşitli alt alanlarında ebeveyn ile çocuk arasındaki ilişkiyi ve bu ilişkinin çocuğun kişilik ve sosyal gelişimi üzerindeki etkilerini inceleyen pek çok çalışma bulunmaktadır. Bağlanma kuramı çerçevesinde yapılan son dönem araştırmalar, temel bakım verenle erken dönemde kurulan bağın önemine dikkat çekerek, kurulmuş olan bu ilişkisel bağın bazı durumlarda değişebilmekle birlikte, yaşamın ileriki dönemlerindeki ilişkilere genellendiğini ve kişilerarası ilişkiler üzerinde önemli rol oynadığını göstermektedir (Kalehzan, 1993). Bu noktadan hareketle, araştırmanın bu bölümünde erken dönemde başlayan bağlanma ilişkisinin yetişkinliğe ne şekilde taşındığının açıklanmasının uygun olacağı düşünülmektedir.

1.2. SOSYAL BECERİ

Sosyal beceri, bireyin kişiler arası etkileşiminde olumlu ve olumsuz karşılanabilecek duygularını ve düşüncelerini sosyal desteğini kaybetmeyecek şekilde uygun bir halde sergileyebilmesi, buna yönelik davranışları uygulayabilmesidir (Sergin ve Giverts, 2003:136).

Sosyal beceriler kişilik, zekâ, dil, algı ve davranış, tutum ve çevreyle etkileşim gibi birçok etmenden etkilenmektedir. Ayrıca, sosyal hizmetler, psikoloji, psikiyatri, eğitim, özel eğitim gibi farklı disiplinlerin çalışma alanına girmektedir. Bu durum sosyal becerilere ilişkin birçok tanımın yapılmasına neden olmuştur. Buna rağmen hiçbir tanım tek başına yeterli görülmemektedir (Merrell ve Gimpell, 1997; Akt; Bozbey Akalın, 2005).

Wilson ve Sabee (2003)'ye göre sosyal beceri, bireyin bir amaca yönelik olarak bilerek ve isteyerek tekrarladığı davranış ya da davranışlar serisidir. Combs ve Slaby (1977:161)'ye göre ise, bir sosyal ortamda, sosyal açıdan yararlı olacak ya da öncelikle diğerlerine yararlı olacak biçimde etkileşime geçme yeteneğidir (Akt; Bacanlı,1999).

Gresham ve Elliott (1984) ise, sosyal becerinin üç genel tanımından söz etmektedirler. Sosyal beceri; çocukların akranları tarafından kabul edilebilen davranışlardır; Sosyal beceri, cezanın azaltılması ve olumlu desteğin artırılması ile meydana getirilen özgün durumlardaki sorumluluktur; Özgün durumlarda gösterilen ve akranlar arasında bilindik ve ayrıcalıklı olma, genel olarak toplumda kabul görme gibi olumlu sonuçları olan davranışlardır (Akt; Caldarella ve Merrill, 1997).

Lin (1996) sosyal beceriyi, bireyin diğerleriyle etkileşimini sağlayan ve diğerleri tarafından sosyal bağlamda kabul gören, bireyin olumsuz tepkilerden kaçınmasını sağlayarak olumlu tepki görmesine yardımcı olan öğrenilmiş davranışlar olarak tanımlamaktadır.

Marlow 1986'da sosyal becerileri; kişiler arası durumlarda bireyin kendisi dâhil insanların düşünce, duygu ve davranışlarını anlama ve bunlara uygun davranışlarda bulunma yeteneği olarak tanımlamıştır (Akt; Genç, 2005). Bu tanıma paralel olarak Dowrick (1986) sosyal beceriyi, bireyin hem kendisi hem de başkaları için faydalı olabilecek davranışlar sergileme becerisini çeşitli sosyal ortamlarda gösterebilmesi şeklinde ifade etmektedir (Akt: Kozanoğlu, 2006).

Mathur ve Rutherford (1996: Akt: Johns vd. 2005)'e göre sosyal beceri, sosyal durumlara uygun olmayan davranışlardan kaçınma; toplum tarafından destek ve kabul gören davranışlardır.

Kapıkıran vd. (2005)'e göre ise sosyal beceriler; diğerleriyle iletişim kurmayı, problem çözebilmeyi, karar verebilmeyi, kendini yönetme davranışlarını sergileyebilmeyi ve diğerleriyle olumlu sosyal ilişkiler kurabilmeyi sağlayan becerilerdir.

Sosyal beceri için yapılan tüm tanımlara bakıldığında;

- Sosyal durumlara göre değişebilen davranışlar,
- Diğerleriyle olumlu etkileşimler sağlayan, kabul edilebilir ve öğrenilebilir davranışlar,
- Gözlenebilir ve bilişsel yönü olan davranışlar,

- Belli bir amaca yönelik davranışlar olma gibi ortak özellikler dikkati çekmektedir (Cartledge ve Milburn, 1983; Akt; Kalafat, 2006).

Sosyal yeterlilik için belirtilen özellikler sosyal becerilerin içinde yer almaktadır. Sosyal beceriler bazı durumlardaki tanımlanabilir ve açık davranışları ifade etmektedir. Belirli sosyal becerilerin kazanımı bireylerin sosyal yeterliliğini geliştirmektedir (Johns vd., 2005). Sosyal beceriler; sosyal durumlar içerisinde olumlu sosyal sonuçları olan, ayırt edilebilir, tanımlanabilir, öğrenilebilir ve gözlenebilir davranışların bütünüdür. Sosyal beceriler sosyal yeterlilik olarak bilinen geniş yapının bir parçası olarak görülmektedir. Sosyal yeterlilik, bireyin sosyal işlevleri hakkında gözleme dayalı yargılar olarak tanımlanmaktadır (Warger ve Rutherford,1993: Akt: Johns vd., 2005). Sosyal yeterliliğin kazanılmasında rol oynayan faktörlerden bazıları kalıtım, aile, alınan eğitim, toplumdaki değer yargılarıdır. Yeni doğanın annesiyle birlikte birden fazla yetişkin ile etkileşimi sürdürmesi sosyal gelişimin ilk adımında önem taşımaktadır. Yaşamın ilk yıllarındaki bu sosyal etkileşim, dil ve bilişsel gelişimde de olumlu etkiye sahiptir (Oden,1987:1).

Lin (1996)'e göre sosyal yeterlilik, çocukların akranları ile etkileşimlerinde sosyal becerilerini uygun ve etkili bir biçimde kullanabilmeleridir. Robbin ve Merrill (1998:204)'e göre sosyal yeterlilik; bireyin sosyal durumlarda kabul edilebilir davranışta bulunmak için daha kapsamlı kategorideki bireysel yeteneklerini gösterebilmesidir. Sosyal beceri, sosyal yeterliliğin aksine daha özgün gözlenebilir davranışları içermektedir. Sosyal beceri ve sosyal yeterlilik arasındaki en ayırıcı özellik; sosyal becerinin özgün bir davranışı içermesi; sosyal yeterliliğin ise tüm sosyal performansı ifade etmesidir.

Cawel sosyal yeterliliği sosyal uyum, sosyal performans ve sosyal beceri olmak üzere üç boyutta ele alırken; Grescham ve Reschly ise sosyal yeterliliği uyumsal davranış ve sosyal beceri şeklinde iki boyutta ele almıştır (Akt; Ekinci Vural, 2006).

Sosyal becerinin değerlendirilmesinde problem davranışlarda önemli bir yer tutmaktadır. Bundan sonraki bölümde problem davranışlardan bahsedilmektedir.

1.3. PROBLEM DAVRANIŞLAR

Problem davranış, bireyin hem kendisine hem de diğerlerine zarar verebilen ve içinde bulunduğu toplumun sosyal değerlerine uygun olmadığı için bireyin sosyal çevresi tarafından dışarıda bırakılmasına neden olan davranışlardır (Kanlıklıçer, 2005).

Çocuklarda davranış problemlerinde birçok etmen etkili olabildiği gibi, uzun süreli davranış problemlerinde anne-baba tutumlarının etkisi büyük olabilmektedir. Ailenin sert ya da etkisiz disiplin uygulamaları, zayıf denetimi, aile içi stres, aile bireylerinde depresyon gibi durumların bulunması, duygusal ve sosyal açıdan çocuğun yeterince desteklenememesi ve ailenin işlevini yerine getirememesi gibi durumlar okul öncesi dönemde problem davranışların ortaya çıkmasına zemin hazırlayabilmektedir. Bebeklik döneminde çocukta meydana gelen güvensizlik, inatçılık ve dışa vurulan ilk problem davranışa verilen tepki, düşük doğum ağırlığı, babanın ilgi ve sevgi eksikliği, düşük sosyo-ekonomik düzey ve çevre gibi etmenler bu davranışların nedeni olarak gösterilmektedir (Gimpel ve Holland 2003, Trunzo, 2006). Diğer taraftan bağlanma kuramcılarının göre, bebeklik döneminde güvenli bağlanmanın gerçekleşmesi, okul öncesi dönemde ortaya çıkabilecek problem davranışlarda koruyucu rol oynamaktadır (Veldarman, 2006: 470).

Cook, Senders ve Torgerson (1995), problem davranışların nedeni olarak, sosyal beceri eksikliği, yakın çevrede uygun rol modelin olmayışı, öz güven eksikliği, ailenin olumlu destek sağlayamaması, çocuk istismarı ve kitle iletişim araçları yoluyla maruz kalınan şiddeti göstermektedir (Akt; Hopp vd., 2000).

Merril vd., (2001), Worden, (2002) ve Denham ve Weisberg (2005) gibi daha bir çok araştırmacı okul öncesi dönemde görülen sosyal beceri eksikliği ile sonraki yıllarda ortaya çıkan problem davranışlar arasındaki yüksek ilişkiden söz etmektedirler. Bu bağlamda öncelikle problem davranışların sosyal becerilerle olan ilişkisinin irdelenmesi gerekmektedir.

1.4. SOSYAL BECERİ VE PROBLEM DAVRANIŞLAR ARASINDAKİ İLİŞKİ

Son yıllarda aileler, araştırmacılar ve eğitimciler tarafından çocukların sosyal ve duygusal gelişimleri üzerine ilgi artmış durumdadır. Bu ilginin nedeni olarak çocukların sosyal ve duygusal açıdan desteklenemediğinde okullarda gittikçe artan oranda sergiledikleri sözel ya da fiziksel saldırganlık, alay etme gibi genel anlamda zorbalık problem davranışlarının ortaya çıkmış olması gösterilebilir. Okul öncesi dönemde hızlı büyüme ve değişimin neden olduğu bazı istikrarsız davranışların görülmesi, gelişim döneminin doğal bir parçası olarak görülebilmektedir. Ancak çocukluk dönemlerinde duygusal ve davranışsal problemlere sahip çocuklar bu özelliklerini ergenlik ve yetişkinlik dönemlerinde de devam ettirme riskine sahiptirler (Bierman ve Furman, 1984; Robbins ve Merrill, 1998; Leber, 2002; Gimpel ve Holland, 2003).

Araştırmalar çocukluk yıllarındaki sosyal beceri eksikliği ve zayıf sosyal destek ile ergenlik döneminde çocukluk ve gençlik döneminde sık suç işleme ve psikolojik problemler nedeniyle psikiyatri servislerine gönderilme oranı arasında ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Sosyal, duygusal ve davranışsal problemlerin önlenmesi hem eğitimciler hem de sağlık alanında çalışan profesyonellerin arasında önem kazanmış bulunmaktadır (Merril vd., 2001). Bu bağlamda sosyal becerilerin kazanılmasının, çocuğun gelecekteki yaşam kalitesini belirlediğini söyleyebilmek mümkündür. Sosyal beceriler, öğrenme ile geliştirilebilmektedir (Worden, 2002). Yapılan araştırmalarda, bireyin sosyal ve duygusal gelişimini destekleyen eğitim programlarına katılması sonucunda saldırganlık, kaygı, depresyon ve antisosyal davranışlarının azaldığı; sosyal-duygusal gelişimiyle ilgili becerileri sergileme davranışında artış olduğu bulgularına ulaşılmıştır (Denham ve Weisberg, 2005: 28).

Kahan ve ReginaMcKninght (1998)'a göre ise birey, karar verme becerisi geliştirdiğinde, kişiler arası ilişkilerindeki ve kendi davranışlarındaki sorumluluklarını öğrendiğinde, davranışlarını kontrol etme becerisini kazanmış olacaktır (Akt: Hoppvd., 2000: 23). Kişilerarası beceriler ve kendi davranışlarını kontrol etme becerilerinde ise prososyal davranışların gelişmesi önem taşımaktadır.

Prososyal davranışlar; işbirliği, paylaşma, yardımlaşma, eş duyum (empati), üzgün olan bir başkasını teselli edebilme, ilgilenme gibi davranışları kapsamaktadır. Çocuklar işbirliği ile, kendilerinden bir şeyler vermeyi ve grubun yararına hareket ederek daha az ben merkezci olmayı öğrenmektedirler (Uzmen, 2001:34). Prososyal davranışların kazanılmadığı durumlarda problem davranışların ortaya çıkma olasılığı da artabilmektedir. Beland vd. (1991)'e göre problem davranışları engelleyecek prososyal davranışlar;

- Bireyin zorluklarla başa çıkmada uygun davranışı gösterebilmek için farklı çözüm yollarını kullanma becerisine,
- Uygun davranışlarla ilgili yeterli bilgiye sahip olmasına ek olarak uygulamada bu bilgilerini uygun rol modellerle desteklemesine,
- Öfke, korku ve kaygı gibi duyguların istenilen davranışın sergilenmesini engellememesine bağlıdır. Prososyal davranışlar model olma, uygulama ve destekle geliştirilebilmektedir.

Çalışmanın amacı kapsamında bundan sonraki bölümlerde çocukluk çağı ve yetişkin ayrılma kaygısından bahsedilmektedir.

1.5. ÇOCUKLUK AYRILMA KAYGISI

1.5.1. Tanım ve Görülüş sıklığı

Ayrılma kaygısı, kişinin annesinden ya da bağlanma figüründen ayrılma durumunda veya ayrılma beklentisine girdiği durumlarda endişe duyması halidir. Genel olarak bir çocukluk dönemi sorunu olarak bakılmıştır. Ayrılma kaygısının uzun sürmesi, şiddetli ve gelişimsel açıdan uygunsuz olması ya da işlevselliği bozması durumunda ayrılma kaygısı bozukluğu (AKB) tanısı konmaktadır. (Amerikan Psikiyatri Birliği, 1994). Ayrılma kaygısı bu bakımdan, yetişkinliğe kadar sürmeyen bir çocukluk dönemi sorunu

olarak tanımlanmıştır. Yetişkin ayrılma kaygısı, DSM (Amerikan Psikiyatri Birliği, 1994) ve ICD (Dünya Sağlık Örgütü, 1992) tanı sınıflandırmalarında yer almamaktadır; Bağlanma kuramı, ayrılma kaygısını erken gelişim dönemlerinde bağlanma ilişkilerinin oluşmuş olduğunu ve çocuğu tehlikeden koruyan uyumsal düzeneklerin ortaya çıktığını gösteren normal bir durum olarak tanımlamaktadır (Bowlby, 1973). Altı ay ile 3 yaş arasında normal bir gelişimsel tepki olarak görülmektedir. Uzun sürdüğünde, şiddetli ve gelişimsel olarak uygunsuz olduğunda ya da bireyin işlevselliğini bozduğunda ruhsal bozukluk tanısı konulmaktadır. İlk olarak DSM-III“te tanımlanmış ve 18 yaş öncesi başlayan çocukluk/ergenlik çağı bozukluğu olarak değerlendirilmiştir. DSM-IV-TR’de tanı için gereken süre iki haftadan dört haftaya çıkarılmıştır. Tanının sıklığı DSM-IV’te çocuklar için %4, ergenler için %2-4 olarak belirtilmiştir (Association, 2000). DSM-V’te ise Ayrılma Kaygısı Bozukluğu “Genellikle İlk Kez Bebeklik, Çocukluk ya da Ergenlik Döneminde Tanısı Konan Bozukluklar” bölümünden çıkartılıp “Kaygı Bozuklukları” bölümüne kaydırılmıştır ve tanı ölçütlerinde ufak değişiklikler yapılmıştır. Tanı için belirtilerin erişkinlerde en az 6 ay, çocuk ve ergenlerde en az dört hafta sürmesi koşulu getirilmiş ve bozukluğun 18 yaşından önce ortaya çıkma koşulu kaldırılmıştır.

1.5.2. Görülüş Nedenleri

Ayrılma kaygısının ortaya çıkma nedenleri iyi bilinmemekle birlikte, birçok araştırmacı bağlanma kuramına dayanan açıklamalar yapmaktadır. Bowlby (1973), çocuğun bağlanma nesnesinin ulaşabilirliğini ön göremediği durumlara kaygı ve korkuyla yanıt vereceğini, ancak yaşanacak kaygının güvenli bağlanan çocuklarda güvensiz bağlanan çocuklara göre daha az olacağını öne sürmüştür (Bowlby, 1973). Manassis (2001), güvensiz bağlanmanın kaygı gelişimine yatkınlık yaratacağını ve özgül bağlanma biçimlerinin özgül kaygı bozuklukları ile bağlantılı olabileceğini bildirmiştir (Brumariu & Kerns, 2010). İkiricikli bağlanan çocuklar bakım verenlerin ilgisiyle çok meşgul olmakta, çevreyi keşfetme davranışları azalmakta ve ayrılma kaygısı geliştirebilmektedirler (Brumariu & Kerns, 2010). Bağlanma biçimleri ve özgül kaygı

belirtileri arasındaki ilişkiyi araştıran az sayıda çalışma mevcuttur. Dallaire ve Weinraub (2005), 6 yaş çocuklarında yaptıkları bir çalışmada ikircikli bağlanma gösteren çocuklardaki ayrılma kaygısının güvenli bağlanan çocuklardan anlamlı olarak daha yüksek olduğunu bildirmişlerdir. Kaçınan bağlanma gösteren çocukların ayrılma kaygısı düzeyleri, ikircikli bağlanma gösteren çocuklardan daha düşükse de bu farkın anlamlı olmadığı belirtilmiştir (Dallaire & Weinraub, 2005). Bar-Haim ve arkadaşları (2007), 11 yaş çocuklarında yaptıkları bir çalışmada, bebeklik döneminde ikircikli bağlanma gösteren çocuklarda güvenli bağlanma gösterenlere göre okul fobisinin daha yüksek olduğunu ancak diğer kaygı bozuklukları arasında fark olmadığını saptamışlardır (Bar-Haim, Dan, Eshel, & Sagi-Schwartz, 2007). Brumariu ve Kerns (2010) ise 10-12 yaş çocuklarında ikircikli bağlanmanın ayrılma kaygısıyla ilişkili olduğunu, bu ilişkinin erkek çocuklarda daha güçlü olduğunu bildirmişlerdir (Brumariu & Kerns, 2010).

Çocukluk ayrılma kaygısının oluşmasında biyolojik ve genetik etkenler, mizaç ve bağlanma örüntüsü, ebeveynlerdeki kaygı ve depresyon, evlilik çatışmaları ya da baba yokluğu gibi çeşitli baskı unsurlarının rol oynadığı bildirilmiştir (Dick-Niederhauser & Silverman, 2006). Kalıtımın etkisinin kız çocuklarında erkek çocuklarına göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Aile çalışmalarında, kaygı bozukluğu ve/veya depresif bozukluk gösteren ebeveynlerin çocuklarında kaygı bozukluğunun daha sık olduğu gösterilmiştir. Özellikle, Panik Bozukluk (PB) ve depresif bozukluğu olan ebeveynlerin çocuklarında ayrılma kaygısı gelişme riskinin arttığı belirtilmiştir (Dick-Niederhauser & Silverman, 2006).

Anne (maternal) ayrılma kaygısı, annenin çocuğundan ayrılma ile ilgili kaygı ve korkularını yansıtan hoş olmayan bir duygudurumu olarak tanımlanmaktadır (Hock & Schirtzinger, 1992). Annenin ayrılma kaygısının aşırı olması, anne ve çocuk ilişkisine zarar vermesine; çocuğun ayrılma ve özerklik kazanma girişimlerini azaltan aşırı hoşgörülü olma ve koruyucu davranışların ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Peleg, Halaby, & Whaby, 2006). McBride ve Belsky (1988), ayrılma durumlarına uyum güçlüğü yaşayan 3 aylık bebeklerin annelerinde ayrılma kaygısı düzeylerinin yüksek olduğunu bildirmişlerdir (McBride & Belsky, 1988). Peleg ve arkadaşları (2006), 38 okul öncesi çocuk ve anneleriyle yaptıkları çalışmada, çocukluk ayrılma kaygısı ile anne

ayrılma kaygısı arasında aynı yönde bir ilişki olduğunu saptamışlardır (Peleg et al., 2006). Dallaire ve Weinraub (2005), anne ayrılma kaygısının çocukluk ayrılma kaygısının yordayıcısı olmadığını, annenin duyarlılığının dolaylı olarak ayrılma kaygısını etkilediğini öne sürmüşlerdir (Dallaire & Weinraub, 2005).

Manicavasagar ve arkadaşlarının (2001) çocukluk ayrılma kaygısının, ebeveynlerdeki yetişkin ayrılma kaygısı, panik bozukluk ile ilişkisini anlamak amacıyla yaptıkları çalışmada, ayrılma kaygısı tanısı olan çocukların %63'ünün ebeveynlerinden en az birinde yetişkin ayrılma kaygısı tanısı bulunduğu, etkilenen ebeveynlerin çocukluklarında da ayrılma kaygısının yüksek olduğu saptanmıştır. Bu çalışma, ayrılma kaygısının “ailesel kümelenme eğilimi gösterdiği” görüşünü desteklemektedir (Manicavasagar, Silove, Rapee, Waters, & Momartin, 2001).

Bowlby (1973), annenin aşırı korumacı tutumunun ayrılma kaygısının gelişiminde anahtar etken olduğunu öne sürmüştür (Manicavasagar, Silove, Wagner, & Hadzi-Pavlovic, 1999). Kontrol etme ve aşırı koruma çocukta baş etme becerilerinin gelişmesini engelleyerek kaygı gelişimine katkıda bulunabilmektedir. Poulton ve arkadaşlarının (2001), ayrılık deneyimleri ile çocukluk ayrılma kaygısını gelişimi arasındaki ilişkiyi tanımlamak amacıyla yaptıkları bir izlem çalışmasında olgular 3, 11 ve 18 yaşlarında iken değerlendirilmişlerdir. 11 yaşındaki değerlendirmede, “annenin çocuğu tek başına dışarı çıkarma korkusu” ile “ayrılma kaygısı” arasında ilişki saptanmıştır. Ayrıca düşük sosyo-ekonomik düzey ve 3-18 yaş arası ebeveyn kaybı da anlamlı olarak ilişkili bulunmuştur. Buna karşılık gerçek ayrılma deneyimlerinin, ayrılma kaygısı bozukluğu gelişimi için anlamlı yordayıcılar olmadığı belirtilmiştir (Poulton, Milne, Craske, & Menzies, 2001). Bandelow ve arkadaşları da (2001), gerçek ayrılma deneyimlerinin Panik Bozukluk (PB) hastalarında sağlıklı kontrollere göre anlamlı olarak daha fazla olduğunu ancak, çocukluk ayrılma kaygısı ile ayrılma deneyimleri arasında anlamlı ilişki bulunmadığını bildirmiştir (Bandelow et al., 2001). Bu anne kaynaklı sorunlar erken dönemde anne ve çocuk ilişkisine zarar vererek çocukta kaygı gelişimine neden olabilmekte ya da kaygı bozuklukları için genetik bir geçişin göstergesi olabilmektedir. Ayrıca annedeki ayrılma kaygısı tepkileri gözlem aracılığıyla çocuk tarafından öğrenilebilmekte ve yaşam boyu süren koşullarını doğurabilmektedir.

1.5.3. Klinik Özellikler ve Gidiş

Çocukluk Ayrılma Kaygısı'nın karakteristik özelliği, bağlanma figürünün zarar göreceğinden ve/veya kendisinin zarar göreceği bir durum sonucunda bağlanma figüründen ayrılacağına dair sürekli ve aşırı bir kaygı duyulmasıdır. Bu çocuklar, bağlandıkları kişilerin nerede olduklarını bilmeye ve onlarla ilişki içinde olmaya gereksinim duyarlar. Kendilerinin ya da bağlandıkları kişilerin bir kaza geçirecekleri, kaybolacakları ve kavuşamayacakları korkuları taşırlar. Uykuya dalıncaya dek ebeveynlerini yanlarından ayrılmalarını istemezler. Karanlıktan korkma, yaratıklar görme gibi belirtiler de sıktır. Kaçırılmalarını, öldürülmelerini veya ebeveynlerinin ölümlerini içeren kâbuslar görürler. Bu çocuklar için okul reddi önemli ve yaygın bir sorundur. Ayrılma olduğunda ya da ayrılma beklentisinde mide bulantısı, kusma, karın ağrısı, grip benzeri bedensel belirtiler de yaşayabilirler (Jurbergs & Ledley, 2005). Ergenler ayrılmaya ilgili kaygılarını çoğunlukla açıkça göstermemektedirler. Daha çok evden ayrılırken huzursuzluk sergileme, tek başına yapılan etkinliklere katılmak istememe, toplumsal etkinliklerde annelerini yanlarında isteme gibi davranış örüntüleri ayrılma kaygısını yansıtabilmektedir.

Geriye dönük çalışmalarda Çocukluk Ayrılma Kaygısı Bozukluğu'nun, erişkin dönemde PB, agorafobi ve agorafobili PB geliştirme riskiyle ilişkili olduğu gösterilmiştir (Battaglia, 1995; D Silove et al., 1995; Derrick Silove, Manicavasagar, O'connell, & Blaszczyński, 1993). Bu ilişkinin özgül olduğu varsayılmıştır. Bu veriler temelinde Klein (1995), Çocukluk Ayrılma Kaygısı Bozukluğu ile PB'de ayrılmaya yanıtın kontrolünün düzenlenmesinde bozukluk olduğunu öne sürmüştür. Ancak, Lipsitz ve arkadaşları (1994), Çocukluk Ayrılma Kaygısı'nın PB'ye ek olarak diğer kaygı bozukluklarına da yatkınlık oluşturduğunu öne sürmüştür (Lipsitz et al., 1994). Yazarlar, polikliniklerine başvuran 252 hastada geriye dönük olarak Çocukluk Ayrılma Kaygısı'nı araştırdıkları çalışmanın sonuçlarına göre, yetişkinlik döneminde iki ya da daha fazla sayıda "yaşam boyu kaygı bozukluğu tanısı" almış olan hastalarda, tek bir kaygı bozukluğu tanısı almış olanlara göre Çocukluk Ayrılma Kaygısı'nın anlamlı ölçüde daha fazla görüldüğü bulunmuştur. Araştırmacılar, Çocukluk Ayrılma Kaygısı ile PB ilişkisinin özgül olmayabileceği, fakat çocuklukta ayrılma kaygısının

yetişkinlikte “çoğul kaygı bozuklukları gelişimi için bir risk etkeni” olabileceğini öne sürmüşlerdir (Lipsitz et al., 1994).

Aschenbrand ve arkadaşları (2003), çocuklar ve ergenlerde yaptıkları 7 yıllık bir izleme çalışmasında, Çocukluk Ayrılma Kaygısı Bozukluğu'nun varlığının, PB geliştirme riski açısından diğer çocukluk çağı kaygı bozukluklarıyla benzer etkide olduğunu; PB, yaygın kaygı bozukluğu, sosyal fobi ve major depresyon dışındaki kaygı bozukluklarını (örneğin; özgül fobi, OKB, travma sonrası stres bozukluğu, akut stres bozukluğu) yordadığını bildirmişlerdir (Aschenbrand, Kendall, Webb, Safford, & Flannery-Schroeder, 2003). Beş yıllık bir izlem çalışmasında da, Çocukluk Ayrılma Kaygısı Bozukluğu'nun daha sonraki yıllarda oluşabilecek özgül fobi, agorafobi, PB ve major depresyon gelişimi için öncülük ettiği bulunmuştur (Biederman et al., 2007). Lewinsohn ve arkadaşları (2008), Çocukluk Ayrılma Kaygısı Bozukluğu olan bireyleri 16 yaşından 30 yaşına kadar izlediklerinde hem PB hem de depresif bozukluk gelişme riskinin arttığını gözlemlemişlerdir (Lewinsohn, Holm-Denoma, Small, Seeley, & Joiner, 2008). Bu verilerle Çocukluk Ayrılma Kaygısı Bozukluğu'nun yalnızca PB'nin öncülü olduğu ya da ikisi arasındaki ilişkinin özgül olduğunu söylemek mümkün değildir.

Tablo 1. Ayrılma Kaygısı Bozukluğu için DSM-V tanı ölçütleri

A. Aşağıdakilerden en az üçünün olması ile belirli, kişinin bağlandığı insanlardan ayrılmasıyla ilgili, gelişimsel olarak uygun olmayan ve aşırı düzeyde bir kaygı ya da korku duyması:

1. Evden ya da bağlandığı başlıca kişilerden ayrıldığında ya da böyle bir ayrılık beklendiğinde yineleyici ve aşırı biçimde tasalanma
2. Bağlandığı başlıca kişileri yitireceğine ya da onların başına bir iş geleceğine ilişkin sürekli ve aşırı bir kaygı duyma
3. Kötü bir olayın, bağlandığı başlıca kişiden ayrılmasına yol açacağına ilişkin sürekli ve aşırı bir kaygı duyma
4. Ayrılma korkusundan ötürü, sürekli olarak, okula ya da başka bir yere gitmek istememe ya da gitmeyi reddetme
5. Tek başına kalma, evde bağlandığı kişiler olmaksızın kalma ya da kendi için önemli yetişkin insanlar olmadan diğer ortamlarda bulunma konusunda isteksizlik gösterme ya da bu konuda sürekli ve aşırı bir korku duyma
6. Bağlandığı kişilerin yakınında olmadan ya da evin dışında uyuma konusunda sürekli bir isteksizlik gösterme ya da uyumayı reddetme
7. Ayrılma konusunda sürekli kâbuslar görme
8. Bağlandığı başlıca kişilerden ayrıldığında ya da böyle bir ayrılık beklendiğinde yineleyici bir biçimde fiziksel belirti yakınmaları getirme (baş ağrıları, karın ağrıları, bulantı ya da kusma gibi)

B. Bu korku, kaygı ya da kaçınma süreklilik gösterir, çocuklarda ve ergenlerde en az dört hafta, erişkinlerde altı ay ya da daha fazla sürer.

C. Bu bozukluk, klinik açıdan belirgin bir sıkıntıya ya da sosyal, okulla ya da işle ilgili alanlarda ya da diğer işlevsellik alanlarında işlevsellikte düşmeye neden olur.

D. Bu bozukluk, otizim kapsamında değişikliğe aşırı derecede direnç göstermekten ötürü evden ayrılmaya karşı koyma, psikozla giden

bozukluklarda ayrılmaya ilişkin sanrılar ya da varsanılar, agorafobide güvenilir biri olmadan dışarı çıkmayı reddetme, yaygın kaygı bozukluğunda önem verdiği diğer kişilerin başına bir hastalık gibi kötü bir olay gelecek olmasından ötürü kaygı duyma ve hastalık kaygısı bozukluğunda bir hastalığının olduğuna ilişkin kaygılanma gibi başka bir ruhsal bozuklukla daha iyi açıklanamaz.

1.6. YETİŞKİN AYRILMA KAYGISI

1.6.1. Tanım ve Görülüş Sıklığı

DSM-IV-TR, Çocukluk Ayrılma Kaygısı Bozukluğu'nun bazen ergenlik dönemine sarkabileceğini, olabilecek ayrılık yaşantılarına dair kaygı ve ayrılığı içeren durumlardan kaçınma davranışlarıyla birlikte uzun yıllar devam edebileceğini, çoğunluğunun uzun süreli izlemlerde olumsuz etkilerin gözlenmediğini belirtmektedir. Yetişkinlerde eğer ayrılma kaygısı belirtisi görülürse, bunların başka bir tanıya ikincil olduğu varsayılmıştır (Manicavasagar, Silove, Curtis, & Wagner, 2000). Bu yaşla sınırlı formülasyon, diğer kaygı alt tiplerinin sınıflandırma eğilimi ile karşıtlık oluşturmuştur. Örneğin, DSM-III'te yer alan çocukluk döneminin aşırı kaygı (overanxious) bozukluğu tanısı DSM-IV'te çıkarılmış ve yaygın kaygı bozukluğu tüm yaşlar için kullanılabilir hale getirilmiştir (Manicavasagar et al., 2010). Bunun benzeri olarak DSM-V'te de artık Ayrılma Kaygısı Bozukluğu tüm yaşlar için kullanılmaktadır.

DSM-IV ve ICD-10'un getirdiği yaş sınırlaması iki önemli sorun yaratmıştır. Birincisi, Çocukluk Ayrılma Kaygısı olan olgularda belirtilerin yetişkinlik dönemine sarkması; ikincisi, ayrılma kaygısı belirtilerinin erişkin dönemde ilk kez ortaya çıkması durumlarında ne yapılacağıdır (Cyranowski et al., 2002). Bazı araştırmacılar yetişkinlerde ayrılma kaygısının sanıldığından daha yaygın olduğunu ileri sürmüşlerdir (Cyranowski et al., 2002; Mayseless & Scher, 2000; Ollendick, Lease, & Cooper, 1993; Shear, Jin, Ruscio, Walters, & Kessler, 2006). İlk kez Manicavasagar ve Silove (1997)

ayrılma kaygısı belirtileri olan üç yetişkin hasta tanımlayarak ayrılma kaygısı bozukluğunun çocukluk çağından başlayarak yetişkinlik dönemine dek uzayabileceğini, hatta ilk kez yetişkinlikte de ortaya çıkabileceğini öne sürmüşlerdir (Manicavasagar & Silove, 1997). Ortaya attıkları “devamlılık varsayımına” göre, Çocukluk Ayrılma Kaygısı olan hastalar erişkin yaşamlarında da aynı belirtilerden yakınmaktadır ve bunlar stres altında panik benzeri belirtiler yaşamaktadırlar. Bu belirtiler, hastaların yaşamış olabilecekleri olası ayrılık tehdidi ya da korkusu sorulmadan, hekimlerce kendiliğinden gelişen panik atakları olarak değerlendirilerek, yanlış biçimde PB olarak yorumlanabilmektedir (Cyranowski et al., 2002; Manicavasagar & Silove, 1997). DSM-V’te ise “Ayrılma Kaygısı Bozukluğu” yaşayan bireylerin önemli bölümünde bozukluğunun belirtilerinin 18 yaşından sonra başladığı belirtilerek yaş sınırının kaldırılması uygun görülmüştür. Burada Ayrılma Kaygısı Bozukluğu, Kaygı Bozuklukları Bölümü altında ele alınmış ve çocuklarla erişkinler belirtilerinin süresi bakımından ayrılmıştır. Çocuk ve ergenlerde belirtilerin en az dört hafta, erişkinlerde ise en az altı ay sürmesi koşulu getirilmiştir.

Önemli sorulardan biri, Yetişkin Ayrılma Kaygısı’nın, yeni bir tanı kategorisi olup olmadığına saptanmasıdır. Bozuklukların sınıflandırma sistemlerine eklenmesinde; tutarlı belirti kümesi, ayırt edici risk etkeni profili, ailesel kümelenme, belirgin başlangıç zamanı, öngörülebilir bir gidişat ve sonuçlar ve özgül müdahalelere yanıtın olması gibi çok sayıda belirleyici etken bulunmaktadır (Derrick Silove et al., 2007). Silove ve arkadaşlarının (2007), Yetişkin Ayrılma Kaygısı Bozukluğu’nun boyutsal ya da kategorik bir tanı olup olmadığını değerlendirmek amacıyla yaptıkları çalışmada, Yetişkin Ayrılma Kaygısı Bozukluğu’nun (YAKB) kategorik bir yapıdan çok, “boyutsal bir yapı” gösterdiği öne sürülmüştür. Bu bulgunun kaygı bozukluklarının çoğunluğunun taksometrik analizlerinden çıkan sonuçlarla tutarlı olduğu, çeşitli kaygı bozukluklarını birbirleriyle ilişkili boyutlar olarak kavramsallaştırmanın en iyisi olacağı görüşünü desteklediği belirtilmiştir. Ayrılma kaygısı belirti kümesinin tek başına ayrı bir tanı kategorisi oluşturmaya yetmemesine karşın, başlangıç, gidişat, aile öyküsü, ayrılma kaygısının diğer belirtilere göre daha belirgin olması, yarattığı işlev kaybı dikkate alınarak bir kanıya varılabileceği söylenmiştir (Derrick Silove et al., 2007). Ancak bu konuda yapılan çalışmaların sayısı kesin bir kanaat oluşturmaya yeterli değildir.

Shear ve arkadaşlarının (2006), 2001-2003 yıllarında Amerika Birleşik Devletleri'nde 9282 yetişkinle yüz yüze görüşerek yaptıkları Ulusal Eşanı Çalışması Yinelenmesi (NCS-R), YAKB tanısını da içeren geniş çaplı ilk epidemiyolojik çalışmadır ve YAKB'nin genel toplumdaki yaşam boyu görülme sıklığını %6,6 olarak vermektedir. Bu çalışmada genel toplumdaki Çocukluk Ayrılma Kaygısı Bozukluğu'nun sıklığı %4,1 olarak belirlenmiş olup, bunlardan %36'sının yakınmalarının yetişkinlikte de devam ettiği ve YAKB tanısı alanların %77,5'inin ise yakınmalarının ilk kez yetişkinlik döneminde başlamış olduğu bulunmuştur (Shear et al., 2006).

AKB'nin erişkinlik döneminde ortaya çıkabileceği görüşünü destekleyen çalışmalar sonrasında araştırmacılar evden ilk defa ayrılmaya hazırlanan genç erişkinlerle çalışmışlardır. Seligman ve arkadaşları (2007) üniversitenin ilk döneminde okuyan öğrencilerde yaptıkları çalışmada YAKB sıklığını %21 olarak saptamışlardır (Seligman & Wuyek, 2007).

Aslında YAKB ile klinik örneklerde de sıklıkla karşılaşılmaktadır. Silove ve arkadaşları (2010), bir kaygı kliniğinde izlenen PB, yaygın kaygı bozukluğu, sosyal fobi ve major depresif bozukluk tanılı 520 hastada YAKB yaygınlığını ve risk etkenlerini değerlendirmişler. Bu örnekte YAKB yaygınlığını (%23), PB, Agorafobili PB ve Yaygın Kaygı Bozukluğu ile benzer oranlarda saptamışlardır. YAKB olgularının $\frac{3}{4}$ 'ünde belirtilerin çocuklukta başladığı ve kadın cinsiyetinin baskın olduğunu bildirmişlerdir (D. M. Silove, Marnane, Wagner, Manicavasagar, & Rees, 2010). Pini ve arkadaşları (2010), 508 kaygı ve duygudurum bozukluğu hastasında Ayrılma Kaygısı için Yapılandırılmış Klinik Görüşmeyle YAKB'yi taramış ve örnekteki 105 hastada (%20,7) "Çocukluk Ayrılma Kaygısı öyküsü olmaksızın YAKB, 110 hastada (%21,7) ise "hem Çocukluk Ayrılma Kaygısı Bozukluğu, hem de YAKB'nin olduğunu göstermiştir. Sonuçlar klinik örneklerde YAKB'nin ne kadar sık olabileceği konusunda fikir vermektedir. Bu çalışmada hem Çocukluk Ayrılma Kaygısı Bozukluğu hem de YAKB daha fazla kadınlarda saptanmıştır (S Pini et al., 2010). Cyranowski ve arkadaşları da (2002), kaygı ve/veya depresif bozukluk tanısı almış 91 hastadan oluşan serilerinde yer alan kadınların %30'unda, erkeklerin ise %24'ünde YAKB olduğunu bildirmişlerdir (Cyranowski et al., 2002). Özetle, YAKB kadınlarda daha sık görülmektedir. Alan çalışmalarında saptanan bozukluğun kadınlarda daha yaygın

olduğu (OR: 1,4) bulgusu (Shear et al., 2006) kliniklerde de aynen görülmektedir (S Pini et al., 2010; D. M. Silove et al., 2010).

1.6.2. Görülüş Sıklığı

Yanlış anne-baba tutumları yalnızca çocukluk çağı psikiyatrik bozukluklarının değil, yetişkinlik dönemi kaygı ve depresif bozukluklarının ortaya çıkışında da bir risk etkeni olabilmektedir. Manicavasagar ve arkadaşlarının (1999) YAKB ve Agorafobili PB hastalarında yaptıkları çalışmada “aşırı korumacı anneler” YAKB grubunda anlamlı olarak daha yüksek bulunmuştur (Manicavasagar et al., 1999). YAKB eş tanısı olan ve olmayan PB hastalarında bağlanma biçimlerinin incelenmesi “anksiyöz bağlanma biçiminin” YAKB eştanısı olan PB olan hastalarda, YAKB eştanısı olmayan PB hastalarına göre daha fazla olduğunu göstermiştir (Manicavasagar, Silove, Marnane, & Wagner, 2009).

Manicavasagar ve arkadaşları (1997), YAKB'nin fenomenolojisini, ortaya çıkışını ve gidişini tanımlamak amacıyla “ayrılma kaygısı için yarı yapılandırılmış bir görüşme (Yetişkin Ayrılma Kaygısı Ölçeği)” ve geriye dönük olarak, çocukluk ayrılma kaygısı belirtilerini değerlendirilmiştir. YAKB hastalarının (n=36) 2/3'ünde belirtilerin çocukluk çağında başladığı, yetişkinlikte yaşanan ayrılık tehdidi ya da bir zorlanmayla birlikte tekrar ortaya çıktığını, diğerlerinde ise ilk defa yetişkinlik döneminde travmatik bir olay ya da bir kayıp (ölüm veya boşanma) ertesinde ortaya çıktığını, 5 olguda ise belirtilerin epizodik seyrettiğini saptamıştır. Bu çalışma, ayrılma kaygısı bozukluğunun yalnızca çocukluk çağında başlamadığını göstermesi açısından çok önemlidir (Manicavasaga, Silove, & Curtis, 1997). Dahası, YAKB “geriatrik topluluklarda” da görülebilen bir kaygı bozukluğudur. Wijeratne ve Manicavasagar (2003), 62-87 yaş aralığında olan 86 bireyde YAK toplam puanlarının cinsiyet, dul olmak veya yalnız yaşamak ile ilişkili olmadığını belirlemişlerdir. Bu bulgularla ayrılma kaygısının kayıp ya da yalnızlık gibi stresörlerden bağımsız olarak ortaya çıkabileceğini öne sürmüşlerdir (Wijeratne & Manicavasagar, 2003). Silove ve arkadaşları (2010), savaş mağduru Bosnalı göçmenlerle yaptıkları çalışmada, travmatik kayıpla YAKB arasında bir ilişki

saptanmadığını bildirmiştir (Derrick Silove, Momartin, Marnane, Steel, & Manicavasagar, 2010).

1.6.3. Klinik Özellikler, Eş tanı ve Gidiş

YAKB'nin olgunlaşmayla ilişkili küçük farklılıklar dışında Çocukluk Ayrılma Kaygısı Bozukluğu'na benzer bir belirti örüntüsüyle kendini gösterdiği belirtilmiştir (D. M. Silove et al., 2010). Çocuklar okula gitmeyi reddederken, yetişkinler işe gitmek için evden ayrılmak istemeyebilirler (Manicavasagar et al., 2009). Çocuklarda görülen karın ağrısı ve bulantı gibi bedensel belirtiler yetişkinlerde daha az görülebilirken, bunların yerine bilişsel ve duygusal yakınmalar ortaya çıkabilmektedir.

Yetişkinlerde ayrılma kaygısının odağı ebeveynlerden ayrılmaya olduğu kadar “eşten ve çocuklardan ayrılmaya ve başlarına bir zarar gelebileceğine ilişkin aşırı endişe duymaya” dönüşebilmektedir (Manicavasagar & Silove, 1997). Etkilenen yetişkinler bağlanma figürlerinin başlarına kötü bir şey geleceğiyle ilişkili yoğun korkular yaşarlar, yakın ilişkilerini sürdürebilmek için taktikler geliştirirler. Örneğin sık telefon görüşmeleri, günlük rutinin dışına çıkmama ve bol konuşma aracılığıyla bağlanma figürleri ile geçirdikleri süreyi uzatmaya çalışırlar. Gerçek bir ayrılık ya da ayrılma korkusu yaşadıklarında ise panik atağı geçirme riski taşırlar (Manicavasagar & Silove, 1997).

Seligman ve arkadaşları (2007) üniversitenin ilk döneminde olan öğrencilerde saptadıkları ayrılma kaygısı belirtilerinin öğrencilerin karar verme ve önceki okul deneyimleriyle ilgili olduğunu, örneğin ayrılma kaygısı belirtileri yüksek olan öğrencilerin eve daha yakın bir yerde yaşamayı seçtikleri belirtilmiştir. Olguların %7'si sevdiklerinden ayrılmayı planladıklarında bir süre panik yaşadıkları, %8'i ise bağlanma figürlerinden ayrıldıklarında panik atağı yaşadıklarını bildirmişlerdir. Bu çalışmada ayrılma kaygısı belirtilerinin akademik başarılarını sürdürmeye engel teşkil etmediği görülmüştür (Seligman & Wuyek, 2007). Manicavasagar ve arkadaşlarının (1997) YAKB fenomenolojisini tanımlamak amacıyla yaptıkları çalışmada elde ettikleri

verilerine göre YAKB'nin en sık görülen belirtileri ve görülme oranları Tablo 2'de sunulmuştur (D. M. Silove et al., 2010).

Ulusal Eştanı Çalışması Yinelenmesi çalışmasında Çocukluk Ayrılma Kaygısı Bozukluğu ve YAKB olan olguların en az 2/3'ünde bir başka ruhsal bozukluk öyküsünün varlığı belirlenmiştir. Bu ruhsal bozukluklar kaygı bozukluklarından madde kullanım bozukluklarına kadar geniş bir spektrum oluşturmaktadır. Ayrıca, kaygı bozuklukları eş tanısı duygudurum bozuklukları eş tanısından daha yüksek bulunmamıştır (Shear et al., 2006). Manicavasagar ve arkadaşları (1997), YAKB hastalarında major depresif bozukluk, PB, agorafobi ve bağımlı kişilik bozukluğu varlığını SCID-P ve SCID-II kullanılarak taramışlar ve sadece altı olguda (%17) bağımlı kişilik bozukluğu saptamıştır (Manicavasaga et al., 1997).Yaşam boyu PB, agorafobi ve major depresif bozukluk eş tanıları oldukça yaygın olup, yalnızca %11'inde ek Eksen-I tanısı saptanmamıştır. Hastaların yaklaşık 1/3'ü yaşam boyu PB tanısı almamıştır. Olguların çoğu önce ayrılma kaygısı belirtilerinin, diğer Eksen I bozukluklarının ise daha sonra ortaya çıktığını bildirmişlerdir (Manicavasaga et al., 1997).

Tablo 2. YAKB'nin en sık saptanan klinik belirtileri ve oranları (Manicavasaga et al., 1997).

YAKB'nin en sık saptanan klinik belirtileri	Görülme Oranları (%)
Bağlandığı biri terk ederse bununla başa çıkamayacağını düşünme	81
Bağlandığı kişilere ciddi bir zarar geleceği endişesi	81
Gece tek başına uyumakta güçlük çekme	72
Evde, ancak yakınlarıyla beraberken kendini güvende hissetme	72
Bağlı olduğu kişilerin terk etmesiyle ilgili aşırı endişe	69
Yakınlarından ayrılmayla ya da onların kendisini bıraktığını düşünmekle panik atağı geçirme	67
Yakınlarının uzakta olduğunu düşünmenin zorlanmaya yol açması	64
Bağlanmalarıyla olan ilişkilerinin yoğunluğundan endişe duyma	64
Günlük işlerde yakınlarıyla görüşmesini bozacak aksamlar olduğunda aşırı sıkıntı yaşama	58
Yakınlarını kendisinden ayıracak olası olaylar hakkında endişelenme	58
Yakınlarıyla düzenli telefon görüşmesi yapmazsa sıkıntı yaşama	58
Yakınlarıyla olan ilişkisinin başka sorunlar yaratacağından endişelenme	53
Yakından bağlandığı kişileri çevresinde tutabilmek için çok konuşma	

Kliniklerde saptanan YAKB hastalarında da eş tanı oranları yüksektir. PB eştanısı, Çocukluk Ayrılma Kaygısı Bozukluğu ile YAKB'si olan grupta, ayrılma kaygısı olmayan gruba göre anlamlı olarak yüksek saptanmıştır (S Pini et al., 2010). Aynı

çalışmada YAKB'ye bağlı oluşan işlevsellikte bozulma da değerlendirilmiştir. YAKB'nin, bireylerin işlevsellikleri üzerine anlamlı olarak olumsuz etkili olduğu, karıştırıcı etkenlerin düzeltilmesiyle de işlevsellikteki bu bozulmanın devam ettiği belirtilmiştir (S Pini et al., 2010). PB, yaygın kaygı bozukluğu, sosyal fobi ve major depresif bozukluk tanımlı hastalarda yapılan çalışmada, YAKB'nin yarattığı yeti yitiminin sosyal fobi dışındaki tanılardan daha yüksek olduğu belirlenmiştir (D. M. Silove et al., 2010). YAKB'nin hastaların işlevselliğini bozduğu ve ciddi boyutlarda yeti yitimi yarattığı açıktır.

Pini ve arkadaşları (2005), PB eş tanısı olmayan bipolar hasta grubunda kontrollere göre ayrılma kaygısı puanlarını anlamlı olarak daha yüksek bulmuştur. İlginç olarak bipolar bozukluk olguları ile YAKB ve Çocukluk Ayrılma Kaygısı Bozukluğu öyküsü arasında, PB ile olduğundan daha güçlü bir bağıntı bulunduğu belirlenmiştir. Ek olarak, YAKB'nin varlığı erken başlangıçlı bipolar bozukluğunun yordayıcısı olduğu bulunmuştur (Stefano Pini et al., 2005).

Silove ve arkadaşları (2010), savaş mağduru Bosnalı göçmenlerle yaptıkları çalışmada, travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) ile YAKB arasında anlamlı bir ilişki olduğunu saptamışlardır (OR=4.8). Major depresif bozukluk ve komplike olmuş yaşla benzer bir ilişki bulunan hemen tüm YAKB olgularında TSSB eş tanısının bulunurken, TSSB olgularının ancak yarısında YAKB olduğu saptanmıştır (D. Silove et al., 2010). Ayrıca, Ulusal Eş tanı Çalışması Yinelenmesi çalışmasında saptanan yüksek TSSB eş tanısı, travmatik olayların hem TSSB'nin hem de YAKB'nin ortaya çıkışını tetiklediği görüşünü desteklemektedir (Shear et al., 2006; D. Silove et al., 2010).

Son olarak araştırma kapsamında bilişsel esneklik kavramı ele alınmıştır.

1.7. BİLİŞSEL ESNEKLİK

Bilişsel esneklik kavramının ilk kısmı, bilginin kazanılması sürecinde önceki bilgilerin bellekten getirilmesi, ikinci kısmı ise kişinin bu bilgisini farklı zamanlarda duruma uygun, esnek bir şekilde kullanabilmesini anlatmaktadır. Batting (1979), bilişsel

esnekliği öğrencinin, öğrenilmeye çalışılan konuyla ilgili en etkili öğrenme stratejilerini kullanma ya da karşı karşıya kaldığı bir problemin çözüm basamaklarını belirleme becerisi olarak tanımlamaktadır. Daha ayrıntılı olarak bilişsel esneklik üç önemli boyutta tanımlanabilir: a) Kişinin alternatif yolların ve seçeneklerin farkında olması, b) Yeni durumlara uyum sağlamada esnek olabilmesi, c) Esnek olabildiği durumlarda kendisini yetkin (self-efficacy) hissetmesidir (Martin ve Anderson, 1998; Martin, Anderson ve Thweatt, 1998; Martin ve Rubin, 1995).

Canas ve arkadaşları (2006) bilişsel esneklik için, kişinin bilgi işleme yöntemlerini, oluşan yeni ve beklenmedik durumlara uygun düzenleyebilme yeteneği demiştir. Bu tanımın üç önemli görüşü içerdiği söylenebilir. İlki, bilişsel esneklik kavramı öğrenme süreçleri ile ilgilidir; yani tecrübelerle kazanılabilir. İkincisi, bilişsel esneklik kavramı bilgi işleme yöntemlerini içermektedir. Üçüncüsü, bireyin yeni ve beklenmedik durumsal değişimlere uyum sağlaması beklenmektedir.

Birey için “bilişsel esneklik düzeyi yüksektir” denildiğinde, bireyin dikkati o konuya tam olarak odaklanabildiği, çözümleyici yaklaşılabildiği (analytic), değişikliklere açık olduğu belirtilmektedir. “Bilişsel esneklik düzeyi düşüktür” denildiğinde ise bireyin bütüncül bakış açısına sahip olduğu, dikkatinin dağınık olduğu ve değişikliklere direnme eğiliminde olduğu belirtilmektedir (Jonassen ve Grabowski, 1993). Martin ve Anderson'a göre (1998) bilişsel esnek bireyler, farklı durumlardaki iletişimlerde kendilerini güvende hissederler. Bilişsel esneklik, bireyin esnek olabileceğine dair istekliliği ve davranışlarının sonucunun etkili (olumlu) olabileceğine dair güvenini içerir (Martin ve Anderson, 1998). Durumlar karşısında alternatifleri ve seçenekleri görebilen bireyler, görmeyenlere oranla bilişsel olarak daha esnektirler. Bilişsel olarak esnek olan bireyler, iletişimde yeni yollar denerken isteklidirler. Bu bireyler davranışlarını sergilerken kendilerini yetkin ve güvenli hissederler. Bilişsel esnek bireyler, kendi etkili davranma becerilerinden emindirler ve davranışlarının sonucunun başarılı olacağına inanırlar.

Bilişlerin aynı ya da ters olma durumunun bilişsel esneklik düzeyinden önemli ölçüde etkilendiği söylenebilir. Bilişsel olarak esnek olan bireylerin, kişisel özellikleri ve ilişkilerdeki tutumu daha uyumlu ve olumlu olmaktadır. Bilişsel esneklikte önemli

olanın en doğruyu görmek olmadığı, tercih yapmadan önce olası tüm seçenekleri görebilmek olduğu belirtilmiştir (Martin ve Anderson, 1998; Bilgin, 2009).

Torrance (1968) tarafından yaratıcılık, bireyin problem çözüme becerisinin en önemli parçalarından biri olarak ele alınmıştır. Torrance'a (1995) göre yaratıcılık tanımında bireyin problemlerin ya da bilgidaki boşlukların fark etmesi, uygun düşünce ya da hipotezler oluşturabilmesi, hipotezlerini sınaması, geliştirebilmesi ve verilerini iletilmesi bulunmaktadır (Akt; Aktamış ve Ergin, 2006). Roloff ve Berge'e (1982) göre bireyler davranışlarını duruma göre şekillendirmeden önce, elindeki seçeneklerin farkında olduğu sosyal biliş denilen süreçlerden geçmektedirler. Bireyler, elindeki seçeneklerden senaryolar oluşturmaktadırlar. Bireylerin ne kadar çok senaryoya sahipse, o kadar karmaşık bilgi işleme süreçlerine sahip oldukları ve o kadar daha esnek oldukları söylenmektedir (Akt. Martin ve Anderson, 1998).

Durumsal şartlara dayalı olası seçenekleri görebilen insanlar, tek bir davranışsal tepkiyi görebilenlere göre bilişsel yönden daha esnektir (Martin ve Anderson, 1998; Martin, Anderson ve Thweatt, 1998; Martin ve Rubin, 1995). Seçeneklerin farkında olmak, seçenek üretmek ve problem çözüme becerisi önemli derecede yaratıcılık gerektirmektedir. Torrance'e (1968) göre iraksak düşünme yaratıcılık kavramının içinde yer almaktadır. Bu düşünme sisteminde kişi değişik bakış açılarıyla düşünceler arası ilişkileri anlarken bir yandan da kendine bir düşünce ile sınır koymayacaktır. Buna göre bilişsel esneklik, yaratıcı düşünebilmenin önemli bir parçasıdır (Akt., Tezci ve Gürol, 2003).

Bilişsel esnekliği yüksek olan bireyler, problem durum karşısında, sadece bir çözüm yolunun var olduğunu düşünmeyecektir. Tam tersine, olası tüm çözüm yollarının farkında olacaktır. Jersild (1972) iraksak düşünmeyi daha esnek bir sistem olarak tanımlamaktadır. Bu düşünme sistemi sadece eldeki bilgilerle yetinmez; daha zengin olabilecek fikirlere açıktır ve yeni olası çözümlere ve yaratıcılığa daha yakındır. Bell'e (1997) göre ise, yaratıcı insanlar daha akıcı, esnek ve orijinal düşünebilen insanlardır (Akt., Tunçdemir, 2004). Iraksak düşünme bireyin olası çözümleri hatırlama ya da yeni çözümler üretebilmesi olarak tanımlandığında, bireyin düşünceleri farklı farklı yollar boyunca "genişleyerek yayılır" (iraksar); bu ise bireyin yaratıcı düşünme becerisini yansıtan en önemli zihinsel süreçlerdendir (Akt., Saxena, 1994). Yakınsak düşünme

bunun aksine daha az esnektir. Bu nedenle, bilişsel esneklik düzeyi yüksek olduğu düşünülen kişilerin diğerlerine göre daha yaratıcı ve seçenekli düşünmeye daha yatkın bireyler olduğu belirtilmektedir.

Kuramsal açıklamalarda yaratıcılığın problem çözme becerisi olarak görüldüğü bilinmektedir. Gerçekte yaratıcı performans, problemi fark edebilmeyi, farklı yollardan düşünebilmeyi ve sonucunda çözüm geliştirebilmeyi gerektirmektedir. Özellikle de bireyin problemi fark edebilmesi, yaratıcı süreçte oldukça önemli rol oynamaktadır (Erdener, 2003). Sonuç olarak bilişsel esneklik, yaratıcılığın bir parçası olarak görülmektedir.

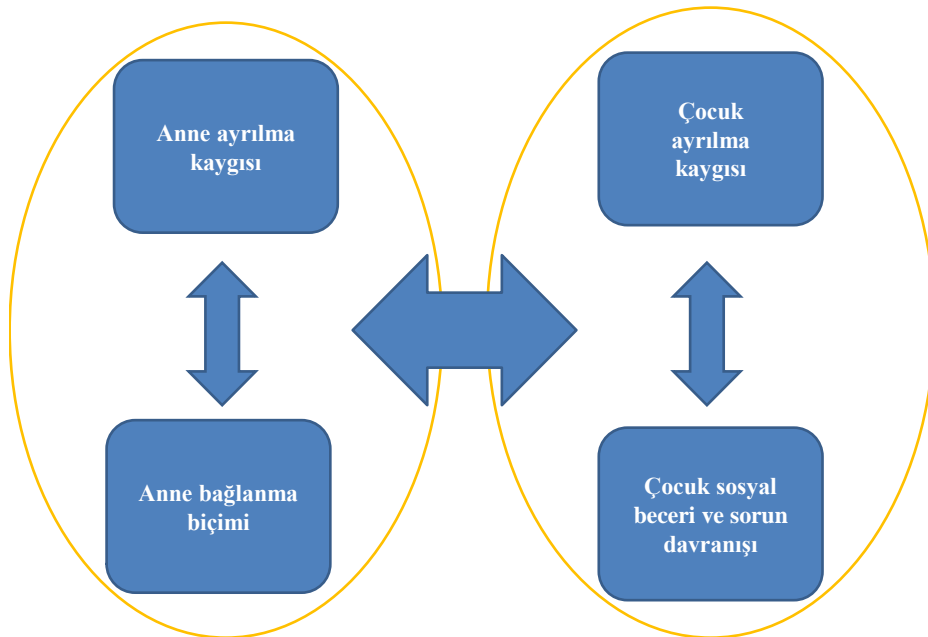
Bilişsel esneklik kavramı bunların yanında, bireyin esnek olmaya istekli duruşunu da içermektedir. Öyle ki birey bir davranışının birden fazla yolu olduğunun farkında olabilir. Fakat bu farkındalığı standart davranıştan uzaklaşıp farklı seçeneklere yönelmek için yeterli düzeyde olmayabilir (Martin ve Anderson, 1998). Lippard-Justice'e (1989) göre insanların esnek olma isteği, kişinin kendisiyle içsel iletişim kurma ve kendini anlama becerisinin (içe dönük tepkiler) kişiler arası iletişimlerini nasıl etkilediğine verilebilecek önemli örnektir (Akt. Martin ve Rubin, 1995). Richmond ve McCroskey (1989) bu içsel motivasyonun insanların diğerleriyle iletişime geçme isteklerini etkilediğini düşünmektedir. İnsanlar değişikliğe istekli olmadan önce bu değişim için bir kendileri için önemli gerekçelerinin ya da motivasyonlarının olması gerekmektedir.

Bilişsel esneklik düzeyi yüksek olan bireyler, iletişim kurmada yeni ve farklı yollar deneme konusunda, bilinmedik durumlarla karşı karşıya gelme konusunda, ihtiyaçlarını karşılamak için davranışlarını değiştirme konusunda istekli olmaktadır (Martin ve Anderson, 1998). Ek olarak, bilişsel yönden esnek bireyler kendi etkin davranabilme becerilerine güvenmektedirler. Her ne kadar birey, bir durum karşısında başka davranış seçenekleri olduğunun farkında olsa ve esnek olma konusunda istekli de olsa, istenen davranışı gösterebilmesi için öz güveninin olduğuna inanması gerekmektedir. Dolayısıyla öz yeterlik bilişsel esnekliğin önemli bir parçası konumundadır. Bandura'ya (1982) göre insanlar oldukça fazla bilgi kaynağını işlemekte, tartmakta ve birleştirmektedir. Sonraki adımda davranışlarını ve çabalarını da bunlara uygun bir şekilde düzenlemektedir. Bu noktada birey başarılı olacağına inanmalıdır.

Son olarak bilişsel olarak esnek bireyler davranışlarını, durumların şartlarını karşılayacak şekilde, hatta farklı durumlarda davranış sergilerken olası seçenekleri değerlendirebilecek şekilde düzenleyebilirler. İnsanlar, bilişsel esnekliklerini sadece bir durum ya da belli bir zaman için değil, her durumda; problem çözerken, iletişim kurarken ya da yaratıcılık gerektiren her anda yerine getirmek durumundadırlar (Martin ve Anderson, 2001; Martin, Anderson ve Thweatt, 1998).

1.8. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu araştırmada, 3-5 yaş arasında olan ve anaokuluna giden çocuk annelerinin ayrılma kaygısı ve bağlanma biçimleri ile çocuğun davranışları ve ayrılma kaygısı arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Şekil 4. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Ayrıca bilişsel modellere göre tüm psikolojik bozuklukların temelindeki ortak işleyiş hastanın ruhsal durumunu ve davranışlarını etkileyen işlevsel olmayan düşüncelerdir. Bu bağlamda, annelerin bilişsel esnekliğinin bağlanma biçimleri ve ayrılma kaygıları arasındaki aracı rolüne bakılmıştır.

Alan yazında bu araştırmada yer alan değişkenlerin bir arada olduğu bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Ayrılma kaygısı son yıllara kadar daha çok çocukluk dönemi sorunu olarak ele alınmıştır. Diğer taraftan, ayrılma kaygısı ile ilgili pek çok araştırma olmasına rağmen, bu çalışma kapsamında hem anne ve çocuğun ayrılma kaygıları arasındaki ilişkinin hem de çocuğun ve annenin ayrılma kaygısı bağlamında çocuğun sosyal becerileri ve problem davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesiyle alan yazına önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Günümüze kadar, yetişkinlikte bağlanma ile ilgili pek çok araştırma kategorik sınıflandırma sistemine dayalı olarak yapılmıştır. Ancak son yıllarda, bağlanmanın kategorik ölçümlerinden çok, boyut düzeyinde ölçüm ve analizlerin geçerlik ve güvenilirliğinin daha yüksek olduğu bulunmuştur (Sümer, 2006). Bu çalışma kapsamında da bağlanma ile ilgili ölçümler kaygı ve kaçınma olmak üzere iki boyutta değerlendirilmiştir. Bu nedenle bu tartışmaların bir diğer katkısı, anaokulu çağında çocuğu olan yetişkinlerin bağlanmasının kaygı ve kaçınma boyutunda, çocuklarının ayrılma kaygısı ve davranışları arasındaki ilişkiye yönelik araştırmalara temel oluşturabilme olasılığı olarak görünmektedir.

Çalışmanın alana diğer katkısı da, anaokulu çocuğunun ayrılma kaygısı ile sosyal becerileri ve problem davranışlarının birbirleri ile olan ilişkinin araştırılmasının olacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmanın özellikle anaokulu çağında olan çocukların ve annelerinin bu konuya ilişkin sıkıntılarına yönelik yaklaşımlarda yol gösterici olması, ayrılma kaygısı yaşayan çocukların sorun alanlarını belirleme ve sadece çocuğa değil anneye yönelik de uygulamaların önemini vurgulaması beklenmektedir.

Bilişsel esneklik kavramı, ülkemizde son yıllarda araştırılmaya başlanmış olması bakımından dikkat çekicidir. Bilişsel esnekliğin bazı psikopatolojik belirtilerle ilişkileri ve yetişkin bağlanması arasındaki aracı rolü incelenmiş olmasına rağmen, daha öncekilerden farklı olarak bu çalışmada annelerin bilişsel esnekliğinin ayrılma kaygıları ve bağlanma biçimleri arasındaki ilişkide aracı rolüne bakılması hedeflenmiştir.

1.9. ARAŞTIRMA SORULARI

Araştırmada özgül olarak aşağıdaki sorulara yanıt aranacaktır:

- 1- Annelerin kendi bağlanma biçimleri ile yetişkinlikteki ayrılma kaygıları arasında bir ilişki var mı?
- 2- Annelerin kendi bağlanma biçimleri ile çocuklarının ayrılma kaygısı arasında bir ilişki var mı?
- 3- Annelerin ayrılma kaygısı ile çocuklarının ayrılma kaygısı arasında bir ilişki var mı?
- 4- Annelerin ayrılma kaygısı ile çocuklarının sosyal beceri ve problem davranışları arasında bir ilişki var mı?
- 5- Annelerin kendi bağlanma biçimleri ile çocuklarının sosyal beceri ve problem davranışları arasında bir ilişki var mı?
- 6- Çocukların ayrılma kaygısı ile sosyal beceri ve problem davranışları arasında bir ilişki var mı?
- 7- Annenin kendi bağlanma biçimi ile ayrılma kaygısı arasında bilişsel esnekliğin aracı rolü var mıdır?
- 8- Yuva Çocukları İçin Ayrılma Kaygısı Ölçeği'nde Anne-Baba formu ile Öğretmen formu arasında bir ilişki var mıdır?
- 9- Çocukların ayrılma kaygısı ile cinsiyetleri ve yaşları arasında bir fark var mıdır?
- 10- Annelerin bilişsel esnekliği ile çalışma durumları ve çocukların yaşları arasında bir fark var mıdır?

- 11- Çocuğun sosyal beceri ve problem davranışları ile annenin çalışma durumu ve çocuğun yaşı arasında bir fark var mıdır?
- 12- Annelerin çalışma durumu ile ayrılma kaygıları ve bağlanmaları arasında bir fark var mıdır?

2. BÖLÜM

YÖNTEM

2.1. ÖRNEKLEM

Bu çalışmaya alınan katılımcılar Ankara'da bulunan çeşitli devlet ve özel anaokullarında 2014-2015 eğitim yılına devam eden çocukların anne ve öğretmenlerinden oluşmaktadır. Toplamda 280 çocuğun anne ve öğretmeni ile çalışılmıştır. Anne ve çocuğuna ait demografik bilgiler aşağıda özetlenmiştir.

Tablo 3. Katılımcılara Ait Genel Demografik Özellikler

			Katılımcılar	
			(n= 280)	
			Sayı	%
Annenin eğitim düzeyi	eğitim	İlkokul	12	4.3
		Ortaokul	13	4.6
		Lise	65	23.2
		Üniversite	156	55.7
		Yüksek Lisans	34	12.1
Annenin çalışma durumu	çalışma	Çalışıyor	183	65.4
		Çalışmıyor	97	34.6
Çocuğun yaşı		3	72	25.7
		4	89	31.8
		5	119	42.5
Çocuğun cinsiyeti (n=279)		Erkek	145	51.8
		Kadın	134	47.9
Çocuğun kardeş sayısı	kardeş	0-1	231	82.5
		2-3	46	16.5
		4-6	3	1.1

2.2. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Araştırmada annelerden bilgi toplamak amacıyla “Demografik Bilgi Formu”, “Yuva Çocukları İçin Ayrılma Kaygısı Ölçeği (Anne-Baba Formu)”, “Bilişsel Esneklik Envanteri, Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri (YİYE-II)”, “Yetişkin Ayrılma Kaygısı Anketi” uygulanmıştır. Öğretmenlerden bilgi toplamak amacıyla da “Yuva

Çocukları İçin Ayrılma Kaygısı Ölçeği (Öğretmen Formu)” ve “Anaokulu ve Anasınıfı Davranış Ölçeği” kullanılmıştır. İzleyen bölümde bu araçların özelliklerine ve geçerlik, güvenirlik çalışmalarına ilişkin bilgi aktarılacaktır.

2.2.1. Demografik Bilgi Formu

Araştırmaya katılmayı kabul eden annelerin ve çocuklarının çeşitli kişisel bilgilerine yönelik kısa bir bilgi formu aşağıda aktarılan ölçeklere ek olarak hazırlanmıştır (Ek.1)

2.2.2. Yuva Çocukları İçin Ayrılma Kaygısı Ölçeği

Yasemin Akman tarafından 1987 yılında geliştirilen Yuva Çocukları İçin Ayrılma Kaygısı Ölçeği anne-baba ve öğretmen formu olmak üzere iki ayrı formdan oluşmaktadır.

Yuva Çocukları İçin Ayrılma Kaygısı Ölçeği, anne-baba formunda 25, öğretmen formunda 25 madde olmak üzere toplam 50 maddeden oluşan bir ölçektir. Ölçek maddeleri çocukların ayrılma kaygısı ifadesi olarak gösterebilecekleri ve yetişkinler tarafından çocukların ayrılma kaygısı ifadesi olarak gözlenebilecek davranışları içermektedir. Her madde anne-baba ve öğretmen tarafından 5 basamaklı bir derecelendirme üzerinden (1=hiçbir zaman; 5=Her zaman) işaretlenmektedir.

Her formun ayrılma kaygısı puanlaması, her iki formdan elde edilen toplam bireysel puanların, formların madde sayısına bölünmesiyle elde edilmektedir. Elde edilen bu iki ayrı puanın toplanmasıyla da ölçek, çocuğun ayrılma kaygısı puanını vermektedir. Bu değerlendirme sonucunda, ortalama puanının 1 standart sapma üzerinde kaygı puanı alan çocukların ayrılık kaygısını yoğun yaşadıkları kabul edilmiştir.

Araştırmada kullanılmış olan Yuva Çocukları İçin Ayrılma Kaygısı Ölçeği'nin geçerlik ve güvenirlik çalışmaları Yasemin Akman (1987) tarafından doktora tez çalışması

sırasında yapılmıştır. Yapılan analizler sonrası ölçeğin iç tutarlılığı için Cronbach alfa katsayısı 0.35 ile 0.94 arasında ve iki yarım test güvenilirliği 0.96 olarak bulunmuştur (Akman, 1987).

Çalışmamızda ölçeğin iç tutarlılığı için Cronbach alfa katsayısı anne formu için 0.925, öğretmen formu için 0,962 olarak bulunmuştur.

2.2.3. Bilişsel Esneklik Envanteri (BEE)

Bilişsel Esneklik Envanteri (BEE) Dennis ve VanderWal tarafından 2010 yılında geliştirilmiştir. BEE, insanların hayatta karşılaştıkları durumluk ya da belli bir sürece yayılan zor durumlarda farklı çözümler üretebilme, dengeli düşünme, uygun seçeneklerin farkında olma ve davranışa dönüştürebilme becerilerinin belirlenmesi amacı ile oluşturulmuştur.

Ölçeğin Türkçe formunun uyarlanması Gülüm ve Dağ tarafından 2012 yılında gerçekleştirilmiştir. Toplam 20 maddeden oluşmaktadır. Ölçek, alternatifler ($r=0.91$) ve Kontrol ($r=0.86, 0.84$) başlıkları altında iki alt ölçekten meydana gelmektedir. 13 maddeden oluşan Alternatifler alt ölçeğinde; günlük hayatta gerçekleşen olaylara farklı açılardan bakabilme, alternatif çözümleri ve davranışları algılayabilme, eşduyum yapabilme gibi becerileri belirlemeyi amaçlayan maddeler bulunmaktadır. 7 maddeden oluşan kontrol alt ölçeğinde ise, zor durumları kontrol edilebilir algılayabilmeyi belirleyen maddeler bulunmaktadır (Dennis ve Wal, 2010; Gülüm ve Dağ, 2012).

Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 200 ve en düşük puan 20'dir. Alınan puan arttıkça bilişsel esnekliğin de arttığı kabul edilmiştir.

BEE'nin tüm envanter ve alt faktörler için cronbach α ve madde toplam korelasyon değerleri hesaplanmış, Dennis ve Wal (2010), BEE'nin cronbach α değerinin 0.85, Alternatifler alt ölçeğinin 0.83, Kontrol alt ölçeğinin ise 0.76 olarak bulunmuştur. Gülüm ve Dağ (2012)'in araştırmasında bu değerler, Alternatifler alt ölçeği için 0.89, Kontrol alt ölçeği için ise 0.85 olarak hesaplanmıştır. Ek olarak tüm ölçek için cronbach alfa

değeri 0.90 olarak bulunmuştur. Sonuç olarak BEE'nin güvenilirlik düzeyinin yüksek olduğu; puanların ilgili araştırmalardaki değerlerden düşük olmakla birlikte benzerlik gösterdiği söylenebilir.

2.2.4. Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri (YİYE-II)

Brennan, Shaver ve Clark tarafından 1998 yılında geliştirilmiş olan Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri, yetişkin bağlanma biçimlerini “bağlanmaya ilişkin kaygı” ve “bağlanmaya ilişkin kaçınma” olmak üzere iki boyutta incelenmiştir. Ölçeğin bu formu, her iki boyutta 18'er madde olmak üzere toplamda 36 maddeden oluşturulmuştur.

Fraley, Waller ve Brennan (2000) tarafından geliştirilmiş olan Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri-II, 18 maddesi kaygı, 18 maddesi kaçınma alt boyutu olmak üzere toplamda 36 maddeden oluşmaktadır.

YİYE-II'de bulunan her maddenin kişilerin romantik ilişkilerindeki duygu ve düşüncelerini yansıttığı kabul edilmiştir. Buna göre her madde kişi tarafından kendisine ne oranda uyduğu düşünülerek 7'li likert tipi değerlendirme üzerinde (1= Hiç Katılmıyorum, 7= Tamamen Katılıyorum) derecelendirilmektedir. Ölçeğin, Kaçınma ve Kaygı boyutlarını ölçen maddeler ayrı ayrı toplanıp ortalamaları alınarak kişinin kaygı ve kaçınma sürekli puanları hesaplanmaktadır.

YİYE-II'nin Türkçeye uyarlanması ve geçerlik, güvenilirlik çalışmaları 1999 yılında Sümer ve Güngör tarafından yapılmıştır. Bu değerlendirmeler sonucunda, ölçeğin her iki boyutunun da yüksek iç tutarlılığa sahip olduğu, Cronbach alfa katsayılarının kaygı boyutu için .90 ve kaçınma boyutu için .86 olarak bulunmuştur. Ölçeğin test-tekrar test güvenilirliği ise kaygı boyutu için .82, kaçınma boyutu için ise .81 olarak hesaplanmıştır. Yapılan analizler sonucunda YİYE-II'nin kaçınma boyutunun onaylanmama kaygısı ve yalnızlıktan hoşlanma ile ilişkili olduğu, kaygı boyutunun ise onaylanmama kaygısı, ayrılık kaygısı ve başkalarını memnun etme ile ilişkili olduğu görülmüştür (Sümer ve Güngör, 1999).

2.2.5. Yetişkin Ayrılma Kaygısı Anketi

Yetişkin Ayrılma Kaygısı (YAK), 2003 yılında Manicavasagar, Silove, Wagner ve Drobny'in geliştirdiği yetişkin ayrılma kaygısına ilişkin 27 maddeden oluşan bir öz-bildirim ölçeğidir. Bu ölçek ister çocuklukta başlayıp yetişkinlikte devam etsin, ister ilk kez yetişkinlikte çıksın ayrılma kaygısı belirtilerini sorgulamakta ve şiddetini belirleyebilmektedir. Ölçek, dörtlü likert tipi (0= “bu durumla hiç karşılaşmadım” ile 3= “bu durumla sıklıkla karşılaşıyorum”) değerlendirme üzerinde ölçüm yapmaktadır.

Ölçeğin geçerlik güvenirlik çalışması 2007 yılında Müge Alkan tarafından yapılmıştır. Buna göre, testin tamamı için .88'lik bir Cronbach alfa değeri yüksek düzeyde içsel tutarlılığın varlığını göstermektedir. Sadece üçüncü maddenin (“Yanınızda size güven veren ya da rahatlatan bir uğur eşyası (nazar boncuğu, muska gibi) taşır mısınız?”) madde/toplam puan korelasyon katsayısının .08 gibi düşük bir değer aldığı görülmüştür. Bu bulguya göre kişinin yanında uğur eşyası taşınması ile ayrılma kaygısı arasında anlamlı ilişki yoktur. Ancak, bu maddenin ölçekten çıkarılmasının tüm ölçek Cronbach alfa değerinde herhangi bir farklılığa yol açmadığı görülmüş ve bu nedenle ölçekten çıkarılmamasına karar verilmiştir. Geriye kalan maddelerin yüksek bir içtutarlılık katsayısı olduğu için bunlarda da herhangi bir değişiklik yapılmamıştır (Alkan, 2007).

Yetişkin Ayrılma Kaygısı Anketi'nin test-tekrar test güvenirliği yapılan analizler sonucunda. 90 olarak bulunmuştur. Ölçeğin kesme puanını belirlemek için yapılan değerlendirmeler sonucunda, toplamda 22 ve daha fazla puan alan kişilerin yetişkin ayrılma kaygısı belirtilerine sahip oldukları kabul edilmiştir.

2.2.6. Anaokulu ve Anasınıfı Davranış Ölçeği

Anaokulu ve Anasınıfı Davranış Ölçeği (Preschool and Kindergarden Behaviour Scale (PKBS-2), okul öncesi dönemde 3–6 yaş çocuklarının sosyal beceri ve problem davranışlarını ölçmek amacıyla 1994 yılında Kenneth W. Merrell tarafından geliştirilmiştir.

Ölçeğin Türkçeye uyarlaması ve geçerlik, güvenirlik çalışması 2009 yılında Saide Özbey tarafından yapılmıştır. Ölçek “Sosyal Beceri” ve “Problem Davranış Ölçeği” olmak üzere birbirinden bağımsız iki alt ölçekten oluşmaktadır. Sosyal beceriler ölçeğinden alınan yüksek puan çocuğun sosyal bağımsızlığının, sosyal iş birliği, ve sosyal etkileşim becerilerinin yüksek olduğunu; problem davranış ölçeğinden alınan yüksek puan ise çocuğun dışa yönelim ve içe yönelim problem davranışlarının yüksekliğini göstermektedir.

Sosyal Beceri Ölçeği'nin üç alt boyutu bulunmaktadır. Bunlar; Sosyal İşbirliği, Sosyal Etkileşim ve Sosyal Bağımsızlık. Problem Davranış Ölçeği ise, Dışa Yönelim ve İçe Yönelim Problem Davranışlar olmak üzere iki alt boyuttan oluşmaktadır. Sosyal Beceri alt ölçeği 23 madde ve Problem Davranış alt ölçeği ise 27 maddeden oluşmaktadır. Her iki bağımsız ölçek de, “Hiç, Nadiren, Bazen, sıklıkla” seçeneklerini içeren dörtlü derecelendirme yapılan likert tipi bir ölçektir.

Ölçeğin kapsam geçerliği, yapı geçerliği analizleri sonrasında güvenirlik çalışmaları yapılmıştır. Buna göre, Sosyal Beceri Ölçeği'nin toplam güvenirlik değeri .94 olarak, Problem Davranış Ölçeği'nin toplam güvenirlik değeri ise .96 olarak bulunmuştur (Özbey, 2009).

2.3. İŞLEM

Hacettepe Üniversitesi Senatosu Etik Komisyonununun 25.11.2014 tarihli yazısı ile araştırma için etik onay alınmıştır.

Uygulamalar araştırmacı tarafından görüşme yolu ile yapılmıştır. Araştırma çerçevesinde, Ankara Batıkent, Yenimahalle ve Çankaya ilçelerinde bulunan çeşitli kreş ve anaokuluna devam eden 281 çocuğun annesi ve anasınıflı öğretmeni ile çalışılmıştır. Uygulamaya anaokullarının kurucu müdürleri ile olan görüşmelerle başlanmıştır. Öncelikle kendilerine uygulama içeriği ve amacı anlatılmıştır. İkinci aşamada, uygulamanın yapılmasına izin veren müdürlerin anaokullarında, araştırmaya katılması hedeflenen 3-5 yaş arası çocuğu olan anne-babalara ve sınıf öğretmenlerine uygulama

içeriği ve amacı anlatılmıştır. Katılımcıların araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul ettiklerine dair sözel onam alınmasına ek olarak ölçeklerle birlikte “Gönüllü Katılım Formu” da verilmiştir.

Katılımcı olan annelere Demografik Bilgi Formu, Bilişsel Esneklik Envanteri, Yakın ilişkilerde Yaşantılar Envanteri, Yetişkin Ayrılma Kaygısı Anketi ile Yuva Çocukları İçin Ayrılma Kaygısı Ölçeği'nin Anne-Baba Formu verilmiştir. Bunları alan annelerin çocuğunun anaokulu öğretmenlerine de çocukları değerlendirmeleri amacıyla Yuva Çocukları İçin Ayrılma Kaygısı Ölçeği'nin Öğretmen Formu ve Anaokulu ve Anasınıfı Davranış Ölçeği verilmiştir. Bu nedenle her anne-baba kendi çocuğu için formları doldururken, öğretmenler kendi sınıfında bulunan birden fazla çocuk için ölçekleri doldurmak durumunda kalmıştır. Çocukları değerlendirmeyi gerektiren ölçekleri doldururken çocukların okula başladıkları ilk iki haftayı düşünmeleri ve ona göre doldurmaları istenmiştir.

2.4. VERİLERİN ANALİZİ

Verilerin analizinde frekans, yüzdelik, ortalama hesapları, bireylerin tanımlayıcı özellikleri ile ölçeklerin sosyo demografik özelliklere göre puan ortalamalarının karşılaştırılmasında Mann-Whitney U testi ve ölçekler arasındaki ilişki hesaplamasında da korelasyon analizi teknikleri kullanılmıştır. Ek olarak araştırmanın temel soruları haricinde merak edilen karşılaştırmalar için Bağımsız Gruplarda T-Testi ve kategorik verilerde ilişki için Ki-Kare Testi yapılmıştır. Bilişsel esnekliğin aracı rolü için, Baron ve Kenny'nin (1986) önerdiği basamaklar izlenerek bir dizi aracı değişken analizi yapılmıştır. Bu bağlamda hiyerarşik regresyon analizi yapılmıştır. İstatistiksel analizler SPSS (Statistical Package for Social Science for Windows) 21.0 kullanılarak yapılmış ve anlamlılık düzeyi $p < 0.05$ olarak kabul edilmiştir.

3. BÖLÜM

BULGULAR

Bu bölümde, elde edilen bulgular araştırmanın amacı ve önemi ile araştırma sorularını içerecek biçimde aktarılmaktadır. Bu kapsamda öncelikle korelasyon ilişkileri sonuçları verilmektedir. Sonrasında sırasıyla fark analizleri ve aracı rol analiz sonuçları verilmektedir.

3.1. KORELASYON ANALİZİ SONUÇLARI

Farklı ölçeklerden alınan puanlar arasındaki ilişkiler veriler normal dağılım sayılıtısını karşılamadıkları için Spearman's Rho korelasyon katsayıları hesaplanarak incelenmiştir. Araştırmanın ilk sorusu kapsamında anne bağlanma biçimi ile anne ayrılma kaygısı arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Sonuçlar Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Çalışmada Araştırılan Değişkenler Arasındaki Spearman's Rho Korelasyon Analizi Sonuçları

	<u>1</u>	<u>2</u>	<u>3</u>	<u>4</u>	<u>5</u>	<u>6</u>
Çocuk ayrılma kaygısı (öğretmen)	<u>1</u>	-				
Çocuk ayrılma kaygısı (anne)	<u>2</u>	.303**	-			
Bağlanma biçimi (kaygı)	<u>3</u>	.000	.042	-		
Bağlanma biçimi (kaçınma)	<u>4</u>	-.032	.027	.343**	-	
Bağlanma biçimi (toplam)	<u>5</u>	-.014	.032	.918**	.658**	-
Anne ayrılma kaygısı	<u>6</u>	-.034	.207**	.462**	.158**	.422**

*p<.05, **p<.01

Annelerin bağlanma biçimi hem kaygı ($r = .462$, $p < .01$) hem de kaçınma ($r = .158$, $p < .01$) boyutu ve toplam bağlanma biçimi puanı ($r = .422$, $p < .01$) ile ayrılma kaygıları aynı yönde ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre, annelerin bağlanma biçiminin kaygı ve kaçınma boyutu arttıkça ayrılma kaygıları da artmaktadır.

Araştırmanın ikinci sorusu kapsamında, annelerin bağlanma biçimi ile çocukların ayrılma kaygısı arasındaki ilişki değerlendirilmiştir (Tablo 4). Annenin bağlanma biçiminin kaygı boyutu ile hem anneye göre ($r = .042$, $p > .05$) hem de öğretmene göre ($r = .000$, $p > .05$) çocuğun ayrılma kaygısı arasında anlamlı düzeyde bir ilişki bulunmamıştır. Benzer şekilde, kaçınma boyutu ile de hem anneye göre ($r = .027$, $p > .05$) hem de öğretmene göre ($r = .032$, $p > .05$) çocuğun ayrılma kaygısı arasında anlamlı düzeyde bir ilişki bulunmamıştır.

Araştırmanın üçüncü sorusu kapsamında, annelerin ayrılma kaygısı ile çocukların ayrılma kaygısı arasındaki ilişki değerlendirilmiştir (Tablo 4). Annelerin ayrılma kaygısı ile anneye göre ($r = .207$, $p < .01$) çocuğun ayrılma kaygısı arasında aynı yönde bir ilişki bulunmuştur. Buna göre, annelerin ayrılma kaygısı arttıkça kendilerine göre çocuklarının da ayrılma kaygısı artmaktadır. Ek olarak, annelerin ayrılma kaygısı ile

çocukların ayrılma kaygısı toplam puanları da ($r = .157$, $p < .01$) aynı yönde ilişkili bulunmuştur.

Araştırmanın dördüncü ve beşinci sorusu kapsamında, çocuğun sosyal beceri ve problem davranışları ile annelerin ayrılma kaygısı ve bağlanma biçimi arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5. Çalışmada Araştırılan Değişkenler Arasındaki Spearman's Rho Korelasyon Analizi Sonuçları

	<u>1</u>	<u>2</u>	<u>3</u>	<u>4</u>	<u>5</u>	<u>6</u>	<u>7</u>	
Çocuk ayrılma kaygısı (öğretmen)	<u>1</u>	-						
Çocuk ayrılma kaygısı (anne)	<u>2</u>	.303**	-					
Bağlanma biçimi (kaygı)	<u>3</u>	.000	.042	-				
Bağlanma biçimi (kaçınma)	<u>4</u>	-.032	.027	.343**	-			
Bağlanma biçimi (toplam)	<u>5</u>	-.014	.032	.918**	.658**	-		
Anne ayrılma kaygısı	<u>6</u>	-.034	.207**	.462**	.158**	.422**	-	
Sosyal beceri davranışları	<u>7</u>	-.489**	-.134*	.021	-.055	-.007	.056	-
Problem davranışlar	<u>8</u>	.550**	.201**	.012	.068	.034	.063	-.622**

* $p < .05$, ** $p < .01$

Annelerin ayrılma kaygısı ile çocukların sosyal beceri davranışları arasında ($r = .056$, $p > .05$) ve problem davranışları arasında ($r = .063$, $p > .05$) anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir. Benzer şekilde, annelerin bağlanma biçiminin kaygı ve kaçınma boyutu ile sırasıyla çocukların sosyal beceri davranışları arasında ($r = .021$, $p > .05$; $r = .055$,

$p > .05$) ve problem davranışları arasında ($r = .012$, $p > .05$; $r = .068$, $p > .05$) anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Araştırmanın altıncı sorusu kapsamında, çocuğun sosyal beceri ve problem davranışları ile çocuğun ayrılma kaygısı arasındaki ilişki değerlendirilmiştir (Tablo 4). Sırasıyla hem anne hem de öğretmen değerlendirmesine göre çocuğun ayrılma kaygısı ile sosyal beceri davranışları arasında ($r = -.134$, $p < .05$; $r = -.489$, $p < .01$) ters yönde bir ilişki olduğu görülmüştür. Buna göre, çocuğun ayrılma kaygısı arttıkça sosyal beceri davranışları azalmakta; ayrılma kaygısı azaldıkça sosyal beceri davranışları artmaktadır. Ayrıca, sırasıyla hem anne hem de öğretmen değerlendirmesine göre çocuğun ayrılma kaygısı ile problem davranışları arasında ($r = .201$, $p < .01$; $r = .550$, $p < .01$) aynı yönde bir ilişki bulunmuştur. Buna göre, çocuğun ayrılma kaygısı arttıkça problem davranışları da artmaktadır.

Araştırmanın sekizinci sorusu kapsamında Yuva Çocukları İçin Ayrılma Kaygısı Ölçeği'nin Anne-Baba formu ile Öğretmen formu arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Buna göre, anne-baba formu ile öğretmen formu arasında ($r = .303$, $p < .01$) aynı yönde bir ilişki bulunmuştur. Ek olarak, Anaokulu ve Anasınıfı Davranış Ölçeği'nin Sosyal Beceri Ölçeği ile Problem Davranış Ölçeği arasında ($r = -.622$, $p < .01$) ters yönde bir ilişki bulunmuştur.

Temel araştırma sorularına ek olarak araştırma kapsamında ele alınan demografik özelliklerin korelasyon sonuçları Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6:Çalışmada Araştırılan Demografik Özelliklerin Spearman's Rho Korelasyon Analizi Sonuçları

	ÇAK(A)	ÇAK(Ö)	ABB(Kaygı)	SBD	PDÖ
Anne Eğitim Düzeyi	.243**	.266**	-.127*	-.108	.224**
Çocuğun Yaşı	-.236**	-.327**	-.045	.320**	-.248**
Çocuğun Kardeş Sayısı	-.194**	-.165**	.086	.157**	-.184**

ÇAK(A): Çocuğun ayrılma kaygısı anne formu, ÇAK(Ö): Çocuğun ayrılma kaygısı öğretmen formu, ABB(Kaygı): Anne bağlanma biçimi (kaygı), SBD: Çocuğun Sosyal Beceri Davranışı, PDÖ: Çocuğun Problem Davranışı Ölçeği

Çocuğun yaşı ile sırasıyla hem anne hem de öğretmen değerlendirmesine göre çocuğun ayrılma kaygısı arasında ($r = -.236, <.01$; $r = -.327, p <.01$) ters yönde bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre, çocuğun yaşı arttıkça ayrılma kaygısı azalmaktadır. Çocuğun yaşı ile sosyal beceri davranışları arasında ($r = .320, p <.01$) aynı yönde bir ilişki ve problem davranışları arasında ($r = -.248, p <.01$) ters yönde bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre, çocuğun yaşı arttıkça sosyal beceri davranışları da artmakta ve problem davranışları azalmaktadır.

Çocuğun kardeş sayısı ile sırasıyla hem anne hem de öğretmen değerlendirmesine göre çocuğun ayrılma kaygısı arasında ($r = -.194, p <.01$; $r = -.165, p <.01$) ters yönde bir ilişki bulunmuştur. Buna göre, çocukların kardeş sayısı arttıkça ayrılma kaygıları azalmaktadır. Çocuğun kardeş sayısı ile sosyal beceri davranışları arasında ($r = .157, p <.01$) aynı yönde bir ilişki ve problem davranışları arasında ($r = -.184, p <.01$) ters yönde bir ilişki bulunmuştur. Buna göre, kardeş sayısı arttıkça sosyal beceri davranışları artarken, problem davranışlar azalmaktadır.

Annenin eğitim düzeyi ile sırasıyla hem anne hem de öğretmen değerlendirmesine göre çocuğun ayrılma kaygısı arasında ($r = .243, p <.01$; $r = .266, p <.01$) aynı yönde bir ilişki bulunmuştur. Buna göre, annelerin eğitim düzeyi arttıkça çocukların ayrılma kaygısı da artmaktadır. Benzer şekilde anne eğitim düzeyi ile çocukların problem davranışları

arasında da ($r = .224$, $p < .01$) aynı yönde bir ilişki bulunmuştur. Anne eğitim düzeyi ile bağlanma biçiminin kaygı boyutu arasında ($r = -.127$, $p < .05$) ters yönde bir ilişki olduğu görülmektedir.

3.2. İLGİLİ DEĞİŞKENLERİN DEMOGRAFİK BİLGİLERE BAĞLI FARKLILIKLARININ İNCELENMESİ

Fark analizleri, veriler homojen dağılım göstermediği için Mann-Whitney U Testi kullanılarak yapılmıştır. Araştırma soruları kapsamında farklılıklara ayrı ayrı aşağıda bakılmıştır.

Annelerin çalışma durumuna göre bilişsel esneklik puan ortalamaları ve çocuklarının sosyal beceri ve problem davranışları puan ortalamalarının farkına bakmak amacıyla yapılan analiz sonuçları Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7. Annenin Çalışma Durumuna Göre Bazı Ölçeklerin Ortalamalarının Karşılaştırılması (Mann-Whitney U Testi)

Çalışma Durumu	BEE	PDÖ	SBD	YAA
Çalışıyor	71.32	40.62	135.00	143.5
Çalışmıyor	69.33	35.66	140.88	133.33
P	.059	.002	.56	.32

ÇAK(A): Çocuğun ayrılma kaygısı anne formu, **ÇAK(Ö):** Çocuğun ayrılma kaygısı öğretmen formu, **BEE:** Bilişsel esneklik envanteri (toplam), **PDÖ:** Çocuğun Problem Davranışı Ölçeği, **SBD:** Çocuğun Sosyal Beceri Davranışı

Tablo 7 incelendiğinde, çalışan annelerin bilişsel esneklik puanları ($X_{ort} = 71.32$) ile çalışmayan annelerin bilişsel esneklik puanı ($X_{ort} = 69.33$) arasında anlamlı düzeyde bir fark olmadığı görülmüştür. Ek olarak, çalışan annelerin çocuklarının sosyal beceri puanlarının ($X_{ort} = 135.00$) çalışmayan annelerin çocuklarının sosyal beceri

puanlarından ($X_{ort} = 140.88$) farklılaşmadığı görülmüştür. problem davranışlar açısından ise, çalışan annelerin çocuklarının ($X_{ort} = 40.62$) çalışmayan annelerin çocuklarından ($X_{ort} = 35.66$) anlamlı düzeyde daha yüksek puan aldığı görülmüştür. Buna göre, çalışan annelerin çocuklarının daha fazla problem davranış gösterdiği söylenebilir.

Annenin çalışma durumuna göre, bağlanma biçimleri ve çocuğun ayrılma kaygısı arasındaki farklılığa bakmak için yapılan analiz sonuçları Tablo 8’de sunulmuştur.

Tablo 8. Annenin Çalışma Durumuna Göre Bazı Ölçeklerin Ortalamalarının Karşılaştırılması

Çalışma Durumu	ÇAK(A)	ÇAK(Ö)	ABB(Kaçınma)	ABB(Kaygı)
Çalışıyor	1.89	1.36	72.4	64.6
Çalışmıyor	1.42	1.18	72.1	67.2
P	.000	.000	>.05	>.05

Annenin çalışma durumuna göre bağlanmaya ilişkin kaygı puanları incelendiğinde çalışanlar ile ($X_{ort} = 64.6$) çalışmayanlar ($X_{ort} = 67.2$) arasında anlamlı fark olmadığı görülmüştür. Benzer şekilde kaçınma puanları incelendiğinde de çalışanlar ile ($X_{ort}=72.4$) çalışmayanlar ($X_{ort}= 72.1$) arasında anlamlı fark olmadığı görülmüştür.

Annelerin çalışma durumuna göre sırasıyla, çalışan annelerin çocuklarının hem anne ($X_{ort} = 1.89$) hem de öğretmen ($X_{ort} = 1.36$) değerlendirmesine göre ayrılma kaygısı puanlarının çalışmayan annelerin çocuklarının hem anne ($X_{ort} = 1.42$) hem öğretmen ($X_{ort} = 1.18$) değerlendirmesine göre ayrılma kaygılarının daha yüksek olduğu görülmüştür.

Çocukların cinsiyetine göre ayrılma kaygısı, sosyal beceri ve problem davranış puanlarının ortalamaları Tablo 9’da gösterilmiştir.

Tablo 9. Çocuğun Cinsiyetine Göre Bazı Ölçeklerin Ortalamalarının Karşılaştırılması(Mann-Whitney U Testi)

Çocuğun Cinsiyeti	ÇAK(A)	PDÖ	SBD
Erkek	1.79	41.12	131.11
Kadın	1.65	36.58	149.62
P	.032	.025	0.055

ÇAK(A): Çocuğun ayrılma kaygısı anne formu, **PDÖ:** Çocuğun Problem Davranışı Ölçeği, **SBD:** Sosyal Beceri Davranışları

Annelerin değerlendirmesine göre erkek çocuklarının daha yüksek ayrılık kaygısı gösterdikleri görülmüştür. Toplam ayrılma kaygısı puanlarının ise değişmediği bulunmuştur. Buna göre, toplam puan açısından kız çocukları ile erkek çocuklarının ayrılma kaygıları değişmemektedir.

Ek olarak Tablo 9'un devamında çocukların cinsiyetine göre problem davranışlarının ortalamalarına bakıldığında, erkek çocukların ($X_{ort} = 41.12$) kız çocuklarına göre ($X_{ort} = 36.58$) problem davranış ortalamalarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Sosyal beceriler açısından ise erkek çocuklarının puan ortalamaları ile ($X_{ort} = 131.11$) kız çocuklarının puan ortalamalarının ($X_{ort} = 149.62$) benzer olduğu görülmüştür.

Çocukların yaşlarına göre ayrılma kaygıları, sosyal beceri ve problem davranışları ile anelerin bilişsel esnekliği puanlarının farkını görmek amacıyla yapılan analiz sonuçları Tablo 10'da sunulmuştur.

Tablo 10. Çocuğun Yaşına Göre Bazı Ölçeklerin Ortalamalarının Karşılaştırılması

Çocuğun Yaşı	ÇAK(A)	BEE	SBD	PDÖ
3	3.46	70.43	108.83	166.40
4	3.04	70.86	126.95	149.02
5	2.76	70.57	169.80	118.4
P	<.05	>.05	<.05	<.05

3 yaş grubunun anne değerlendirmesine göre ayrılma kaygısı puan ortalamasının ($X_{ort} = 3.46$) 4 yaş grubu ($X_{ort} = 3.04$) ve 5 yaş grubunun ($X_{ort} = 2.76$) ayrılma kaygısı puanından anlamlı derecede düşük olduğu görülmüştür. Ek olarak çocuğun yaşına göre çocuğun sosyal beceri ve problem davranışları ile annenin bilişsel esnekliğinin farkı için yapılan analiz sonuçları da Tablo 10'da verilmiştir. Buna göre, 3 yaş grubunun sosyal beceri davranışları puan ortalamasının ($X_{ort} = 108.83$) 4 yaş grubu ($X_{ort} = 149.02$) ve 5 yaş grubu ($X_{ort} = 118.4$) puan ortalamasından anlamlı derecede düşük olduğu görülmüştür. Çocukların yaşları büyüdükçe sosyal beceri davranışları artmaktadır. Annelerin bilişsel esneklik puanlarının ise çocukların yaşlarına göre (3 yaş, $X_{ort} = 70.43$; 4 yaş, $X_{ort} = 70.86$; 5 yaş, $X_{ort} = 70.57$) farklılaşmadığı görülmüştür.

3.3. ANNE AYRILMA KAYGISI ÜST-ALT GRUP İLE ÇOCUK AYRILMA KAYGISI VE PROBLEM DAVRANIŞ KARŞILAŞTIRMASI

273 anneye ait hesaplanan ayrılma kaygısı puanları için en yüksek %10'luk kesim ile en düşük puana sahip %10'luk kesim arasındaki fark bağımsız gruplarda t testi ile karşılaştırılmıştır. Sonuçlar Tablo 11'de sunulmuştur.

Tablo 11. Anne Ayrılma Kaygısı Üst-Alt Grup Karşılaştırılması

		N	Ort.	SS	t	P
Anne Ayrılma Kaygısı	İlk % 10'luk grup	27	7.74	2.395	24.157	0.000
	Son %'10 luk grup	27	49.78	8.719		

Buna göre en yüksek puan sahip %10'luk grubun ortalama kaygı düzeyi 49.78 iken en düşük puana sahip %10'luk kesimin ortalama kaygı düzeyi ortalama 7.74'tür. İki grup arasında ortalama farklılığının anlamlı olup olmadığının tespiti için yapılan bağımsız gruplarda t testi sonuçlarına göre ilk %10'luk grup ile son %10'luk grup arasında anlamlı ($t=24.16$, $p=.00$) düzeyde farklılık bulunmaktadır.

Annelere ait belirlenen kaygı düzeylerine göre en yüksek ve en düşük kaygıya sahip annelerin çocuklarına ait ayrılma kaygısı düzeyleri ve problem davranış düzeyleri arasındaki farklılık araştırılmıştır. Toplam anne sayısının en yüksek kaygıya sahip % 10'luk kesim ile en düşük kaygıya sahip %10'luk kesimin çocukları karşılaştırılmıştır. Sonuçlar Tablo 12'de sunulmuştur.

Tablo 12. Ayrılma Kaygısı Düzeylerine Göre Üst-Alt Gruptaki Annelerin Çocuklarına Ait Ayrılma Kaygısı ve Problem Davranış Karşılaştırmaları

Kaygı düzeyi		N	Ort.	SS	t	P
Çocuk ayrılma kaygısı anne formu	Düşük	27	1.40	0.59	-3.19	0.002*
	Yüksek	27	2.00	0.78		
Çocuk ayrılma kaygısı öğretmen formu	Düşük	27	1.23	0.52	-1.81	0.076
	Yüksek	27	1.54	0.74		
Çocuk ayrılma kaygısı toplam	Düşük	27	2.63	1.01	-2.88	0.006*
	Yüksek	27	3.54	1.31		
Problem davranış ölçeği	Düşük	27	34.30	7.05	-1.79	0.080
	Yüksek	27	40.04	15.15		

* $p<.05$

Düşük ve yüksek kaygıya sahip annelerin çocukları bağımsız gruplarda t testi ile karşılaştırılmıştır. Buna göre çocuk ayrılma kaygısı anne formu puanı ($t = -3.19, p < .05$) ile çocuk ayrılma kaygısı toplam puanı ($t = -2.88, p < .05$) annenin kaygı seviyesine göre anlamlı farklılık gösterirken, çocuk ayrılma kaygısı öğretmen formu puanı ($t = -1.81, p > .05$) ile problem davranış ölçeği ($t = -1.79, p > .05$) annenin kaygı düzeyinin yüksek ya da düşük olmasına göre anlamlı farklılık göstermemektedir.

Çocuk ayrılma kaygısı anne formu ile çocuk ayrılma kaygısı toplamı için kaygı düzeyi yüksek annelerin çocuklarının ortalaması, kaygı düzeyi düşük annelerin çocuklarının ortalamasından anlamlı düzeyde daha yüksek bulunmuştur.

3.4. ANNE ÇALIŞMA DURUMU İLE EĞİTİM DÜZEYİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Çalışmanın temel soruları haricinde, anne eğitim düzeyi ve çalışma durumunu birlikte değerlendirmek amacıyla öncelikle annelere ait bu iki demografik bilginin ilişkisi incelenmiştir. Sonuçlar Tablo 13’de sunulmuştur.

Tablo 13. Anne Çalışma Durumu ile Eğitim Düzeyi İlişkisi

		Annenin Eğitim Düzeyi					Total	
		İlkokul	Ortaokul	Lise	Üniversite	Yüksek Lisans		
Annenin Çalışma Durumu	Çalışıyor	n	1	2	29	114	34	180
		%	.6%	1.1%	16.1%	63.3%	18.9%	100.0%
	Çalışmıyor	n	11	9	35	38	0	93
		%	11.8%	9.7%	37.6%	40.9%	0.0%	100.0%
Total		n	12	11	64	152	34	273
		%	4.4%	4.0%	23.4%	55.7%	12.5%	100.0%

Anne çalışma durumu ile eğitim düzeyi arasındaki ilişki incelendiğinde; çalışan annelerin %0.6’sı ilkokul, %1.1’i ortaokul, %16.1’i lise mezunu iken %63.3’ü üniversite, %18,9’u ise yüksek lisans mezunudur. Çalışmayan annelerin %11.8’i ilkokul, %9.7’si ortaokul, %37.6’sı lise mezunu iken %40.9’u üniversite mezunu olup

yüksek lisans mezunu olup çalışmayan anne bulunmamaktadır. Ki kare analizi sonucunda anne eğitim düzeyi ile çalışma durumu arasında anlamlı düzeyde bir ilişki bulunmuştur ($X^2= 64.14$, $p=0,000$).

3.4.1. Yüksek Eğitimli Çalışan Anneler ile Düşük Eğitimli Çalışan Anne Çocuklarının Karşılaştırılması

Yüksek eğitimli çalışan anneler ile düşük eğitimli çalışan anne çocuklarının ayrılma kaygısı ve problem davranış ortalamaları ve bu ortalamalar arasında anlamlı fark olup olmadığı tespiti için yapılan bağımsız gruplarda t testi sonuçları aşağıdaki Tablo 14’te verilmiştir.

Tablo 14. Çalışan Annelerin Eğitim Durumuna Göre Çocuklarının Ayrılma Kaygıları ve Problem Davranışları Karşılaştırılması

Grup		N	Ort.	SS	t	P
Çocuk ayrılma kaygısı anne formu	Yüksek eğitim çalışan anne	148	1.89	0.64	0.164	0.870
	Düşük eğitim çalışan anne	32	1.87	0.67		
Çocuk ayrılma kaygısı öğretmen formu	Yüksek eğitim çalışan anne	148	1.37	0.60	0.319	0.750
	Düşük eğitim çalışan anne	32	1.33	0.66		
Çocuk ayrılma kaygısı toplam	Yüksek eğitim çalışan anne	148	3.26	0.99	0.302	0.763
	Düşük eğitim çalışan anne	32	3.21	1.04		
Problem davranış ölçeği	Yüksek eğitim çalışan anne	148	41.03	15.05	1.108	0.269
	Düşük eğitim çalışan anne	32	37.84	13.15		

* $p<.05$

Analiz sonuçlarına göre; çocuk ayrılma kaygısı anne ($t= 0.164$, $p>0,05$), öğretmen formu ($t= 0.319$, $p>0,05$) ve toplamı ($t= 0.302$, $p>0,05$) ile problem davranış ölçeği ($t=$

1.108, $p>0,05$) yüksek eğitimli çalışan anneler ile düşük eğitimli çalışan annelerin çocukları arasında anlamlı farklılık göstermemektedir.

3.4.2. Yüksek Eğitimli Çalışmayan Anne ile Düşük Eğitimli Çalışmayan Anne Çocuklarının Karşılaştırılması

Yüksek eğitimli çalışmayan anneler ile düşük eğitimli çalışmayan anne çocuklarının ayrılma kaygısı ve problem davranış ortalamaları ve bu ortalamalar arasında anlamlı fark olup olmadığı tespiti için yapılan bağımsız grupta t testi sonuçları aşağıda Tablo 15'te verilmiştir.

Tablo 15. Çalışmayan Annelerin Eğitim Durumuna Göre Çocuklarının Ayrılma Kaygıları ve Problem Davranışlarının Karşılaştırılması

Grup		N	Ort.	SS	t	P
Çocuk ayrılma kaygısı anne formu	Yüksek eğitim çalışmayan anne	38	1.49	0.52	1.122	0.265
	Düşük eğitim çalışmayan anne	55	1.38	0.41		
Çocuk ayrılma kaygısı öğretmen formu	Yüksek eğitim çalışmayan anne	38	1.28	0.43	2.240	0.028*
	Düşük eğitim çalışmayan anne	55	1.11	0.30		
Çocuk ayrılma kaygısı toplam	Yüksek eğitim çalışmayan anne	38	2.77	0.79	1.993	0.049*
	Düşük eğitim çalışmayan anne	55	2.49	0.56		
Problem davranış ölçeği	Yüksek eğitim çalışmayan anne	38	39.00	12.54	2.813	0.006*
	Düşük eğitim çalışmayan anne	55	32.95	8.23		

* $p<.05$

Analiz sonuçlarına göre; çocuk ayrılma kaygısı öğretmen formu ($t= 2.240$, $p= 0.028$) ve toplamı ($t= 1.993$, $p=0.049$) ile problem davranış ölçeği ($t= 2.813$, $p= 0.006$) yüksek eğitimli çalışan anneler ile düşük eğitimli çalışan anne çocukları arasında anlamlı

farklılık gösterirken, çocuk ayrılma kaygısı anne formu ($t= 1.122$, $p>.05$) yüksek eğitilmiş çalışan anneler ile düşük eğitilmiş çalışan anne çocukları arasında anlamlı farklılık göstermemektedir.

Çocuk ayrılma kaygısı öğretmen formu ve toplamı ile problem davranış ölçeğinde Düşük eğitilmiş çalışmayan annelerin çocuklarının seviyesi yüksek eğitilmiş çalışmayan annelerin çocuklarının seviyesinden anlamlı derecede daha yüksektir.

3.4.3. Yüksek Eğitilmiş Çalışan Anneler ile Yüksek Eğitilmiş Çalışmayan Annelerin Çocuklarının Karşılaştırılması

Yüksek eğitilmiş çalışan anneler ile yüksek eğitilmiş çalışmayan anne çocuklarının ayrılma kaygısı ve problem davranış ortalamaları ve bu ortalamalar arasında anlamlı fark olup olmadığı tespiti için yapılan bağımsız grupta t testi sonuçları aşağıda Tablo 16'da verilmiştir.

Tablo 16. Yüksek Eğitilmiş Annelerin Çalışma Durumuna Göre Çocuklarının Ayrılma Kaygısı ve Problem Davranışlarının Karşılaştırılması

Grup		N	Ort.	SS	t	P
Çocuk ayrılma kaygısı anne formu	Yüksek eğitim çalışan anne	148	1.892	0.639	3.560	0.000*
	Yüksek eğitim çalışmayan anne	38	1.493	0.518		
Çocuk ayrılma kaygısı öğretmen formu	Yüksek eğitim çalışan anne	148	1.372	0.601	0.894	0.373
	Yüksek eğitim çalışmayan anne	38	1.279	0.431		
Çocuk ayrılma kaygısı toplam	Yüksek eğitim çalışan anne	148	3.264	0.988	2.843	0.005*
	Yüksek eğitim çalışmayan anne	38	2.772	0.791		
Problem davranış ölçeği	Yüksek eğitim çalışan anne	148	41.027	15.047	0.765	0.445
	Yüksek eğitim çalışmayan anne	38	39.000	12.538		

* $p<.05$

Analiz sonuçlarına göre; çocuk ayrılma kaygısı anne formu ($t= 3.560$, $p= 0.000$) ve toplamı ($t= 2.843$, $p=0.005$) yüksek eğitilmiş çalışan anneler ile yüksek eğitilmiş çalışmayan anne çocukları arasında anlamlı farklılık gösterirken, çocuk ayrılma kaygısı öğretmen formu ($t= 0.894$, $p>.05$) ile problem davranış ölçeği ($t= 0.765$, $p>.05$) yüksek eğitilmiş çalışan anneler ile yüksek eğitilmiş çalışmayan anne çocukları arasında anlamlı farklılık göstermemektedir.

Çocuk ayrılma kaygısı anne formu ve toplamı yüksek eğitilmiş çalışan annelerin çocuklarının seviyesi yüksek eğitilmiş çalışmayan annelerin çocuklarının seviyesinden anlamlı derecede daha yüksektir.

3.4.4. Düşük Eğitilmiş Çalışan Anneler İle Düşük Eğitilmiş Çalışmayan Anne Çocuklarının Karşılaştırması

Düşük eğitilmiş çalışan anneler ile düşük eğitilmiş çalışmayan anne çocuklarının ayrılma kaygısı ve problem davranış ortalamaları ve bu ortalamalar arasında anlamlı fark olup olmadığı tespiti için yapılan bağımsız gruplarda t testi sonuçları aşağıda Tablo 17’de verilmiştir.

Tablo 17. Düşük Eğitilmiş Annelerin Çalışma Durumuna Göre Çocuklarının Ayrılma Kaygısı ve Problem Davranışlarının Karşılaştırılması

Grup		N	Ort.	SS	t	P
Çocuk ayrılma kaygısı anne formu	Düşük eğitim çalışan anne	32	1.87	0.67	4.199	0.000*
	Düşük eğitim çalışmayan anne	55	1.38	0.41		
Çocuk ayrılma kaygısı öğretmen formu	Düşük eğitim çalışan anne	32	1.33	0.66	2.174	0.032*
	Düşük eğitim çalışmayan anne	55	1.11	0.30		
Çocuk ayrılma kaygısı toplam	Düşük eğitim çalışan anne	32	3.21	1.04	4.164	0.000*
	Düşük eğitim çalışmayan anne	55	2.49	0.56		
Problem davranış ölçeği	Düşük eğitim çalışan anne	32	37.84	13.15	2.139	0.035*
	Düşük eğitim çalışmayan anne	55	32.95	8.23		

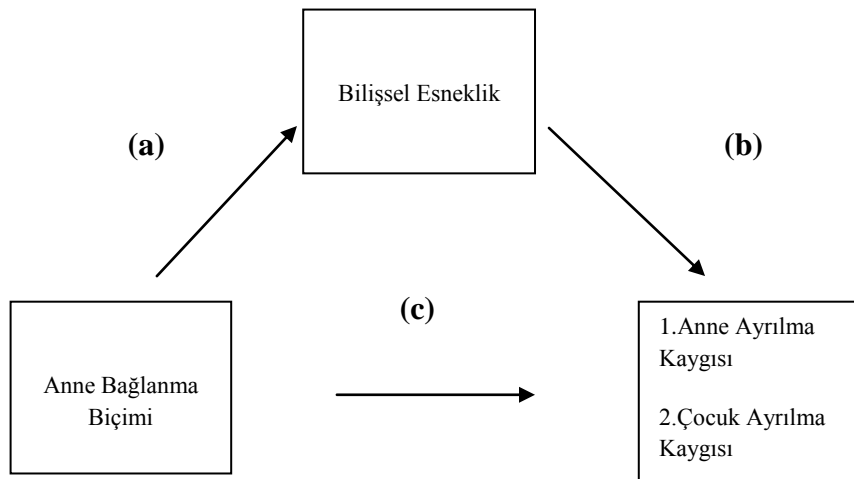
* $p<.05$

Analiz sonuçlarına göre; çocuk ayrılma kaygısı anne ($t= 4.199$, $p= 0.000$) ve öğretmen formu ($t= 2.174$, $p=0.032$) ve toplamı ($t= 4.164$, $p= 0.000$) ile problem çözme davranış ölçeği ($t= 2.139$, $p=0.035$) düşük eğitimli çalışan anneler ile düşük eğitimli çalışmayan anne çocukları arasında anlamlı farklılık göstermektedir.

Ölçeklerin hepsi için düşük eğitimli çalışan annelerin çocuklarının ortalamaları düşük eğitimli çalışmayan annelerin ortalamalarından anlamlı derecede yüksektir.

3.5. AYRILMA KAYGISI BELİRTİLERİNİ YORDAYAN BİLİŞSEL ESNEKLİK SENARYOLARINA İLİŞKİN REGRESYON ANALİZİ BULGULARI

Bu bölümde, kaygı ve kaçınma bağlanma örüntülerinin hem anne hem de çocuk ayrılma kaygıları belirtilerinin ortaya çıkışı üzerindeki yordayıcı gücü bilişsel esneklik aracı rolü göz önünde bulundurularak regresyon analizleri ile incelenmiştir. Bilişsel esnekliğin aracı rolünü değerlendirebilmek için ise Baron ve Kenny'nin (1986) önerdiği basamaklar izlenerek bir dizi aracı değişken analizi yapılmıştır. Buna göre yordanan değişken-sonuç (anne ve çocuk ayrılma kaygısı) üzerinde yordayıcı (anne bağlanma biçiminin kaygı ve kaçınma boyutları) ve aracı değişkenin (bilişsel esneklik) ayrı ayrı doğrudan etkisi olmalı (b ve c), ayrıca bağımsız değişken (anne bağlanma biçimi) ile aracı değişken arasında ilişki olmalıdır (a). Son olarak ise, yordayıcı değişken ile aracı değişken eş zamanda regresyon analizine girdiğinde daha önce yordayan ve yordanan değişkenleri arasındaki ilişki anlamlı olmaktan çıkmalı ya da ilişki azalmalıdır.

3.5.1. Annenin Ayrılma Kaygısının Yordanması

Bilişsel esnekliğin bağlanma biçimleri (kaygı ve kaçınma boyutu) ile anne ayrılma kaygısı belirtileri arasındaki ilişkide oynadığı aracı rolün belirlenebilmesi amacıyla, Baron ve Kenny (1986) tarafından önerilen 3 aşamalı regresyon analizi yürütülmüş ve bu analizleri takiben Sobel testleri yapılmıştır. Buna göre, yordayıcı değişkenin (anne bağlanma biçiminin kaygı ve kaçınma alt boyutu) yordanan değişken (anne ayrılma kaygısı) ve aracı değişken (bilişsel esneklik) üzerinde bir etkisinin var olması gerekmektedir. Aracı değişken yordayıcı değişkenle birlikte analize dahil edildiğinde, yordayıcı değişkenin yordanan değişken üzerindeki regresyon katsayısı düşerken, aracı değişkenin de yordanan değişken üzerinde anlamlı etkisi sürmelidir. Bu amaçla, bilişsel esnekliğin aracılık rolünü belirlemek için, anne bağlanma biçimi ve bilişsel esneklik ile anne ayrılma kaygısı arasındaki ilişkiler hiyerarşik regresyon analizleri ile incelenmiş ve Sobel testleri yapılmış, elde edilen bulgular Tablo 18’de sunulmuştur.

Tablo 18. Yetişkin Ayrılma Kaygısı Puanının Yordanmasına İlişkin Analiz Sonuçları

	Anne Ayrılma Kaygısı				Bilişsel Esneklik			
	Beta	R ²	Düz.R ²	F	Beta	R ²	Düz.R ²	F
Aşama 1								
Kay. Bağ.	0.489^{***}	0.239	0.236	84.956				
Kaç. Bağ.	0.196^{***}	0.039	0.035	10.874				
Bil.Esn.	0.173^{**}	0.030	0.026	8.337				
Aşama 2								
Kay. Bağ.					0.107	0.011	0.008	3.139
Kaç. Bağ.					0.251^{***}	0.063	0.059	18.207
Aşama 3								
Kaç. Bağ.	0.163^{**}	0.055	0.048	7.834				
Bil. Esn.	0.132[*]							

p^{***} < .001, p^{**} < .01, p^{*} < .05. **Kay. Bağ.:** Kaygılı Bağlanma, **Kaç. Bağ.:** Kaçınmacı Bağlanma, **Bil. Esn.:** Bilişsel Esneklik, **Beta:** Standartlaştırılmış Regresyon Katsayıları, **Düz. R²:** Düzeltilmiş R², **F:** Modelin anlamlılık testi

Yapılan hiyerarşik regresyon analizi kapsamında, ilk aşamasında (Aşama 1) yordayıcı değişkenler (anne bağlanma biçimini kaygı ve kaçınma alt boyutu) ve aracı değişken (bilişsel esneklik) tek tek analize alınarak yordanan değişkeni (anne ayrılma kaygısı)

etkileyip etkilemediği test edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, kaygılı bağlanma ($p<0.001$), kaçınmacı bağlanma ($p= 0.001$) ve Bilişsel esnekliğin ($p=0.004$) anne ayrılma kaygısı üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. İlk aşamada, anne ayrılma kaygısına etki eden değişkenler tek tek ele alındığında en büyük etkiye sahip değişkenin kaygılı bağlanma ($\beta= 0.489$), sonra kaçınmacı bağlanma ($\beta =0.196$) ve en az etkiye sahip değişkenin bilişsel esneklik ($\beta =0.173$) olduğu belirlenmiştir. Analizin ilk aşamasında Baron ve Kenny (1986) tarafından önerilen ve yordayıcı değişken ile aracı değişkenin yordanan değişken üzerinde ayrı ayrı etkilerinin olması gerektiği varsayımı sağlanmıştır. İkinci aşamada (Aşama 2), yordayıcı değişkenlerin aracı değişken üzerine etkileri ayrı ayrı incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, aracı değişkene etkisi olan değişkenin sadece kaçınmacı bağlanma ($p<0.001$) değişkeni olduğu, kaygılı bağlanmanın ise aracı değişken üzerinde etkili olmadığı tespit edilmiştir ($p=0.078$). Bu bulgulara göre, yordayıcı değişkenlerin ayrı ayrı aracı değişken üzerinde etkili olması varsayımı tam olarak sağlanamamıştır. Bundan sonraki analizlerde aracı değişken üzerinde anlamlı etkiye sahip olan kaçınma bağlanma değişkeni kullanılmıştır. Araştırmanın son aşamasında (Aşama 3), yordayıcı değişken ile aracı değişken birlikte analize sokulmuş ve anne ayrılma kaygısı üzerindeki etkisi incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre, bilişsel esnekliğin kaçınmacı bağlanma ile birlikte analize sokulmasıyla anne ayrılma kaygısı üzerindeki istatistiksel olarak anlamlı etkisi devam etmiş, ancak etki derecesi düşmüştür ($\beta= 0.132$, $p=0.032$). Aynı durumun kaçınmacı bağlanma için de geçerli olduğu görülmüştür ($\beta =0.163$, $p=0.008$).

3.5.2. Anne Ayrılma Kaygısı Üzerinde Bilişsel Esnekliğin Aracı Rolü

Araştırmanın bu bölümünde bilişsel esnekliğin ayrılma kaygısı üzerindeki aracı rolüne ilişkin regresyon analizlerinin sonucu sunulmaktadır.

Aracı değişken rolü incelenirken Baron ve Kenny'nin (1986) ileri sürdüğü ölçütler temel alınmıştır. Araştırmacılara göre, bir değişkenin aracılığının gösterilebilmesi için aşağıdaki sıralı koşulların sağlanması gerekmektedir. Buna göre;

KOŞUL 1: Bağımsız değişken ile sonuç değişkeni arasındaki ilişkiler anlamlı olmalıdır. Bu koşulun sağlanması aracılığın araştırılabileceği temel bir etkinin olduğuna işaret etmektedir. Kaygılı ve kaçınmacı bağlanmanın yordanan değişken olan anne ayrılma kaygısına etkileri ayrı ayrı ele alındığında, kaygılı bağlanma ($t=9.217$, $p<0.001$) ve kaçınmacı bağlanmanın ($t=3.298$, $p=0.001$) anne ayrılma kaygısına istatistiksel olarak anlamlı bir etki yaptığı tespit edilmiştir. Kaygılı bağlanmanın ($\beta =0.489$), kaçınmacı bağlanmaya ($\beta =0.196$) göre anne ayrılma kaygısına etki ettiği belirlenmiştir. Analiz sonuçları Tablo 19’de sunulmuştur.

Tablo 19. Kaygılı ve Kaçınmacı Bağlanma Biçimlerinin Bilişsel Esneklik Puanını Yordamasına İlişkin Analiz Sonuçları

	B	S.H.	Beta	t	R ²	Düz. R ²	F
Kaygılı Bağlanma	0.336	0.036	0.489	9.217***	0.239	0.236	84.956***
Kaçınmacı Bağlanma	0.245	0.074	0.196	3.298**	0.039	0.035	10.874**

** $p<0.01$, *** $p<0.001$, Standartlaştırılmamış Regresyon Katsayıları, Beta: Standartlaştırılmış Regresyon Katsayıları, S.H.: Standart Hata, Düz. R²: Düzeltilmiş R², F: Modelin anlamlılık testi (anlamlılık düzeyi), t: Regresyon katsayılarının anlamlılık testi (anlamlılık düzeyi)

KOŞUL 2: Bağımsız değişken ile aracı değişken arasındaki ilişkiler anlamlı olmalıdır. Bu bağlantı bağımsız değişkenin yordayıcı, aracı değişkenin ise yordanan olarak analize katıldığı regresyon eşitlikleri aracılığıyla araştırılmaktadır. Böylece, aracı değişkenin sürecin ilk aşamasına sonuç değişkeni olarak dâhil olup olmadığı belirlenmiş olmaktadır. Bu çalışmada bağlanmanın kaçınma boyutunun aracı değişken bilişsel esneklik puanını anlamlı olarak yordadığı görülmüştür ($t=4.267$, $p<0.001$). Kaygılı bağlanmanın ise Bilişsel esneklik üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir ($t=1.772$, $p=0.078$). Analiz sonuçları Tablo 20’de gösterilmiştir.

Tablo 20. Kaygılı ve Kaçınmacı Bağlanma Biçimlerinin Bilişsel Esneklik Puanını Yordamasına İlişkin Analiz Sonuçları

	B	S.H.	Beta	t	R ²	Düz. R ²	F
Kaygılı Bağlanma	0.040	0.023	0.107	1.772	0.011	0.008	3.139
Kaçınmacı Bağlanma	0.171	0.040	0.251	4.267***	0.063	0.059	18.207**

** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$. Standartlaştırılmamış Regresyon Katsayıları, Beta: Standartlaştırılmış Regresyon Katsayıları, S.H.: Standart Hata, Düz. R²: Düzeltilmiş R², F: Modelin anlamlılık testi, t: Regresyon katsayılarının anlamlılık testi

KOŞUL 3: İzleyen koşul, aracı değişkenin sonuç değişkeni ile ilişkisinin gösterilmesidir. Bu amaç doğrultusunda sonuç değişkeni yordanan; aracı değişken yordayıcı olarak regresyon eşitliklerine sokulmuştur. Analiz sonucuna göre bu ilişki anlamlı çıkmıştır ($t=2.887$, $p=0.004$). Sonuçlar Tablo 21’de sunulmuştur.

Tablo 21. Bilişsel Esnekliğin Annelerin Ayrılma Kaygılarına İlişkin Analiz Sonuçları

	B	S.H.	Beta	t	R ²	Düz. R ²	F
Bilişsel Esneklik	0.316	0.110	0.173	2.887**	0.030	0.026	8.337**

** $p < 0.01$, Standartlaştırılmamış Regresyon Katsayıları, Beta: Standartlaştırılmış Regresyon Katsayıları, S.H.: Standart Hata, Düz. R²: Düzeltilmiş R², F: Modelin anlamlılık testi, t: Regresyon katsayılarının anlamlılık testi

KOŞUL 4: Son olarak aracı değişkenin bağımsız değişkeni ile sonuç değişkeni arasında aracı bir role sahip olduğunun gösterilebilmesi için bağımsız değişken ve aracı değişkenin eş zamanlı olarak hiyerarşik regresyon analizine girmesi gerekmektedir. Bu durumda 1. Blokta anlamlı olan bağımsız değişkene ait etkilerin 2. Blokta anlamlılığını yitirmesi ya da daha önceki anlamlı düzeyinde azalma olması gerekmektedir. Bu araştırma çerçevesinde Tablo 22’den takip edileceği gibi analize 2. Blokta dahil edilen bilişsel esnekliğin, kaçınmacı bağlanma örüntülerinin ayrılma kaygısının üzerindeki etkisini azalttığı görülmektedir.

Tablo 22. Kaçınmacı Bağlanma Biçiminin ve Bilişsel Esnekliğin Annelerin Ayrılma Kaygılarına İlişkin Analiz Sonuçları

	B	S.H.	Beta	t	R ²	Düz. R ²	F
Kaçınmacı Bağlanma	0.204	0.076	0.163	2.673**	0.055	0.048	7.834***
Bilişsel Esneklik	0.241	0.112	0.132	2.156*			

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$, Standartlaştırılmamış Regresyon Katsayıları, Beta: Standartlaştırılmış Regresyon Katsayıları, S.H.: Standart Hata, Düz. R²: Düzeltilmiş R², F: Modelin anlamlılık testi, t : Regresyon katsayılarının anlamlılık testi

Sırasıyla sınanan değişken analizine uygunluk koşulları bilişsel esnekliğin aracılığına dayanan modellerin aracı değişken analizine uygun olduğuna işaret etmiştir. İzleyen aşamada model için beta değerlerindeki azalmanın anlamlılığı Sobel Testi ile değerlendirilmiş (Sobel, 1982) ve analiz sonuçları verilmiştir.

3.5.3. Bilişsel Esnekliğin Aracı Rolü

Sobel Testi sonucunda, bilişsel esnekliğin kaçınmacı bağlanma biçimi ile ayrılma kaygısı arasındaki aracı rolünün ($z = 1.67$ $p = 0.093 > 0.05$) anlamlı olmadığına işaret etmiştir.

3.5.4. Çocukların Ayrılma Kaygısının Yordanması

Bu bölümde bilişsel esnekliğin anne bağlanma biçimleri (kaygı ve kaçınma boyutu) ile çocuk ayrılma kaygısı belirtileri arasındaki ilişkide oynadığı aracı rolün belirlenebilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, kaygılı bağlanmanın, kaçınmacı bağlanmanın ve bilişsel esnekliğin çocuk ayrılma kaygısı üzerindeki etkisi incelenmiştir. Modeldeki tüm değişkenlerin tek tek regresyon analizine sokulması sonucunda elde edilen değerler Tablo 23’de sunulmuştur.

Tablo 23. Çocuk Ayrılma Kaygısının Yordanmasına İlişkin Analiz Sonuçları

	B	S.H.	Beta	t (p)	R²	F
Kay. Bağ.	0.002	0.003	0.042	0.699 (0.485)	0.002	0.488
Kaç. Bağ.	0.0002	0.006	0.003	0.004 (0.965)	<0.001	0.002
Bil. Esn.	0.013	0.009	0.093	1.536 (0.126)	0.009	2.361

*p<.05

Elde edilen sonuçlara göre, annenin bağlanma biçiminin kaygı boyutu ($t= 0.699$, $p=0.48$), kaçınma boyutu ($t= 0.004$, $p= 0.96$) ve bilişsel esnekliğin ($t= 1.536$, $p=0.13$) çocuk ayrılma kaygısı üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olmadığı tespit edilmiştir. Tüm değişkenler tek tek ele alındığında annenin kaygılı bağlanmasının ($\beta= 0.002$), kaçınmacı bağlanmasının ($\beta =0.003$) ve bilişsel esnekliğinin ($\beta =0.009$) çocuk ayrılma kaygısı üzerinde etkisinin olmadığı belirlenmiştir.

4. BÖLÜM

TARTIŞMA

4.1. KORELASYON ANALİZİ SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Korelasyon analizi sonuçları, çalışmada yer alan değişkenler arasında çeşitli düzeylerde anlamlı ilişkiler olduğunu göstermiştir. Bu bölümde çalışmada yer alan değişkenler arasında göze çarpan ilişkiler yorumlanmıştır.

4.1.1. Annenin Bağlanma Biçimi ile Yetişkin (Anne) Ayrılma Kaygısı Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi

Çalışmamızda bağlanma biçimleri kaygı ve kaçınma boyutu olmak üzere iki farklı boyutta değerlendirilmiştir. Araştırma bulguları yetişkin bağlanma biçiminin hem kaçınma hem de kaygı boyutu ile yetişkin ayrılma kaygısı arasında aynı yönde bir ilişki olduğunu göstermektedir. Bağlanma biçimlerinin kişilerarası deneyimlerin belirlenmesinde önemli olduğu kabul edilmektedir (Hazan ve Shaver, 1987). Bağlanma sisteminin etkinleşmesiyle yakınlık arayışının önemli bir hale geldiği bilinmektedir. Ayrıca bağlanma biçimi psikopatoloji için genel bir risk etkeni olarak kabul edilmektedir.

Bifulco ve arkadaşlarının (2006) izlem çalışmasında belirgin ve orta düzeyde güvensiz bağlanma biçiminin major depresyon ve anksiyeteyi öngördüğü saptanmıştır. Sosyal anksiyete bozukluğu hastalarında yapılan bir çalışmada kaygılı bağlanma biçimine sahip olan katılımcıların, güvenli bağlanma biçimine sahip olanlara göre daha şiddetli sosyal anksiyete ve kaçınma gösterdiği, bunlarda depresyon ve işlevsellikte bozulmanın daha fazla, yaşam memnuniyetinin ise daha az olduğu bulunmuştur (Eng ve ark., 2001). Ayrılma kaygısı ile ilişkili olarak genetik etmenler ve erken dönem ebeveyn aşırı

koruyucu davranışları da gösterilmiştir (Silove, 1995). Çocuklukta oluşan bağlanma biçimi büyüdükçe daha da yerleşik hale gelip ayrılma kaygısında artışa sebep olabilmektedir. Ayrılma kaygısının sürekli hale gelmesi yakın ilişkilerde devamlı tarzda bir arada olma isteği ile görülen saplantılı bağlanma biçimi ile yüksek ilişki görülmüştür (Manicavasagar, 2008). Aynı çalışmada yetişkin ayrılma kaygısının hem kaçınma hem de kaygı boyutu ile arasında ilişki bulunduğu gösterilmiştir. Ayrıca yetişkin ayrılma kaygısı ile bağlanmanın kaygı boyutunun kaçınma boyutuna göre daha fazla ilişkili olduğundan bahsedilmektedir. Bu bulgu da çalışmamızda elde edilen bulgularda örtüşmektedir.

Bu bulgulara dayanarak kaygılı bağlanma biçimine sahip bireylerin olumsuz duyguları sürdürme ya da arttırma eğilimi gösterdiği göz önünde bulundurulursa ayrılma kaygısının da yükselmesi tutarlı görünmektedir. Çalışmada elde edilen verilerin alan yazındaki bilgileri destekler nitelikte olduğu görülmüştür.

4.1.2. Çocuk Ayrılma Kaygısı ile Anne Bağlanma Biçimi ve Anne Ayrılma Kaygısı Arasındaki İlişkilerin Değerlendirilmesi

Çalışmada çocuk ayrılma kaygısı ile anne bağlanma biçimi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Alan yazına bakıldığında doğrudan anne bağlanma biçimi ve çocuk ayrılma kaygısı arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmaya rastlanılmamıştır. Bağlanma, kişinin bütün duygusal ilişkilerini etkileyen bir yapıdır (Ainsworth, 1989).

Anne bağlanma biçimleri ile tutumları arasındaki ilişkiyi inceleyen ve çocuk ayrılma kaygısı ile ilişkili olabileceği düşünülen araştırmalara bakıldığında, Volling, Notaro ve Larsen (1998), ebeveynlerin bağlanma güvenlikleri ile hem ebeveynlik tutumları hem de ebeveynlik algıları arasındaki ilişkileri incelemiş ve güvenli bağlanmaya sahip annelerin kendilerini daha iyi ve yeterli ebeveynler olarak algıladıklarını belirtmişlerdir. Cradel, Fitzgerald ve Whipple (1997), güvensiz bağlanmaya sahip annelerin küçük çocuklarıyla oynarken yeterince sıcak olamadığını, kendilerine güvenemediklerini ve çocuklarla birlikte yapmaları gereken görevlerde organize olamadıklarını belirtmiştir. Adam, Gunnar ve Tanaka (2004) ise araştırmalarında saplantılı annelerin öfkeli ve

müdahaleci olduklarını ve her iki güvensiz grubun da olumlu ebeveynlik duygularının güvenlilere kıyasla düşük olduğunu bulmuşlardır. Aynı çalışmada annelerin bağlanma biçiminin kaçınma boyutu puanı ile aşırı koruyucu tutumun pozitif ilişkilere sahip olduğu göz önünde bulundurulduğunda, sonuçların güvensiz bağlanma ve olumsuz ebeveynliğin ilişkili olduğu görüşünü desteklediği belirtilmiştir.

Çalışmamızda anne bağlanma biçimi ile çocuk ayrılma kaygısı arasında anlamlı bir ilişki bulunmamasının nedeninin, bireylerin bağlanma biçimleri ile kendi ayrılma kaygıları olan ilişkinin daha kuvvetli ve anlamlı olması söylenebilir. Örneğin, çalışmamızda anne bağlanma biçimi ile anne ayrılma kaygısı arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Çocuk ayrılma kaygısı ile anne bağlanma biçimi arasında bu anlamlılığın görülmemesi iki değişken arasında daha dolaylı bir ilişki olduğu ve bu ilişkiyi etkileyen başka faktörler olabileceğini düşündürmüştür.

Çalışmamızda çocuğun ayrılma kaygısı ile annenin ayrılma kaygısı arasında aynı yönde ilişki bulunmuştur. Ayrıca anneye ait kaygı puanları için yapılan üst-alt grup analizi sonucunda, annenin değerlendirmesine göre ve toplam çocuk ayrılma kaygısının annenin kaygı düzeyinin yükselmesiyle arttığı, öğretmen değerlendirmesine göre çocuk ayrılma kaygısının anlamlı farklılık göstermediği görülmüştür. Çocuğun ayrılma kaygısı ile anne ayrılma kaygısı arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalarda, anne ya da babalarında ruhsal bozukluk olan çocukların yaşam boyu psikiyatrik başvurusu olmayan anne babaya sahip çocuklara göre daha fazla ruhsal bozukluk tanısı aldığı görülmüştür (Öç, 2006). Whaley ve ark. (1999) yaptıkları bir çalışmada, kaygı bozukluğu olan annelerin çocukları ile kurdukları ilişkide sağlıklı annelere göre daha katı ve eleştirel olduklarını, çocuklarına daha az özerklik tanıdıklarını saptamıştır. Başka çalışmalarda da anne ya da babada psikopatoloji varlığının çocuklarda sadece genetik yatkınlığa yol açarak değil aynı zamanda daha fazla anne baba çatışması, daha bozuk anne-baba-çocuk ilişkisi ve kişiler arası ilişkilerde daha fazla strese yol açarak kaygı bozuklukları geliştirme riskini arttırdığı bildirilmiştir (Goodman, 1999; Hammen, 2003).

Bulgularımızda ek olarak, çocuğun ayrılma kaygısı anne ve öğretmen formlarına göre ayrı ayrı değerlendirildiğinde farklı bir nokta dikkat çekmektedir. Çocuğun ayrılma kaygısı ile annenin ayrılma kaygısı; öğretmenin değerlendirmesine göre değil, annenin değerlendirmesine göre anlamlı ilişki göstermiştir. Bu bulgunun iki şekilde yorumlanması mümkün gözükmektedir. İlk olarak, annenin kendi kaygılarını çocuğu

değerlendirmesine yansıttığı söylenebilir. Diğer taraftan, genel popülasyonda primer bakım verenin daha çok anne olduğu göz önüne alındığında, annenin kaygı durumu çocuğun kaygı durumunu belirgin şekilde etkileyebilir. Benzer şekilde pek çok araştırmacı aile ve öğretmen arasındaki davranış değerlendirme ölçümlerinin incelemiş ve genellikle aile ve öğretmenler arasındaki uzlaşmanın derecesinin ortalamanın altında olduğunu belirtmişlerdir (Achenbach, 1987; Mitsis, 2000). Sonuç olarak, bu bulgu annenin ayrılma kaygısına vurgu yapılması açısından önem taşımaktadır.

Bu sonuçlar annede var olan psikopatoloji ile çocuğun ayrılma kaygısı arasında bir bağlantının varlığına ilişkin ipuçları taşımakla birlikte daha geniş örneklemelerde kontrollü çalışmalara gerek olduğu düşünülmektedir.

4.1.3. Çocuk Sosyal Beceri ve Problem Davranışları ile Anne Ayrılma Kaygısı, Çocuk Ayrılma Kaygısı ve Anne Bağlanma Biçimi Arasındaki İlişkilerin Değerlendirilmesi

Çalışmada çocuk sosyal beceri davranışları ile çocuk ayrılma kaygısı arasında ters yönde, problem davranışlarla ise aynı yönde bir ilişki olduğu bulunmuştur. Bu sonuç araştırma hipotezleriyle uyumludur. Ek olarak bulguların alan yazında bulunan sınırlı çalışmalarla tutarlı olduğu da görülmektedir. Ayrılma kaygısı yüksek olan bir çocuğun okul içerisinde uyumlu davranışlar sergilememesi beklenmektedir (Akman, 1987). Ayrıca, ayrılma kaygısı bozukluğu olan çocukların sosyal içedönüklük puanları anlamlı derecede yüksek bulunmuştur (Türkbay, 2001). Dolayısıyla sosyal becerilere sahip çocuklar ilişkilerinde güvenlidir. Benzer şekilde ayrılma kaygısı yüksek olan çocuklar normal çocuklara göre daha sık olarak anksiyete ve depresif belirtiler göstermektedirler (Türkbay, 2001). Alan yazındaki çalışmalar, devam eden bölümlerde tartışılacağı üzere, çocuğun sosyal becerisini ve problem davranışlarını; anne baba tutumları, ebeveyn-çocuk ve öğretmen-çocuk ilişkisi, çocuğun mizaç özellikleri gibi daha çok ailesel ve genetik etmenler açısından ele almaktadır. Bu çalışmada elde edilen bulgulara göre çocuğun sosyal beceri ve problem davranışlarını etkileyen bir etmenin de çocuğun ayrılma kaygısı olduğu söylenebilir.

Çalışmada bununla birlikte, çocuk sosyal beceri ve problem davranışları ile anne ayrılma kaygısı ve bağlanma biçimleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı bulunmuştur.

Ayrıca anneye ait kaygı puanları için yapılan üst-alt grup analizi sonucunda, çocuk problem davranış ölçeğinin annenin kaygı düzeyinin yüksek ya da düşük olmasına göre anlamlı farklılık göstermediği görülmüştür. Bu bulgular birlikte ele alındığında çocuğun sosyal beceri ve problem davranışlarının anneden bağımsız olarak daha kuvvetli ilişkide olduğu başka değişkenlerin olduğu düşünülmüştür. Alan yazında ise annenin bağlanma biçimine göre çocuklarda gözlemlenen davranış problemleri arasında anlamlı farklılıklar bulan çalışmalar da mevcuttur (Bolattekin, 2014). Buna göre, güvenli bağlanan annelerin çocuklarında davranış sorunlarına, duygusal sorunlara, dikkat eksikliği ve hiperaktiviteye, akran sorunlarına ve total güçlükler rastlanmamıştır. Korkulu bağlanan annelerin çocuklarında akran sorunlarına rastlanmıştır. Saplantılı bağlanan annelerin çocuklarında ise davranış sorunları, duygusal sorunlar, akran sorunları, sosyal davranış sorunları ve total güçlükler görülmüştür. Son olarak kayıtsız bağlanan annelerin çocuklarında akran sorunları ve total güçlükler anlamlı farklılaşma gösterilmiştir. Buna ek olarak annelerin yaşadığı ruhsal problemlerin çocuklarının davranış problemleri üzerine etkisi olduğu saptanmıştır (Gürşimşek, Girgin, Harmanlı ve Ekinci, 2006).

Çalışmamızın alan yazınla farklı sonuçlar göstermesinin nedeni örneklem yapılarındaki farklılıklar olduğu düşünülmüştür. Bu nedenle gruplar arasında homojenliğin sağlanabildiği örnekleme sahip çalışmalarla benzer ilişkilerin değerlendirilmesi uygun olacaktır.

4.1.4. Anne Eğitim Düzeyi ile Çocuk Ayrılma Kaygısı, Anne Bağlanma Biçimi ve Çocuğun Problem Davranışları ve Sosyal Becerileri Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi

Araştırmada annenin eğitimi düzeyi 5 düzeyde (ilkokul, ortaokul, lise, üniversite, yüksek lisans) ele alınmıştır. Analiz sonuçlarına göre annenin eğitim düzeyi ile çocuğun ayrılma kaygısının hem anne-baba formu hem de öğretmen formu arasında aynı yönde bir ilişki bulunmuştur. Ek olarak, çalışmamızda annelerin eğitim düzeyi ve çalışma durumuna göre çocukların ayrılma kaygısı birlikte değerlendirildiğinde, çalışan annelerde eğitim düzeyine göre çocuk ayrılma kaygısının değişmediği görülmüştür. Çalışmayan annelerde ise eğitim düzeyi yükseldikçe çocuk ayrılma kaygısının azaldığı

görülmüştür. Bununla ilgili alan yazındaki çalışmalardan Eremiş ve ark. (2009) ayrılma kaygısı tanısı konan çocuklarla kontrol grubu arasında annelerinin eğitim düzeyleri arasında anlamlı fark bulmuştur. Buna göre, ayrılma kaygısı olan çocukların annelerinin eğitim düzeyi daha düşük bulunmuştur. Moss ve ark. (1998), benzer olarak çocuk ayrılma kaygısı olgularında ebeveynlerin öğrenim düzeyinin düşük olduğunu bildirmişlerdir. Özer (2012), ebeveynlerin eğitim durumu ile çocuğun depresyonu arasındaki ilişkiye baktığı araştırmasında, ebeveynlerin eğitim düzeyi açısından gruplar arasında bir fark bulmamışlardır.

Çalışmamızda annenin yalnızca eğitim düzeyini incelediğimiz analiz sonuçlarının alan yazın sonuçlarından farklı olduğu görülmektedir. Bu farklılığın sebebi olarak, çalışmamıza katılan annelerin eğitim düzeyi açısından homojen dağılım göstermemesi, üniversite ve üzeri eğitim düzeyindeki annelerin örneklemin %77.8'ini oluşturması gösterilebilir. Bu nedenle eğitim düzeyleri arasında homojen dağılım sağlanabilen daha geniş katımlı çalışmalara ihtiyaç duyulduğu söylenebilir. Çalışma sınırlılığı dışında çocuk ayrılma kaygısında ailesel ve çevresel pek çok etmenin bir arada oluşunun önemli rol oynadığı düşünülmüştür. Çalışma sınırlılığının azaltmak adına yapılan ek analizlerde anne eğitim ve çalışma durumu birlikte değerlendirilmiş ve alan yazınla uyumlu sonuçlara ulaşılmıştır.

Çalışmamızda anne eğitim düzeyi ile annenin bağlanma biçiminin kaygı boyutu arasında ters yönlü ilişki bulunmuştur. Annenin eğitim düzeyi arttıkça yakın ilişkilerinde karşılarındaki kişiye karşı geliştirdikleri reddedilmeye ve terk edilmeye dair duyarlılıkları azalmaktadır. Bu bulgu araştırma hipotezleriyle de uyumlu görünmektedir. Alan yazındaki çalışmalar da bu bulguyu destekler niteliktedir. İlgili çalışmalar incelendiğinde eğitim düzeyinin düşük olması kaygılı bağlanmanın yordanmasında önemli bir değişken olduğu görülmektedir (Batıgün ve Büyükşahin, 2008). Eğitim düzeyinin düşüklüğünün (orta öğretim- lise) duyguları ifade etmekte yetersizlikle ilişkili olduğu gösterilmiştir. Benzer şekilde eğitim düzeyi arttıkça, kaygılı bağlanma ve kaçınmacı bağlanma puanlarının da azaldığı gözlenmiştir (Oktay ve Batıgün, 2014). Aynı çalışmada eğitim ile birlikte güvenli bağlanma, kaygılı bağlanma ve kaçınmacı bağlanma değişkenleri toplam varyansın %21'ini açıklamıştır. Eğitim düzeyinin güvenli bağlanma ve kaçınmacı bağlanmayı ayrı ayrı yordamada anlamlı

oldukları görülmüştür. Bulgularımızda da alan yazına paralel olarak, yetişkinlikteki güvenli bağlanma biçimi ile bireylerin eğitim düzeyinin yüksek olması arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür.

Çalışmamızda anne eğitim düzeyi ile çocuğun problem davranışları arasında aynı yönde bir ilişki bulunmuştur. Ek olarak, çalışmamızda annelerin eğitim düzeyi ve çalışma durumuna göre çocukların problem davranışı birlikte değerlendirildiğinde, çalışan anne çocuklarında problem davranışın annelerin eğitim düzeyine göre değişmediği görülmüştür. Çalışmayan annelerde ise eğitim düzeyi yükseldikçe çocuk problem davranışının azaldığı görülmüştür. Benzer şekilde, Alisinanoğlu ve Terzi (2009), çocukta görülen davranış problemlerinde asıl etkili faktörlerden birinin annenin eğitim düzeyi olduğunu vurgulamıştır. Dervişoğlu (2007) araştırmasında, annenin eğitiminin çocuk problem davranışlarıyla yüksek anlamlı ilişkide olduğunu bulmuştur. Babalarla yapılan bir çalışmada ise lisansüstü öğrenime sahip babaların çocuklarının ve ilköğretim mezunu babaların çocuklarının daha fazla problem davranışlara sahip olduğu saptanmıştır (Özbey, 2009). Bunun tersine, Kesicioğlu (2010) araştırmalarında okul öncesi çocuklarının davranış problemini gözlemlemiş ve davranış problemine yol açan etkenler arasında ebeveyn eğitim düzeyinin herhangi bir etkisinin olmadığını ileri sürmüştür. Başka bir çalışmada, çocukların anne öğrenim durumlarına göre problem davranış ölçeğinden aldıkları puanlar arasında anlamlı farklılık bulunmadığı görülmektedir (Özbey, 2009).

Alan yazında bunlardan farklı sonuçlara da ulaşıldığı görülmektedir. Örneğin, Şehirli (2007), okul öncesi çocukların davranışlarını *Sosyal Kaygı, İsyankâr Davranışlar ve Uyum* boyutlarında inceleyen bir araştırma yapmıştır. Araştırmada annesi ilköğretim mezunu olan çocukların, annesi lise ve üniversite mezunu olan çocuklara göre daha fazla istenmeyen davranışlar gösterdiklerini saptamıştır. Dizman (2003), ilköğretim dördüncü ve beşinci sınıfa devam eden çocukların saldırganlık düzeylerini bazı değişkenlere göre inceleyen bir araştırmasında, anne eğitim düzeyi düştükçe çocukların saldırganlık puanlarında yükselme olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Benzer şekilde, okul öncesi eğitim alan ve almayan ilköğretim 1. sınıf öğrencilerinin kendi kendini yönetme davranışları incelendiğinde, anne eğitim düzeyi arttıkça çocukların Kendi Kendini Yönetme Testi'nden aldıkları puanların (Çocuğun yemek, uyku, temizlik, giyinme, okul

çalışması-ev işlerine yardım, yer değiştirme, arkadaşlarıyla görüşme, para harcama ve faydalanma) yükseldiği bulunmuştur (Güleş, 2004).

Çalışmamızda anne eğitim düzeyi artmasıyla çocuğun problem davranışlarının da artmasının bir nedeni olarak, eğitim düzeyi artan annenin çocuklarının diğer gruba göre daha kendine yetebilen ve özerk çocuklar olabileceği düşünülmüştür. Ayrıca, annenin eğitim düzeyinin artmasıyla çalışma saatlerinin uzaması dolayısıyla çocukla daha az vakit geçirebileceği, bir takım ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalma ihtimalinin artacağı akla gelmektedir.

Son olarak çalışmamız kapsamında anne eğitim düzeyine göre çocukların sosyal becerileri farklılaşmadığı görülmüştür. Benzer şekilde, Uzmen (2001) yaptığı çalışmada çocukların yardım etme ve paylaşma davranışları üzerinde anne-babaların öğrenim düzeylerinin, etkili olmadığını saptanmıştır. Özbey'in (2009) çalışması da anne öğrenim düzeyine göre çocuklarının sosyal becerilerinin farklılaşmadığını göstermiştir. Buna karşın, Dervişoğlu (2007) çalışmasında, annenin eğitiminin çocuk sosyal beceri davranışlarıyla yüksek anlamlı ilişkide olduğunu bulmuştur. Çimen (2000) çalışmasında 5-6 yaş çocuklarının anne öğrenim düzeyi arttıkça çocukların sorumluluk gibi alanlarda uyumsal davranış puanlarının da arttığı bulgularına ulaşmıştır. Koçak ve Tepeli (2004) annelerin eğitim düzeyi arttıkça çocukların sosyal iş birliği ve sosyal ilişkilere yönelik davranış puanlarının arttığı yönünde bulgulara ulaşmışlardır.

Çocukların problem ve sosyal beceri davranışları ile ilgili olarak bulgularımız ve alan yazın bulguları karşılaştırıldığında bir takım farklılıkların olduğu görülmüştür. Çalışmamızda anne eğitim düzeyine göre çocukların sosyal becerilerinin farklılaşmamasına neden olarak bu durumun annelerin öğrenim durumundan çok, çocuk eğitimi ve ebeveynlik becerileri konusunda kendisini geliştirmesinin çocuğun davranışlarına yansımaları olarak yorumlanabilir. Ayrıca son yıllarda hızla gelişen okul öncesi eğitiminin çocukların beceri kazanımlarını eşitlediği düşünülmektedir. Bu bilgilerle birlikte çalışmamıza katılan anneler arasında ilköğretim ve ortaokul düzeyi eğitim alanlarının sayısının az olması da sonuçların yorumlanmasında göz önüne alınmalıdır.

4.1.5. Çocuğun Yaşı ve Cinsiyeti ile Ayrılma Kaygısı, Sosyal Beceri ve Problem Davranışları Arasındaki İlişkilerin Değerlendirilmesi

Çalışmamızda çocuğun yaşı ile çocuğun ayrılma kaygısının hem anne-baba formu hem de öğretmen formu arasında ters yönlü bir ilişki bulunmuştur. Alan yazındaki çalışmalar arasından Dallaire ve Weinraub (2005) da çocukların ayrılma kaygısı ile ilgili çalışmalarında çocukların yaşları arttıkça ayrılma kaygılarının azaldığını göstermişlerdir. Çocukların yaşları arttıkça hem bilişsel ve dil gelişimlerinde hem de sosyal davranışlarında ilerleme görülmektedir (Özdemir, 2012). Çalışma bulguları da bununla tutarlı olarak çocuğun yaşı ile sosyal beceri davranışları arasında aynı yönde bir ilişki göstermiştir. Ek olarak çocuğun yaşı ile problem davranışları arasında ters yönlü bir ilişki olduğu görülmüştür. Bu sonuç da yine çocukların yaşları büyüdükçe uyum sorunlarının azalması beklentisi ile paralel çıkmıştır. Merrell araştırmasında çocukların yaşlarıyla birlikte sosyal etkileşimlerinin, sosyal bağımsızlıklarının ve sosyal işbirliklerinin arttığını bulurken, problem davranışlarının azaldığını belirtmiştir (Akt; Tüy, 1999). Bulgumuz, alan yazıdaki çalışmalarla uyumlu olup çocukların yaşları ilerledikçe sosyal ilişkilerin daha önem kazanıp ebeveynlerinden daha bağımsız hale geldikleri söylenebilir.

Araştırmamızda çocukların cinsiyeti ile problem davranışları ve sosyal becerileri arasında anlamlı düzeyde ilişki bulunmamıştır. Daha önce yapılan araştırma sonuçlarına bakıldığında ise genel olarak anaokulu kız çocuklarının sosyal ilişkiler ve işbirliği davranışları, uzlaşma, eş duyum, sosyal beceri puanlarının erkek çocuklara göre daha yüksek olduğu görülmüştür (McCoby ve Jacklin, 1980; Gizir, 2002; Çimen 2000; Bierhoff, 2002; Kapıkıran vd., 2005). Benzer şekilde Atılgan (2001), okul öncesi eğitim kurumuna devam eden ve etmeyen birinci kademe birinci devre öğrencilerinin sosyal beceri özelliklerinin karşılaştırılmasına yönelik araştırmasında, kız çocukların erkek çocuklara oranla, hem bireysel özellikler açısından hem de sosyal beceriler açısından daha yüksek puan ortalamasına sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Karaca 2011 yılında yaptığı çalışması sonucunda, erkeklerin fiziksel saldırganlık puanlarının kızlarınkine göre daha yüksek olduğu ve olumlu sosyal davranışların da kızların puanlarının daha yüksek olduğu bulmuştur. Aynı çalışmada ilişkisel saldırganlık

puanları açısından cinsiyetler arasında ise bir farklılık bulunmamıştır. Bizim çalışmamızda çocukların cinsiyeti ve davranışları arasında fark bulunmamasının nedeni olarak son yıllarda yaygınlaşan değerler eğitimi ile birlikte bu farkın azalması gösterilebilir.

4.1.6. Çocuğun Kardeş Sayısı ile Ayrılma Kaygısı, Sosyal Beceri ve Problem Davranışları Arasındaki İlişkilerin Değerlendirilmesi

Sonuçlarımıza göre çocuğun kardeş sayısı ile ayrılma kaygısının hem anne-baba formu hem de öğretmen formu arasında ters yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Ek olarak çocuğun kardeş sayısı ile sosyal beceri davranışları arasında aynı yönde; problem davranışları arasında ters yönde bir ilişki bulunmuştur. Kardeş sayısı arttıkça çocuk kardeşleriyle paylaşmayı (oda, oyuncak, eşya vb.) öğrenmektedir. Böylece yardımlaşma, işbirliği gibi becerileri artmakta bu durum sosyal becerilerini geliştirmektedir. Yapılan araştırmalarda birden fazla kardeşe sahip olmanın çocukların sosyal gelişimleri üzerinde önemli etkiye sahip olduğu bulguları mevcuttur. Kardeşler arası ilişkilerin yoğunluğu, paylaşımın daha fazla olması çocukların sosyal uyum becerilerini geliştirebilmektedir (Toy, 2006). Benzer şekilde, Taylı (2000), kardeş sahibi olma durumunun sosyal oyuna etkisini inceleyen araştırmasında, kardeşe sahip 18 çocuk ve tek olan 20 çocuk olmak üzere toplam 38 çocuğu serbest zamanda gözlemiştir. Araştırmada tek kardeşli çocukların daha fazla yalnız başına oyun oynadıkları; kardeşe sahip olan çocukların ise daha çok işbirliği ve birlikte oyun oynadıkları bulgularına ulaşmıştır.

Gizir (2002) araştırmasında, 4-5 yaş çocuklarında kardeş sayısının işbirliği ve sosyal ilişkilere ilişkin davranışlarda farklılık yaratmadığı sonucuna ulaşmıştır. Bununla birlikte araştırmada, iki kardeşi olan çocukların puanlarının, tek çocuklara göre ve bir kardeşi olan çocuklara göre daha düşük olduğu belirtilmektedir. Güven vd. (2004), okul öncesi eğitimi almış ve almamış birinci sınıf öğrencilerinin sosyal duygusal uyum düzeylerini karşılaştırdıkları araştırmada; tek çocukların sosyal duygusal gelişim düzeylerinin 2 ve daha fazla kardeş sahibi olan çocuklara göre daha yüksek olduğu

yönünde bulguya ulaşmışlardır. Araştırmada ailedeki çocuk sayısı arttıkça çocukların sosyal duygusal uyum düzeylerinin azaldığı ifade edilmiştir.

Alan yazındaki araştırma sonuçları incelendiğinde kardeş sayısı ve sosyal beceri davranışları arasındaki ilişki yönünde farklı sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Bu durum bir ya da birden fazla çocuk sahibi olmaktan bağımsız olarak ebeveynlerin çocuklarının sosyal gelişimleri için harcadıkları çaba ve kendi sahip oldukları değerler ve tutumlarla ve oluşturulan kardeş ilişkileri ile gelişen çocukların davranışlarındaki farklılıklar olarak yorumlanabilir.

4.2. ÇOCUK AYRILMA KAYGISI, ÇOCUK SOSYAL BECERİ VE PROBLEM DAVRANIŞLARI VE ANNE AYRILMA KAYGISI İÇİN DEMOGRAFİK BİLGİLERE BAĞLI FARKLILIKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Çocukların cinsiyetlerine göre bakıldığında, annelerin değerlendirdiği ayrılma kaygısı ölçeği puanlarının erkek çocuklarının kızlara göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Annelere göre erkek çocukları kız çocuklara göre daha fazla kaygı yaşamaktadır. Toplam ayrılma kaygısı ölçeği puanları açısından ise erkek ve kız çocukları arasında fark olmadığı görülmüştür. Buna göre ise, ayrılma kaygısı puanları cinsiyete göre farklılaşmamaktadır. Benzer şekilde Akman 1988 yılında yapmış olduğu çalışmada da cinsiyetin ayrılma kaygısı üzerinde bir fark yaratmadığını göstermiştir. Diğer birçok çalışmada da okul reddinin her iki cinsiyette de eşit oranda görüldüğü bildirilmiştir (Granell de Aldaz, 1984; Heyne, 2001). Farklı olarak yapılan bazı araştırmalarda kızların kaygı düzeyinin erkeklere oranla daha yüksek olduğunu bulgular mevcuttur (Alisinanoğlu ve Ulutaş, 2000). Ülkemizde ayrılma kaygısı olan çocuklarla yapılan bir diğer çalışmada okul reddinin erkek çocuklarda daha sık görüldüğü bildirilmiştir (Türkbay, 2001). Ülkemizde ailelerin erkek çocuklara verdiği değer daha fazla olması, erkek çocuklara göre kız çocukların eğitim almasına daha az önem verilmesi gibi sosyo-kültürel etkenlerin bu farklılığın nedeni olduğu söylenebilir. Bizim çalışmamızda cinsiyetler arasında fark bulunmaması son yıllarda bu ayrımın daha az yapıldığına işaret ediyor olabileceği düşünülmüştür. Ayrıca örneklemede annelerin eğitim seviyesinin yüksek oluşu da ayrımın azaldığının göstergesi olarak kabul edilebilir.

Çalışmamızda çocuğun problem davranışı ölçeğinde erkek çocuklarının ortalamasının kızlara göre yüksek olduğu görülmüştür. Sosyal beceriler açısından ise farklılık bulunmamıştır. Bu bulgularımız alan yazındaki araştırma sonuçlarıyla paraleldir. Sosyal beceri davranışlarıyla ilgili olarak Özbey (2009) çocukların sosyal beceri ölçeği geneline ilişkin puan ortalamalarının cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermediğini bulmuştur. Buna karşın, Updegraff vd.(2001), Mercurio (2003) ve Park ve Cheah (2005), ailelerin çocuk yetiştirme tutumlarına bağlı olarak sosyal becerilerin cinsiyete göre farklılaşabildiğini belirtmektedirler (Akt; Kapıkıran ve ark., 2005). Problem davranışlarla ilgili olarak ise Kanlıkılıçer (2005), davranış problemleri ölçeğinin geçerlik güvenirlik çalışması ile birlikte, 3–6 yaş çocuklarının davranış problemini bazı değişkenlere göre inceleyen bir araştırma yapmıştır. Araştırmada ölçeğin Kavgacı ve Saldırgan Olma ve Aşırı Hareketli- Dikkatsiz Olma alt boyutlarında erkek çocuklarının kız çocuklarına göre daha yüksek puan aldığı görülmüştür. Ölçeğin tümünden alınan puanlara bakıldığında erkek çocuklarının kız çocuklarından daha yüksek puan aldığı, yani daha yüksek oranda problem davranışlar gösterdiği bulgularına ulaşılmıştır.

Yapılan diğer araştırmalarda da erkek çocuklarının kız çocuklarına göre saldırgan davranışları ölçen ölçeklerden daha yüksek puan aldıkları belirlenmiştir (Dizman, 2003; Orçan ve Deniz, 2004; Gürşimsek vd., 2004; Şehirli, 2007). Kız çocuklarının davranışlarının aile ve çevre tarafından daha çok engellenmesi erkek çocukların saldırgan davranışlarına karşı hoşgörülü yaklaşım bu duruma neden olabilmektedir (Yörükoğlu, 1999; Metin, 1989). Saldırgan davranışlar kız ve erkeklerden beklenen farklı cinsiyet rolleri, genel olarak toplumun ve ailelerin erkek çocuklardaki saldırgan davranışlara kız çocuklarındaki saldırgan davranışlara göre daha hoşgörülü davranmalarının bir sonucu olarak ortaya çıkabilmektedir (Bierhoff, 2002).

Yapılan araştırmaların sonuçları dikkate alındığında araştırma sonucunu destekler nitelikte olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Bu durum ailelerin erkek çocuğuna daha hoşgörülü yaklaşım sergileyerek geleneksel çocuk yetiştirme tutumlarının halen devam ettiğinin göstergesi olarak yorumlanabilir. Ayrıca erkek çocuklarda saldırganlık davranışının daha sık görülmesinin başka bir sebebi kız çocuklara oranla erkek çocukların bu tarz davranışlarının yetişkinler tarafından daha fazla onay görmesi, hatta teşvik edilmesi ile ilişkili olduğu düşünülebilir.

Annenin çalışma durumunun çocuğun ayrılma kaygısı üzerinde etkisi incelendiğinde anlamlı bir fark olduğu görülmüştür. Buna göre, çalışan annelerin çocuklarının ayrılma kaygısı ortalamalarının daha yüksek olduğu bulunmuştur. Ek olarak, çalışmamızda annelerin eğitim düzeyi ve çalışma durumuna göre çocukların ayrılma kaygısı birlikte incelenmiştir. Buna göre, yüksek eğitilmiş çalışan annelerin çocuklarında yüksek eğitilmiş çalışmayan annelerin çocuklarına göre ayrılma kaygısı daha yüksek olarak bulunmuştur. Düşük eğitilmiş anneler değerlendirildiğinde, yine çalışan annelerin çocuklarında ayrılma kaygısının daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu bulguların araştırma hipotezleriyle uyumlu olduğu görülmektedir. Benzer şekilde Demiriz (2003) çalışmasında, annesi çalışan çocukların durumluk kaygı düzeylerinin yüksek olduğunu bildirmiştir.

Araştırmamızda, çalışan annelerin çocuklarının problem davranış açısından ortalamalarının anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulunmuştur. Ek olarak, çalışmamızda annelerin eğitim düzeyi ve çalışma durumu birlikte değerlendirildiğinde, yüksek eğitilmiş annelerde çalışma durumlarına göre çocukların problem davranışının değişmediği görülmüştür. Düşük eğitilmiş annelerde ise çalışanlarda çocuk problem davranışının daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bu sonuçlara göre, annenin çalışma durumu ile çocuğun ayrılma kaygısı ve problem davranışları ilişkiler açısından da ortalamalar açısından benzerlik gösterdiği görülmüştür. Annenin çalışması durumu çocuktan ayrılmayı gerektirmektedir. Bu da annenin çocuğu ile daha az ilgileneceği ve çocuğun davranış problemlerine ve ayrılma kaygısına daha yatkın hale geleceği izlenimini verebilir. Çalışmada annenin çalışma durumuna göre ise çocukların sosyal beceri puanlarının farklılaşmadığı görülmüştür. Farklı olarak, Ogelman (2012), çalışmasında anne eğitim durumunun yükselmesiyle birlikte çocuk sosyal beceri davranış puanlarının da yükseldiğini belirtmişlerdir. Aynı çalışmada anne mesleğine göre çocukların saldırganlık puanları incelendiğinde anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Bu durumun hangi meslek grubunda olursa olsun annelerin çocuk eğitimine yönelik olarak kendilerini geliştirme gayreti içerisinde olmalarının ve aldıkları eğitimi davranışlarına yansıtılma becerilerinin bir göstergesi olarak düşünmek mümkündür.

Annelerin bilişsel esneklik düzeylerine bakıldığında ise, çalışan annelerin bilişsel esneklik düzeylerinin çalışmayanlara göre daha yüksek olduğu ama bunun anlamlı

düzeyde olmadığı görülmüştür. Bunun örneklem sayısının yetersizliği ile ilgili olabileceği düşünülmüştür.

Çalışmamızda çocukların yaşına göre ayrılma kaygıları puanlarına bakıldığında ise, 3 yaş grubu puan ortalamasının 4 ve 5 yaş grupların puan ortalamasından büyük olduğu görülmüştür. Buna göre, yaş düzeyinin çocuk ayrılma kaygısı üzerinde anlamlı bir farklılığa neden olduğu söylenebilir. Bireyin gelişiminde her yaşın kendine özel gelişimsel özellikleri vardır ve bireyin kaygıları, içinde buldukları yaşın özelliklerine göre farklılık göstermektedir. Her yaş düzeyinde kaygının şiddeti veya durumluk sürekliliği değişmektedir. Alan yazında çalışma bulgusundan farklı olarak küçük çocukların kaygı düzeylerinin büyük çocuklardan daha düşük olduğunu gösterilmiştir (Tekindal, 2010). Yaş ilerledikçe algı düzeyinin artması bunda bir etmen olabilir. Farklı bir çalışmadaysa Korkut (1991), yaş ile kaygı arasında bir ilişki tespit edememiştir. Çocuklarda genel anlamda kaygıyı etkileyen kalıtsal ve çevresel pek çok etmenin olması alan yazında bu gibi farklı sonuçların görülmesinin nedeni olarak gösterilebilir. Çocukların yaşlarına göre problem davranış ve sosyal beceri ölçeğinden aldıkları puanları incelendiğinde, yaşları büyüdükçe problem davranış ölçeğinden aldıkları puanların azaldığı; sosyal beceri ölçeğinden aldıkları puanın ise arttığı görülmüştür. Çocukların problem davranışları üzerinde yaşın etkileri üzerine yapılan çalışmalar yaşa göre gösterilen davranış sorunlarının değiştiğini, artma veya azalma gösterdiğini ortaya koymaktadır (Kanlıkılıçer,2005; Kargı ve Erkan,2004; Miller, Koplewicz ve Klein, 1997; Zupan ve arkadaşları, 2000). Bu nedenle anne-baba ve öğretmenlerin çocukların yaşa göre değişen davranış özelliklerini ve aşamalarının bilgisine sahip olması da gerekmektedir.

4.3. ARACI DEĞİŞKEN ANALİZİ SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu çalışmanın amaçlarından biri de, bu çalışma da dahil daha önceki çalışmaların da ortaya koymuş olduğu yetişkin bağlanma biçimi ve ayrılma kaygıları arasındaki ilişkide bilişsel esnekliğin aracı rolünün araştırılması olmuştur. Genel anlamda ise aracı rol analizi ile erken dönem yaşantılar hakkında bilişsel çerçeveden bütünleştirici bir bakış

açısı sağlamak amaçlanmıştır. Bununla birlikte araştırmanın başındaki amacımız bağlanma biçimleri ve psikopatoloji belirtilerinin, bilişsel esneklik ile birlikte bir bütünlük içerisinde ele alınmasıdır. Bu sayede psikopatolojileri ve diğer değişkenleri bağlamından soyutlamadan ele almak amaçlanmış ve istatistiksel yanlışlıklardan uzak durulmaya çalışılmıştır. Yetişkin (anne) ayrılma kaygısının ilk olarak bağlanma biçimleriyle (kaygı ve kaçınma boyutu) olan ilişkisinde; ikinci olarak ise çocuklarının ayrılma kaygısıyla olan ilişkisinde bilişsel esneklik değişkeninin incelendiği model test edilmiştir. Analizler sonucunda, bilişsel esnekliğin aracı değişken rolünün her iki model için de anlamlı düzeyde sağlanmadığı bulunmuştur. Buna göre, bilişsel esnekliğin rolünün bu yordamaları etkilemediği sonucuna varılmıştır.

Bağlanma ile depresyon, OKB ve sosyal kaygı arasındaki ilişki pek çok çalışmada gösterilmiştir (Myhr ve ark. 2004, Sabuncuoğlu ve Berkem 2006, Liu ve ark. 2009, Sümer ve ark. 2009). Çalışmamızda da annelerin bağlanma biçimi ile ayrılma kaygıları arasında doğrudan bir ilişki bulunmuştur. Farklı olarak Doron ve arkadaşlarının (2009) çalışması OKB ile ilişkili, artmış sorumluluk hissi, mükemmeliyetçilik ve düşüncenin kontrol edilebilirliği gibi bazı bilişlerin güvensiz bağlanma ve OKB belirtileri arasında aracı değişken rolü üstlendiğini göstermiştir. Dağ ve Gülüm (2013) çalışmasında, bilişsel esnekliğin söz konusu güvensiz bağlanma ve psikopatoloji belirtileri ilişkisinde dengeli bir rol üstlenmemesiyle birlikte, bilişsel esnekliğin bağlanma biçimleri ile psikopatoloji arasındaki ilişkide önemli bir rol oynadığını belirtmişlerdir. Öz bildirim türü ölçüm araçlarının kullanıldığı ve gruplara toplu olarak uygulamaların yapıldığı bu çalışmada katılımcıların ölçek maddelerine verdikleri tepkiler farklılaşmış olabilir. Ayrıca bilişsel esnekliğin model içerisinde ölçülmüş olan yetişkin ve çocuk için ayrılma kaygısı belirtileriyle ilişkisinin anlamsız olmasının nedeni ölçülen psikopatolojilerin doğasından da kaynaklanıyor olabilir. Her koşulda bunu daha iyi anlayabilmek için yeni çalışmalara ihtiyaç vardır.

Bu çalışma ilgili konuda yapılmış ilk araştırmadır. Bundan sonraki araştırmalar için bir basamak oluşturması bakımından daha geniş bir örnekleme gözden geçirilmesi uygun olacaktır.

4.4. SONUÇ VE KLİNİK DOĞURGULAR

Bu tez kapsamında hem yetişkin hem de anaokulu çocuğu ayrılma kaygısı ile annenin bağlanma biçimi ve çocuğun davranışları arasındaki ilişkiye bakılırken, annelerin bilişsel esnekliğinin anne bağlanma biçimleri ve hem çocuk hem anne ayrılma kaygıları arasında olan aracı rolü de değerlendirilmiştir. Bu kapsamda alan yazında daha önce araştırılmayan ilişkiler incelenmiş ve bireylerin günlük hayatta karşılaştıkları ilgili durumlara farkındalık geliştirmesi hedeflenmiştir.

Araştırma çocuk ayrılma kaygısı ve problem davranışlarının değerlendirilmesi ve müdahalesinde anne özelliklerinin irdelenmesinin önemine işaret etmektedir. Diğer yandan, anne ile birlikte giden müdahalelerin erken dönemde yapılmasının çocuk ruh sağlığı açısından koruyucu niteliğe sahip olacaktır. Çalışmanın ebeveyn ve öğretmenlerin eğitilmesi gibi ileriye yönelik koruyucu ve eğitici programlarda yararlı bir kaynak olabileceği söylenebilir. Ayrıca, bu çalışmanın toplum tabanlı, daha fazla sayıda çocuğu kapsayacak ileriye dönük çalışmaların başlangıcı olabileceğini düşünmekteyiz.

Çalışmanın çeşitli sınırlılıkları vardır. Örneğin, çalışmanın bulgularını değerlendirirken alınan tüm ölçümlerin öz bildirim türü ölçeklerle toplandığı akılda tutulmalıdır. Katılımcı sayısı artırılarak örneklemin daha homojen hale getirilmesi, gerek çocuk gerekse annelerin ayrılma kaygılarının yarı yapılandırılmış görüşme ölçekleri kullanılarak değerlendirilmesi ilgili değişkenleri anlamada daha yararlı olacaktır. Dolayısıyla çalışmanın geniş kapsamlı alan çalışmaları ile desteklenmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.

Bu çalışma ile annelerin sorun davranış olarak algıladığı bir alanın öğretmenler tarafından sorun olarak değerlendirilmediği ya da tam tersinin mümkün olduğu gösterilmiştir. Erken dönemde çocukların değerlendirilmesinde çok kaynaklı ve çok ölçümlü değerlendirilmelerden yararlanmak ve mümkünse gözlemler de yaparak sorun alanlarının tespit edilmesi ve sağaltımı için gerekli çalışmaların yapılması önerilebilir. Ayrıca Yuva Çocukları İçin Ayrılma Kaygısı Ölçeği'nin araştırma kapsamında güvenilirlik çalışması tekrarlanmıştır, fakat bundan sonraki çalışmalarda ölçeğin

günümüz analiz teknikleriyle geçerlik değerlendirmesinin de yararlı olacağı düşünülmektedir.

Çalışmamızda geniş bir örneklem üzerinden 3-5 yaş arasında anaokuluna giden çocuklar ve bu çocukların anneleri arasındaki ilişkiler temelinde zengin bir veri tabanı oluşturulmuştur. Bu verilerin hem uygulama hem de kuramsal anlamda alan yazına katkısı olduğunu düşünmekteyiz. Bulgularımızın büyük bir kısmını alan yazında daha önce ele alınmamış karşılaştırmalar oluşturmaktadır. Bu bulguların araştırma soruları kapsamında ele alınmayan fakat daha ilerdeki çalışmalarda ele alınabilecek bir çok yeni soruya zemin hazırlayacağını düşünmekteyiz.

KAYNAKÇA

- Achenbach, T M., McConoughy, S H. ve Howell, C T. (1987). Child/adolescent behavioral and emotional problems: implications of cross-informant correlations for situational specificity. *Psychological Bulletin* 41, 213-232.
- Adam, E. K., Gunnar, M. R., & Tanaka, A., (2004). Adult Attachment, Parent Emotion and Observed Parenting Behavior: Mediator and Moderator Models: *Child Development*, 75 (1): 110-122.
- Ainsworth, M. D. S., Bowlby, J. (1989). "An Ethological Approach to Personality Development", *American Psychological Association*, 46 (4): 333-341.
- Akman, Y. (1987). Anaokulu Çocuklarında Görülen Ayrılık Kaygısının Giderilmesine Farklı Oyun Tekniklerinin Etkisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Psikolojik Danışma Ve Rehberlik Bilim Dalı: Ankara.
- Akman, Y. (1988). Serbest Oyun, Yapılanmış Oyun Ve Model Alma Tekniklerinin Anaokuluna Yeni Başlayan Çocuklarda Görülen Ayrılık Kaygısının Azaltılmasındaki Etkileri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 3; 99-104.
- Aktamış, H. ve Ergin, Ö. (2006). Fen Eğitim ve Yaratıcılık. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20: 77-83.
- Alisinanoğlu, F., Kesicioğlu, O.S. (2010). Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Davranış Sorunlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi (Giresun İli Örneği), *Kuramsal Eğitimbilim*, 3(1): 93-110.
- Alisinanoğlu, F. ve Ulutaş, İ. (2000). Çocuklarda kaygı ve bunu etkileyen etmenler. *Milli Eğitim Dergisi*, 145.
- Alkan, M. (2007). Duygudurum ve kaygı bozukluklarında panik-agorafobik spektrumun ve erişkin ayrılma kaygısının komorbiditesi ve etkileri. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ege Üniversitesi, İzmir.
- Aschenbrand, S. G., Kendall, P. C., Webb, A., Safford, S. M., & Flannery-Schroeder, E. (2003). Is childhood separation anxiety disorder a predictor of adult panic disorder and agoraphobia? A seven-year longitudinal study. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 42(12), 1478-1485.

- Association, A. P. (2000). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fourth Edition: DSM-IV-TR®*: American Psychiatric Association. Amerikan Psikiyatri Birliği, Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Elkitabı, Beşinci Baskı (DSM-5), Tanı Ölçütleri Başvuru Kitabı'ndan çev. Köroğlu E, Hekimler Yayın Birliği, Ankara, 2014.
- Atılgan, G. (2001). Okul Öncesi Eğitim Kurumlarına Devam Eden ve Etmeyen İlköğretim 1. Kademe 1. Devre Öğrencilerinin Sosyal Beceri Özelliklerinin Karşılaştırılması. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Konya.
- Bandelow, B., Tichauer, G. Á., Späth, C., Brooks, A., Hajak, G., Bleich, S., & Rüther, E. (2001). Separation anxiety and actual separation experiences during childhood in patients with panic disorder. *The Canadian Journal of Psychiatry/La Revue canadienne de psychiatrie*.
- Bandura, A. (1982). Self-efficacy Mechanism in Human Agency. *American Psychologist*, 37(2), 122-147
- Bar-Haim, Y., Dan, O., Eshel, Y., & Sagi-Schwartz, A. (2007). Predicting children's anxiety from early attachment relationships. *Journal of anxiety disorders*, 21(8), 1061-1068.
- Bartholomew, K. (1994). Assessment of individual differences in adult attachment. *Psychological Inquiry*; 5: 23-27.
- Batıgün, D. A. & Büyükşahin, A. (2008). Aleksitimi, Psikolojik Belirtiler ve Bağlanma Stilleri. *Klinik Psikiyatri*, 11: 105-114.
- Battaglia, M. (1995). Age at onset of panic disorder: influence of familial liability to the disease and of childhood separation anxiety disorder. *Am J Psychiatry*, 1(52), 1363.
- Biederman, J., Petty, C. R., Hirshfeld-Becker, D. R., Henin, A., Faraone, S. V., Fraire, M. & Rosenbaum, J. F. (2007). Developmental trajectories of anxiety disorders in offspring at high risk for panic disorder and major depression. *Psychiatry research*, 153(3), 245-252.
- Bierhoff, H.W. (2002). Prosocial Behaviour. Psychology Press.
- Bifulco, A., Kwon, J., Jacobs, C., Moran, P.M., Bunn, A., Beer, N. (2006). Adult Attachment Style As Mediator Between Childhood Neglect/Abuse And Adult Depression And Anxiety. *Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol*, 41: 796-805.

- Bolattekin, A. (2014). Anne-babanın bağlanma stilleri, anne-baba tutumları ve çocuklarındaki davranış problemleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yüksek Lisans tezi. İstanbul Arel Üniversitesi.
- Bowlby, J. (1973). *Attachment and Loss: Separation: anxiety and anger*: Basic Books.
- Brennan, K.A., Clark, C.L., Shaver, P.R. (1998). Self report measurement of adult attachment: An integrative overview. In: Simpson J.A., Rholes WS (Eds.). *Attachment Theory and Close Relationships*. New York: Guilford; p. 46-76.
- Bretherton, I., (1992). The origins of attachment theory: John Bowlby and Mary Ainsworth. *Developmental Psychology*; 28: 759-775.
- Brumariu, L. E., & Kerns, K. A. (2010). Mother–child attachment patterns and different types of anxiety symptoms: Is there specificity of relations? *Child Psychiatry & Human Development*, 41(6), 663-674.
- Cyranowski, J. M., Shear, M. K., Rucci, P., Fagiolini, A., Frank, E., Grochocinski, V. J., . . . Cassano, G. (2002). Adult separation anxiety: psychometric properties of a new structured clinical interview. *Journal of psychiatric research*, 36(2), 77-86.
- Çimen, S. (2000). Ankara'da Üniversite Anaokullarına Devam Eden 5-6 Yaş Çocuklarında Psiko-Sosyal Gelişimlerinin incelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü: Ankara.
- Dağ, İ. Ve Gülüm, V. (2013). Yetişkin Bağlanma Örüntüleri İle Psikopatoloji Belirtileri Arasındaki İlişkide Bilişsel Özelliklerin Aracı Rolü: Bilişsel Esneklik. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 24(4): 240-7.
- Dallaire, D. H., & Weinraub, M. (2005). Predicting children's separation anxiety at age 6: The contributions of infant–mother attachment security, maternal sensitivity, and maternal separation anxiety. *Attachment & Human Development*, 7(4), 393-408.
- Demiriz, S. ve Ulutaş, İ. (2003). 9-12 Yaş Çocuklarının Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Ege Eğitim Dergisi*. (3), 1: 1-9.
- Dervişoğlu, C., (2007). Okul Öncesi Kurumlarına Devam Eden 6 Yaş Çocuklarının, Sosyal Becerilerini Ve Problem Davranışlarını Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Dick-Niederhauser, A., & Silverman, W. K. (2006). Separation anxiety disorder. *Practitioner's guide to evidence-based psychotherapy* (pp. 627-633): Springer.

- Diriöz, M. (2010). Ayrılma kaygısı için yapılandırılmış klinik görüşme, çocukluk ve yetişkin ayrılma kaygısı ölçeklerinin geçerlilik ve güvenilirliği. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Dizman, H.(2003). Anne-Babası ile Yaşayan ve Anne Yoksunu Olan Çocukların Saldırganlık Eğilimlerinin İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Ev Ekonomisi Yüksek Okulu Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bilim Dalı: Ankara.
- Doron, G., Moulding, R., Kyrios, M. ve ark. (2009). Adult Attachment Insecurities Are Related To Obsessive Compulsive Phenomena. *J Soc Clin Psychol* 28: 1022- 49.
- Eng, W., Heimberg, R.G., Hart, T.A., Schneier, F.R., Liebowitz, M.R. (2001). Attachment İn Individuals With Social Anxiety Disorder: The Relationship Among Adult Attachment Styles, Social Anxiety And Depression. *Emotion, 1*: 365-380.
- Erdener, N. (2003). Eğitimde Yaratıcı Düşünme- Tasarım ve Öngörü Yeteneğinin Geliştirilmesi. 5 Aralık 2014
<http://www.kho.edu.tr/yayinlar/btym/bilgibankasi/genelkon/114>
- Erermiş, S. ve Ark. (2009). Ayrılma Anksiyetesi Bozukluğu Olan Okul Öncesi Yaş Grubu Çocukların Annelerinin Mizaç Özellikleri. *Türk Psikiyatri Dergisi. 20(1)*: 14-21.
- Gizir, Z. (2002). Anaokuluna Devam Eden Dört-Beş Yaş Çocuklarında Sosyal Davranışların Gelişimi ile Benlik Saygısı Arasında ilişkinin incelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi. Ankara Üniversitesi Fen bilimleri Enstitüsü. Ev Ekonomisi (Çocuk Gelişimi) Bilim Dalı: Ankara.
- Goodman, S.H., Gotlib, I.H. (1999). Risk for psychopathology in the children of depressed mothers: a developmental model for understanding mechanisms of transmission. *Psychol Rev, 106(3)*: 458-490.
- Gülay, H. (2004). Korunmaya Muhtaç Çocukların Ailesi İle Yasayan 6 Yaş Çocuklarının Sosyal Becerilerinin Karşılaştırılması. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Güleş, F. (2004). Okul Öncesi Eğitimin Çocuklarda Kendi Kendini Yönetme Davranışına Etkisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çocuk Gelişimi ve Ev Yönetimi Eğitimi Ana Bilim Dalı Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bilim Dalı: Konya.

- Gürşimşek, I., Girgin, G., Harmanlı, Z. ve Ekinci, D. (2006). Annenin Ruhsal Belirtiler ile 5-6 Yaş Dönemi Çocuklarının Davranış Problemleri Arasındaki ilişkinin incelenmesi. Uluslararası Okul Öncesi Eğitimi Kongresi. *Kongre Kitabı*, 3: 359-369.
- Güven, Y., Önder, A., Sevinç, M., Aydın, O., Uyanık Balat, G., Palut, B., Bilgin, H. Çağlak, S., ve Dibek, E. (2004). Okul Öncesi Eğitimi Alan ve Almayan Birinci Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Duygusal Uyum Düzeylerinin Karşılaştırılması. I. Uluslararası Okul Öncesi Eğitimi Kongresi. *Kongre Kitabı (2006)*, 2: 323-337.
- Hammen, C., Shih, J., Altman, T. ve ark. (2003). Interpersonal Impairment And The Prediction of Depressive Symptoms In Adolescent Children of Depressed And Nondepressed Mothers. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*, 42(5): 571-577.
- Hazan C, Shaver P.R. (1987). Romantic love conceptualized as an attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology*; 52: 511-524.
- Hazan, C., Shaver, P.R. (1994). Attachment as an organizational framework for research on close relationships. *Psychological Inquiry*; 5: 1-22.
- Hazan, C. & Shaver, P.R. (2000). Bağlanma: Yakın ilişkilerle ilgili araştırmalar için bir çerçeve. (Çev: A. Dönmez). *Türk Psikoloji Bülteni*; 6 (16-17): 29-50.
- Hock, E., & Schirtzinger, M. B. (1992). Maternal separation anxiety: Its developmental course and relation to maternal mental health. *Child Development*, 63(1), 93-102.
- İsınsu, M. (2003). İkili ilişki biçimi ve süresi ile bağlanma biçimi arasındaki bağlantılar. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, Türkiye.
- Jonassen, D. H. & B. L. Grabowski. (1993). *Handbook Of Individual Differences, Learning And Instruction*, Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Jurbergs, N., & Ledley, D. R. (2005). Separation anxiety disorder. *Pediatric annals*, 34(2), 108-115.
- Kanlıkılıçer, P. (2005). Okul Öncesi Davranış Sorunları Tarama Ölçeği Geçerlilik Güvenirlik Çalışması. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kapıkıran, N. A, Bora Vrend, A. & Adak. A.(2005). Okul Öncesi Çocuklarında Sosyal Beceri: Durum Saptaması. Pamukkale Eğitim Fakültesi Dergisi. Sayı.19/3. 1-8.

- Karaca, N., Gündüz, A. ve Aral, N. (2011). Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Sosyal Davranışlarının İncelenmesi. *Kuramsal Eğitimbilim*, 4(2): 65-76.
- Kesicioğlu O.S. ve Alisinanoğlu, F. (2009). 60-72 Aylık Çocukların Çevreye Karşı Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 10(3): 37-48.
- Kobak, R.R. & Sceery, A. (1988). Attachment in late adolescence: working models, affect regulation, and representation of self and others. *Child Development*; 59: 135-146.
- Lewinsohn, P. M., Holm-Denoma, J. M., Small, J. W., Seeley, J. R., & Joiner, T. E. (2008). Separation anxiety disorder in childhood as a risk factor for future mental illness. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 47(5): 548-555.
- Lipsitz, J. D., Martin, L. Y., Mannuzza, S., Chapman, T. F., Liebowitz, M. R., Klein, D. F., & Fyer, A. J. (1994). Childhood separation anxiety disorder in patients with adult anxiety disorders. *The American journal of psychiatry*.
- Liu, Q., Nagata, T., Shono, M. ve ark. (2009). The Effects Of Adult Attachment And Life Stress On Daily Depression: A Sample Of Japanese University Students. *J Clin Psychol* 65: 639-52.
- Mc Coby, E.E., Jacklin, C.N. (1980). "Sex Differences In Aggression: A Rejoinder And Reprise". *Child Development*. 51: 965-980. <http://www.jstor.org/stable/1129535?cookieSet=1> sitesinden 20.05.2015 tarihinde alınmıştır.
- Manicavasagar, V., Silove, D., & Curtis, J. (1997). Separation anxiety in adulthood: a phenomenological investigation. *Comprehensive psychiatry*, 38(5): 274-282.
- Manicavasagar, V., & Silove, D. (1997). Is there an adult form of separation anxiety disorder? A brief clinical report. *Australasian Psychiatry*, 31(2): 299-303.
- Manicavasagar, V., Silove, D., Wagner, R., & Hadzi-Pavlovic, D. (1999). Parental representations associated with adult separation anxiety and panic disorder-agoraphobia. *Australian and New Zealand journal of psychiatry*, 33(3): 422-428.
- Manicavasagar, V., Silove, D., Curtis, J., & Wagner, R. (2000). Continuities of separation anxiety from early life into adulthood. *Journal of anxiety disorders*, 14(1): 1-18.
- Manicavasagar, V., Silove, D., Rapee, R., Waters, F., & Momartin, S. (2001). Parent-child concordance for separation anxiety: a clinical study. *Journal of affective disorders*, 65(1): 81-84.

- Manicavasagar, V., Silove, D., Marnane, C., & Wagner, R. (2009). Adult attachment styles in panic disorder with and without comorbid adult separation anxiety disorder. *Australasian Psychiatry, 43*(2): 167-172.
- Manicavasagar, V., Marnane, C., Pini, S., Abelli, M., Rees, S., Eapen, V., & Silove, D. (2010). Adult separation anxiety disorder: a disorder comes of age. *Current psychiatry reports, 12*(4): 290-297.
- Martin, M. M., & Rubin, R. B. (1995). A New Measure of Cognitive Flexibility. *Psychological Reports, 76*, 623-626
- Martin, M. M., ve Anderson, C. M. (1998). The Cognitive Flexibility Scale: Three Validity Studies. *Communication Repots, 11*, 1-9.
- Martin, M.M., Anderson, C. M. & Thweatt, K. S. (1998). Aggressive Communication Traits and Their Relationship With The Cognitive Flexibility Scale and The Communication Flexibility Scale. *Journal of Social Behavior and Personality, 13* (3): 34-45.
- Mayselless, O., & Scher, A. (2000). Mother's attachment concerns regarding spouse and infant's temperament as modulators of maternal separation anxiety. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 41*(7): 917-925.
- McBride, S., & Belsky, J. (1988). Characteristics, determinants, and consequences of maternal separation anxiety. *Developmental Psychology, 24*(3): 407.
- Mitsis, E. M., McKay, K. E., Schulz, K. P., Newcorn, J. H., Halperin, J. M., (2000). Parent teacher concordance for DSM IV attention deficit hyperactivity disorder in clinic referred sample. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 39*, 308-313.
- Moss, E., Rousseau, D., Parent, S. ve ark. (1998). Correlates of Attachment at School Age: Maternal Reported Stress, Mother-Child Interaction and Behavior Problems. *Child Development, 69*(5): 1390-1405.
- Myhr, G., Sookman, D., Pinard, G. (2004) .Attachment Security And Parental Bonding In Adults With Obsessive-Compulsive Disorder: A Comparison With Depressed Out-Patients And Healty Controls. *Acta Psychiatr Scand 109*: 447- 56.

- Ogelman, H. ve Topaloğlu, Z. (2012). 4-5 Yaş Çocuklarının Sosyal Yetkinlik, Saldırganlık, Kaygı Düzeyleri ile Anne-Babalarının Ebeveyn Öz yeterliği Algısı Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi. PAU Eğitim Bilimleri Enstitüsü Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Oktay, B. ve Batıgün, A. (2014). Aleksitimi: Bağlanma, Benlik Algısı, Kişilerarası İlişki Tarzları Ve Öfke. *Türk Psikoloji Yazıları*, 17(33): 31-40.
- Ollendick, T. H., Lease, C., & Cooper, C. (1993). Separation anxiety in young adults: A preliminary examination. *Journal of anxiety disorders*, 7(4): 293-305.
- Öç, Y. ve ark. (2006). Anne-Babalarında Ruhsal Bozukluk Olan Çocukların Ruhsal Durumlarının Değerlendirilmesi. *Klinik Psikiyatri*, 9: 123-130.
- Özbeş, S. (2009). Anaokulu ve Anasınıfı Davranış Ölçeği'nin (PKBS-2) geçerlik güvenirlik çalışması ve destekleyici eğitim programının etkisinin incelenmesi. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Özdemir, A. D. (2012). Bazı Değişkenler Açısından Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Sosyal Becerilerinin ve Ailelerinin Ebeveynliğe Yönelik Tutumları. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Özer, Ü. (2012). Major Depresyon Tanısı Alan Olgularda İntihar Düşünce ve Davranışının Bağlanma Biçimi ve Aile Özellikleri İle İlişkisi. Tıpta Uzmanlık Tezi. Sağlık Bakanlığı Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı Ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi 2. Psikiyatri Kliniği. İstanbul.
- Peleg, O., Halaby, E., & Whaby, E. N. (2006). The relationship of maternal separation anxiety and differentiation of self to children's separation anxiety and adjustment to kindergarten: A study in Druze families. *Journal of anxiety disorders*, 20(8): 973-995.
- Pini, S., Abelli, M., Mauri, M., Muti, M., Iazzetta, P., Banti, S., & Cassano, G. B. (2005). Clinical correlates and significance of separation anxiety in patients with bipolar disorder. *Bipolar disorders*, 7(4): 370-376.
- Pini, S., Abelli, M., Shear, K., Cardini, A., Lari, L., Gesi, C., . . . Troisi, A. (2010). Frequency and clinical correlates of adult separation anxiety in a sample of 508 outpatients with mood and anxiety disorders. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 122(1): 40-46.
- Poulton, R., Milne, B. J., Craske, M. G., & Menzies, R. G. (2001). A longitudinal study of the etiology of separation anxiety. *Behaviour research and therapy*, 39(12): 1395-1410.

- Richmond, V. P., McCroskey, J. C. (1989). *Willingness To communicate and dysfunctional communication processes*. Intrapersonal communication processes, 292-318. New Orleans: SPECTRA.
- Sabuncuoğlu, O., Berkem, M. (2006). Relationship Between Attachment Style And Depressive Symptoms İn Postpartum Women: Findings From Turkey. *Türk Psikiyatri Dergisi* 17: 252-8.
- Saxena, S. P. (1994). *Creativity and science education*. Retrieved on 12 August 2012, at URL: <http://www.education.nic.in/cd50years/q/6J/BJ/6JBJ0401.htm>.
- Selçuk E, Günaydın G, Sümer N, Uysal A. Yetişkin bağlanma boyutları için yeni bir ölçüm: Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri-II'nin Türk örnekleminde psikometrik açıdan değerlendirilmesi [A new measure for adult attachment styles: The psychometric evaluation of Experiences in Close Relationships - Revised (ECR-R) on a Turkish sample]. (2005). *Türk Psikoloji Yazıları [Turkish Psychological Articles]*. 8(16) : 1-11.
- Seligman, L. D., & Wuyek, L. A. (2007). Correlates of separation anxiety symptoms among first-semester college students: An exploratory study. *The Journal of psychology*, 141(2), 135-145.
- Shear, K., Jin, R., Ruscio, A. M., Walters, E. E., & Kessler, R. C. (2006). Prevalence and correlates of estimated DSM-IV child and adult separation anxiety disorder in the National Comorbidity Survey Replication.
- Shaver P.R., Mikulincer, M. (2004). Attachment in later years: A commentary. *Attachment & Human Development*, 6(4): 451-464.
- Silove, D., Harris, M., Morgan, A., Boyce, P., Manicavasagar, V., Hadzi-Pavlovic, D., & Wilhelm, K. (1995). Is early separation anxiety a specific precursor of panic disorder–agoraphobia? A community study. *Psychological Medicine*, 25(02): 405-411.
- Silove, D., Manicavasagar, V., O'connell, D., & Blaszczynski, A. (1993). Reported early separation anxiety symptoms in patients with panic and generalised anxiety disorders. *Australian and New Zealand journal of psychiatry*, 27(3): 489-494.
- Silove, D., Momartin, S., Marnane, C., Steel, Z., & Manicavasagar, V. (2010). Adult separation anxiety disorder among war-affected Bosnian refugees: Comorbidity with PTSD and associations with dimensions of trauma. *Journal of traumatic stress*, 23(1): 169-172.

- Silove, D., Slade, T., Marnane, C., Wagner, R., Brooks, R., & Manicavasagar, V. (2007). Separation anxiety in adulthood: dimensional or categorical? *Comprehensive psychiatry*, 48(6): 546-553.
- Silove, D. M., Marnane, C. L., Wagner, R., Manicavasagar, V. L., & Rees, S. (2010). The prevalence and correlates of adult separation anxiety disorder in an anxiety clinic. *BMC psychiatry*, 10(1): 21.
- Sümer, N., (2006a). Yetişkin bağlanma ölçeklerinin kategoriler ve boyutlar düzeyinde karşılaştırılması. *Türk Psikoloji Dergisi*; 21(57): 1-22.
- Sümer, N. (Aralık 2006b). Ergenlikte ebeveyn tutum ve davranışlarının bağlanma kaygısındaki rolü. 11. Ergen Günleri, Konuşma Metni. Ankara 2006.
- Sümer, N. & Güngör, D. (1999a). Çocuk yetiştirme biçimlerinin bağlanma biçimleri, benlik değerlendirmeleri ve yakın ilişkiler üzerindeki etkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*. 14 (44): 35-58.
- Sümer, N. & Güngör, D. (1999b). Yetişkin bağlanma biçimleri ölçeklerinin Türk örneklemini üzerinde psikometrik değerlendirmesi ve kültürlerarası bir karşılaştırma. *Türk Psikoloji Dergisi*. 14 (43): 71-106.
- Sümer, N. & Anafarta, Şendağ, M. (2009). Orta çocukluk döneminde ebeveynlere bağlanma, benlik algısı ve kaygı. *Türk Psikoloji Dergisi*. 21 (63): 86-101.
- Şehirli, N. (2007). Çocuk Davranışları Değerlendirme Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Taylı, A. (2000). Kardeş Sahibi Olup Olmama Durumunun Okul Öncesi Dönemde Sosyal Oyuna Etkisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitimde Psikolojik Hizmetler Ana Bilim Dalı: Ankara.
- Tekindal, M., Eryaş, N. ve Tekindal, B. (2010). İlköğretim Okullarındaki Öğrencilerin Sürekli Kaygı Düzeylerinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26: 79-93
- Tezci, E. & Gürol, A. (2003). Oluşturmacı Öğretim Tasarımı ve Yaratıcılık. *The Turkish Online Journal of Educational Technology-TOJET*. 2(1).

- Toy, B. (2006). Sanat Eğitimi Alan ve Almayan 15–17 Yaş Grubundaki Ergenlerin Sosyal Uyumlarının ve Benlik Tasarım Düzeylerinin İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Ev Ekonomisi Yüksek Okulu Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bilim Dalı: Ankara.
- Tunçdemir, İ. (2004). Çok Sesli Müzikte Üstün Bir Yetenek: Fazıl Say. *International Journal Of Human Sciences*, 1(1), 10 Eylül 2015 tarihinde <http://www.insanbilimleri.com/ojs/index.php/uib/article/view/111/109>.
- Türkbay, T, Söhmen, T. (2001). Ayrılık Kaygısı Bozukluğu'nda Bireysel ve Ailesel Etmenler. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 8: 77-78.
- Tüy, P. S. (1999). 3–6 Yaş Arasındaki İşitme Engelli ve İşiten Çocukların Sosyal Beceri ve Problem Davranışları Yönünden Karşılaştırılmaları, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Tüzün, O. & Sayar, K., (2006). Bağlanma kuramı ve psikopatoloji. *Düşünen Adam: Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi*; 19(1): 24-39.
- Uzmen, F. S. (2001). Okul Öncesi Eğitim Kurumuna Devam Eden Altı Yaş Çocuklarının Prososyal Davranışlarının Resimli Çocuk Kitapları ile Desteklenmesi. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü: Ankara.
- Whaley, S.E., Pinto, A., Sigman, M. ve ark. (1999). Characterizing interactions between anxious mothers and their children. *J Consult Clin Psychol*, 67: 826-836.
- Wijeratne, C. & Manicavasagar, V. (2003). Separation anxiety in the elderly. *Journal of anxiety disorders*, 17(6): 695-702.

EKLER**EK.1****DEMOGRAFİK BİLGİ FORMU**

Annenin Eğitim Düzeyi				
İlkokul	Ortaokul	Lise	Üniversite (Lisans)	Yüksek Lisans
Annenin Çalışma Durumu				
Çalışıyor	Çalışmıyor			
Çocuğun Yaşı				
Çocuğun Cinsiyeti				
Çocuğu Kardeş Sayısı				

EK.2**YAKIN İLİŞKİLERDE YAŞANTILAR ANKETİ**

Aşağıdaki maddeler romantik ilişkilerinizde hissettiğiniz duygularla ilintilidir. Bu araştırmada sizin ilişkinizde yalnızca şu anda değil genel olarak neler olduğuyla ya da neler yaşadığınızla ilgilenmekteyiz. Maddelerde sözü geçen "birlikte olduğum kişi" ifadesi ile romantik ilişkide bulunduğunuz kişi kastedilmektedir. Eğer halihazırda bir romantik ilişki içerisinde değilseniz, aşağıdaki maddeleri bir ilişki içinde olduğunuzu varsayarak cevaplandırınız. Her bir maddenin ilişkilerinizdeki duygu ve düşüncelerinizi ne oranda yansıttığını karşılardaki 7 aralıklı ölçek üzerinde, ilgili rakam üzerine çarpı (X) koyarak gösteriniz.

1-----2-----3-----4-----5-----6-----7

Hiç

Kararsızım/

Tamamen

katılmıyorum

fikrim yok

katılıyorum

1. Gerçekte ne hissettiğimi birlikte olduğum kişiye göstermemeyi tercih ederim	1	2	3	4	5	6	7
2. Terk edilmekten korkarım	1	2	3	4	5	6	7
3. Romantik ilişkide olduğum kişilere yakın olmak konusunda çok rahatımdır	1	2	3	4	5	6	7
4. İlişkilerim konusunda çok kaygılıyım	1	2	3	4	5	6	7
5. Birlikte olduğum kişi bana yakınlaşmaya başlar başlamaz kendimi geri çekiyorum	1	2	3	4	5	6	7
6. Romantik ilişkide olduğum kişilerin beni, benim onları umursadığım kadar umursamayacaklarından <u>Endiselenirim</u>	1	2	3	4	5	6	7
7. Romantik ilişkide olduğum kişi çok yakın olmak istediğinde rahatsızlık duyarım	1	2	3	4	5	6	7
8. Birlikte olduğum kişiyi kaybedeceğim diye çok kaygılanırım	1	2	3	4	5	6	7
9. Birlikte olduğum kişilere açılma konusunda kendimi rahat hissetmem	1	2	3	4	5	6	7
10. Genellikle, birlikte olduğum kişinin benim için hissettiklerinin benim onun için hissettiklerim kadar güçlü olmasını arzu ederim	1	2	3	4	5	6	7
11. Birlikte olduğum kişiye yakın olmak isterim, ama sürekli kendimi geri çekerim	1	2	3	4	5	6	7
12. Genellikle birlikte olduğum kişiyle tamamen bütünleşmek isterim ve bu bazen onları korkutup benden uzaklaştırır	1	2	3	4	5	6	7
13. Birlikte olduğum kişilerin benimle çok yakınlaşması beni gerginleştirir	1	2	3	4	5	6	7

14.Yalnız kalmaktan endişelenirim	1	2	3	4	5	6	7
15.Özel duygu ve düşüncelerimi birlikte olduğum kişiyle paylaşmak konusunda oldukça rahatımdır	1	2	3	4	5	6	7
16.Çok yakın olma arzumu bazen insanları korkutup Uzaklaştırır	1	2	3	4	5	6	7
17.Birlikte olduğum kişiyle çok yakınlaşmaktan kaçınmaya Çalışırım	1	2	3	4	5	6	7

1-----2-----3-----4-----5-----6-----7

Hiç

Kararsızım/

Tamamen

katılmıyorum

fikrim yok

katılıyorum

18.Birlikte olduğum kişi tarafından sevildiğimin sürekli ifade edilmesine gereksinim duyarım	1	2	3	4	5	6	7
19. Birlikte olduğum kişiyle kolaylıkla yakınlaşabilirim	1	2	3	4	5	6	7
20. Birlikte olduğum kişileri bazen daha fazla duygu ve bağlılık göstermeleri için zorladığımı	1	2	3	4	5	6	7
21. Birlikte olduğum kişilere güvenip dayanma konusunda kendimi rahat bırakmakta	1	2	3	4	5	6	7
22. Terk edilmekten pek korkmam	1	2	3	4	5	6	7
23. Birlikte olduğum kişilere fazla yakın olmamayı tercih ederim	1	2	3	4	5	6	7
24. Birlikte olduğum kişinin bana ilgi göstermesini sağlayamazsam üzülür ya da kızarım	1	2	3	4	5	6	7
25. Birlikte olduğum kişiye hemen hemen her şeyi Anlatırım	1	2	3	4	5	6	7
26. Birlikte olduğum kişinin bana istediğim kadar yakın olmadığını düşünürüm	1	2	3	4	5	6	7
27. Sorunlarımı ve kaygılarımı genellikle birlikte olduğum kişiyle tartışırım	1	2	3	4	5	6	7

28. Bir ilişkide olmadığım zaman kendimi biraz kaygılı ve güvensiz hissederim	1	2	3	4	5	6	7
29. Birlikte olduğum kişilere güvenip dayanmakta Rahatımdır	1	2	3	4	5	6	7
30. Birlikte olduğum kişi istediğim kadar yakınımda olmadığımda kendimi engellenmiş hissederim	1	2	3	4	5	6	7
31. Birlikte olduğum kişilerden teselli, öğüt ya da yardım istemekten rahatsız olmam	1	2	3	4	5	6	7
32. İhtiyaç duyduğumda, birlikte olduğum kişiye ulaşamazsam kendimi engellenmiş hissederim	1	2	3	4	5	6	7
33. İhtiyacım olduğunda birlikte olduğum kişiden yardım istemek işe yarar	1	2	3	4	5	6	7
34. Birlikte olduğum kişiler beni onaylamadıkları zaman kendimi gerçekten kötü hissederim	1	2	3	4	5	6	7
35. Rahatlama ve güvencenin yanısıra birçok şey için birlikte olduğum kişiyi ararım	1	2	3	4	5	6	7
36. Birlikte olduğum kişi benden ayrı zaman geçirdiğinde üzülürüm	1	2	3	4	5	6	7

EK.3 ÇOCUK AYRILMA KAYGISI ÖLÇEĞİ-ANNE-BABA FORMU

Çocuğunuzun davranışının, İlgili ifadeye belirtilen davranışa ne ölçüde uygun olduğunu, 5’li bir dereceleme ölçeği içinde değerlendiriniz.		Hiçbir Zaman	Çok Nadir	Ara Sıra	Oldukça Sık	Her Zaman
1.	Okula başladıktan sonra gece altını ıslatıyor.	1	2	3	4	5
2.	Okula başladıktan sonra parmak emme/tırnak yem gibi davranışlar gösteriyor.	1	2	3	4	5
3.	Sürekli olarak ertesi gün okula gitmek istemediğini söylüyor.	1	2	3	4	5
4.	Okula gitmemek için öylesine direniyor ki, bu yüzden okula götüremediğimiz oluyor.	1	2	3	4	5
5.	Okula başladıktan sonra sabahları yataktan kalkmak istemiyor.	1	2	3	4	5
6.	Okula gidiş saati yaklaştıkça huysuzlanmaya başlıyor.	1	2	3	4	5
7.	Sabah okula geldiğinde içeri girmek istemiyor.	1	2	3	4	5
8.	Okula başladıktan sonra düzenli uyku uyumuyor.	1	2	3	4	5
9.	Okula başladıktan sonra, önceden hiç gözlemediğimiz huysuzluklar yapıyor.	1	2	3	4	5
10.	Gitmemek için çok oyalandığından, okula geç kalıyoruz.	1	2	3	4	5
11.	Okula başladıktan sonra geceleri kendi yatağında, yalnız uyumak istemiyor.	1	2	3	4	5
12.	Hafta sonları, diğer günlere oranla daha neşeli ve mutlu görünüyor.	1	2	3	4	5
13.	Okula gitmemek için çeşitli bahaneler uyduruyor.	1	2	3	4	5
14.	Okula başladıktan sonra (eskisine oranla) daha sık midesi bulanıyor ya da kusuyor.	1	2	3	4	5
15.	Sabahları okuldan ayrılırken üzüntülü bir ifade ile birkaç kez kendisini öpmemizi istiyor.	1	2	3	4	5
16.	Sabahları okula bırakırken kendisini erken almamızı istiyor.	1	2	3	4	5
17.	Sürekli olarak üzüntülü bir ifade ile “Bugün de mi okula gideceğim?” diye soruyor.	1	2	3	4	5
18.	Okuldan almaya geldiğimizde bizimle ilgilenmiyor ve küskün görünüyor.	1	2	3	4	5
19.	Okula götürdüğümüzde bizden ayrılmak istemiyor ve içeri almak isteyen okul personeline direniyor.	1	2	3	4	5
20.	Okul binasına yaklaşınca ağlamaya başlıyor.	1	2	3	4	5
21.	Sabahları okula bıraktığımızda arkamızdan ağlıyor.	1	2	3	4	5
22.	Almak için geldiğimizde, onu okulun giriş kapısı yakınlarında, üzüntülü bir ifade ile bizi bekler buluyoruz.	1	2	3	4	5
23.	Okula başladıktan sonra evde her an yanımızda olmak istiyor.	1	2	3	4	5
24.	Okula başladıktan sonra yabancı ortamlarda yanımızdan hiç ayrılmıyor.	1	2	3	4	5

25.	Okula başladıktan sonra bizimle sürekli fiziksel temas (kucağa çıkmak vb.) içinde olmak istiyor.	1	2	3	4	5
-----	--	---	---	---	---	---

ÇOCUK AYRILMA KAYGISI ÖLÇEĞİ-ÖĞRETMEN FORMU

Söz konusu çocuğun davranışının, ilgili ifadede belirtilen davranışa ne ölçüde uygun olduğunu 5'li bir dereceleme ölçeğinde değerlendiriniz.		Hiçbir Zaman	Çok Nadir	Ara Sıra	Oldukça Sık	Her Zaman
1.	Sürekli olarak anne ya da babasının ne zaman geleceğini soruyor.	1	2	3	4	5
2.	Çok kederli, üzgün bir ifade ile dolaşıyor.	1	2	3	4	5
3.	Öğle uykusunda ağlayarak uyanıyor.	1	2	3	4	5
4.	Anne-babası okula geldiğinde küskün görünüyor ve onlarla konuşmuyor.	1	2	3	4	5
5.	Ailesinin tuvalet kontrolünün bulunduğunu belirtmesine karşın altını ıslatıyor.	1	2	3	4	5
6.	Ailesinin ifadesine göre, geçerli bir neden olmadan, sırf kendisi istemediği için devamsızlık yapıyor.	1	2	3	4	5
7.	Okuldan izinsiz dışarı çıkıp, anne-babasına gitmeyi deniyor.	1	2	3	4	5
8.	Okula gelişlerinde, kendisini içeri almak isteyen personele karşı çıkıyor.	1	2	3	4	5
9.	Arkadaşları ile oynamaya kesinlikle yanaşmıyor.	1	2	3	4	5
10.	Öğretmeninden ya da okul personelinden herhangi birisinin yanından ayrılmak istemiyor.	1	2	3	4	5
11.	Zamanının çoğunu hareketsiz, bir köşede oturarak geçiriyor.	1	2	3	4	5
12.	Okula geldiğinde uzunca bir süre giriş kapısında bekliyor ve gruba katılmak istemiyor	1	2	3	4	5
13.	Anne-babası okuldan ayrılınca onların arkasından ağlıyor.	1	2	3	4	5
14.	Sabahları ağlayarak okula geliyor.	1	2	3	4	5
15.	Anne-babasının geliş saati yaklaşınca, kapıda onları beklemek istiyor.	1	2	3	4	5
16.	Tek başına okula girmek istemiyor, anne-babasının içeri sokması için ısrar ediyor.	1	2	3	4	5
17.	Anne-babasından ayrılırken, üzgün bir ifade ile birkaç kez sarılıp, onları öpmek istiyor.	1	2	3	4	5
18.	Günboyu fırsat buldukça giriş kapısının yanına gidiyor ve orada beklemek istiyor.	1	2	3	4	5
19.	Okula gelişlerinde anne-babasından zorlukla ayrılıyor.	1	2	3	4	5
20.	Ayakkabılarının, üstünün değiştirilmesini/değiştirmeyi reddediyor.	1	2	3	4	5
21.	Okulda nedensiz, durmadan ağlıyor.	1	2	3	4	5
22.	Anne-babasına telefon edilmesini ya da onların okula çağırılmasını istiyor.	1	2	3	4	5
23.	Nedeni olmaksızın, sürekli bir tarafının ağardığından yakınıyor.	1	2	3	4	5
24.	Okuldaki oyuncaklarla oynamayı reddediyor.	1	2	3	4	5
25.	Gününü tek başına, amaçsızca dolaşarak geçiriyor.	1	2	3	4	5

EK. 4

YETİŞKİN AYRILMA KAYGISI ANKETİ

YETİŞKİN AYRILMA ANKSİYETESİ ANKETİ

Aşağıdaki sorular bir yetişkin (18 yaş üzeri) olarak yaşamış olabileceğiniz bazı belirtilere yöneliktir. Lütfen bu belirtileri yaşıyıp yaşamadığınıza göre sorunun karşısındaki uygun yeri işaretleyiniz.

Lütfen tüm soruları yanıtlayınız.

	Çok Sıklıkla	Sıklıkla	Nadiren	Hiç
1- Size yakın olan kişilerle birlikte evinizdeyken kendinizi daha güvende hissettiniz mi?				
2- Evinizden saatlerce uzak kalmakta zorluk çektiniz mi?				
3- Çantanızda veya cüzdanınızda size güven ya da huzur veren bir şeyler taşıyor musunuz?				
4- Uzun bir yolculuğa çıkmak üzere evden ayrılmazdan önce aşırı stres yaşadınız mı?				
5- Size yakın olan birinden ayrılmakla ilgili kâbuslar ya da rüyalar gördüğünüz oldu mu?				
6- Bir yolculuğa çıkmadan önce size yakın olan birinden ayrılmakla ilgili aşırı stres yaşadınız mı?				
7- Günlük işleriniz aksadığında çok huzursuz olur musunuz?				
8- Size en yakın kişilerle olan ilişkilerinizin yoğunluğu konusunda endişelendiniz mi? Örneğin çok aşırı bağlı olmanızdan dolayı.				
9- İşiniz veya diğer düzenli ev dışı uğraşlarınız için evinizden ayrılmadan önce baş ağrısı, mide ağrısı ya da bulantı gibi (veya başka) belirtiler oldu mu?				
10- İnsanları yakınınızda tutmak için çok fazla konuştuğunuzu fark ettiğiniz oldu mu?				
11- Size yakın kişilerden ayrıldığınızda (örneğin işe gitmek ya da evden dışarıya çıkmak için), özellikle onların nerede oldukları konusunda endişelendiniz mi?				
12- Gece tek başınıza uyumakta güçlük çeker misiniz? Örneğin bir yakınınız evdeyse daha iyi uyur musunuz?				
13- Size yakın olan kişilerin seslerini işitebiliyor ya da televizyonun veya radyonun sesini duyuyorsanız daha kolay uyuduğunuzu fark ettiniz mi?				
14- Size yakın olan kişilerden uzak kaldığınızı düşündüğünüzde çok sıkıntı yaşadınız mı?				

EK. 5

ANAOKULU VE ANASINIFI DAVRANIŞ ÖLÇEĞİ

PRESCHOOL AND KINDERGARDEN BEHAVIOR SCALES

ANAOKULU VE ANASINIFI DAVRANIŞ ÖLÇEĞİ

Lütfen her bir çocuk için bir ölçek formunu, çocuğun son 3 ay süresindeki davranışlarıyla ilgili gözlemlerinizi dikkate alarak işaretleyiniz.

Ölçekteki her madde için 4 seçenek söz konusudur.

- Hiç** Eğer söz konusu davranış çocukta **hiçbir zaman** gözlemlenmediyseniz işaretleyiniz
Nadiren Eğer söz konusu davranış çocukta **çok nadir** gözlemliyorsanız işaretleyiniz
Bazen Eğer söz konusu davranış çocukta **ara sıra** gözlemliyorsanız işaretleyiniz
Sıklıkla Eğer söz konusu davranış çocukta **sıklıkla** gözlemliyorsanız işaretleyiniz

Sosyal Beceri Ölçeği

		Hiç	Nadiren	Bazen	Sıklıkla
	Faktör 1-Sosyal İşbirliği Becerileri				
1	Gerektiğinde tek başına oyun oynayabilir ya da çalışabilir				
2	İşbirliği yapar				
3	Yetişkinlerin talimatlarına uyar				
4	Boş vakitlerini kitap okuma, resim yapma, oyun oynama vb. şekillerde zararlı olmayacak şekilde değerlendirir.				
5	Hikâye anlatılırken oturur ve dinler				
6	Kendisinden istendiğinde kendi dağmıklığını toplar				
7	Genellikle kurallara uyar				
8	Oyuncaklarını ve diğer eşyalarını paylaşır				
9	Yetişkinlerce alınan kararları kabul eder				
10	Oyuncaklarla ve diğer nesnelere oynarken kendi sırasını bekler				
11	Yanlış davranışları düzeltildiğinde karşı çıkmaz				
	Faktör 2-Sosyal Bağımsızlık ve Sosyal Kabul Becerileri				
12	Farklı çocuklarla oyun oynar				
13	Sorun çözmede yardım istemeden önce kendi ürettiği çözümleri dener				
14	Kolaylıkla arkadaş edinir				
15	Özdenetim sahibi olduğunu gösterir				
16	Başka çocuklarca oyun oynamaya davet edilir				
17	Farklı ortamlara kolay uyum sağlar				
18	Akranlarınca hayranlık duyulan yetenek ya da becerilere sahiptir				
19	Kendi haklarını savunur				
	Faktör 3-Sosyal Etkileşim Becerileri				
20	Başka çocukların davranışını anlamaya çalışır ("Neden ağlıyorsun?" diye arkadaşına sorabilir)				
21	Üzgün olan başka çocukları teselli eder				
22	Yetişkinlerin sorunlarına karşı duyarlıdır ("Üzgün müsün?")				
23	Başka çocuklara şefkat gösterir				

Problem Davranış Ölçeği

		Hiç	Nadiren	Bazen	Sıklıkla
	Faktör 1-Dışa Yönelim				
1	Başka çocuklara takılır ya da onlarla alay eder				
2	Başkalarını kızdıracak kadar gürültü yapar				
3	Öfke nöbeti geçirir ya da aşırı tepki gösterir				
4	Fiziksel açıdan saldırgandır (vurur, tekme atar, iter)				
5	Kızgın olduğunda bağırır ya da çığlık atar				
6	Başka çocukların eşyalarını elinden zorla alır				
7	Kurallara uymaz				
8	Her zaman kendi bildiğini yapar				
9	Aşırı derecede hareketlidir- yerinde duramaz				
10	Başkalarından kızdığında mutlaka hıncını alır				
11	Annesine, babasına, öğretmenine ya da ona bakan kişiye karşı gelir				
12	Başka çocuklara zorbalık yapar ya da onların gözünü korkutur				
13	Beklenmedik davranışlar sergiler				
14	Başkalarına ait eşyalara zarar verir				
15	Kolaylıkla tahrik edilebilir – çabucak öfkelenir				
16	Başka çocukları kızdırır ya da rahatsız eder				
	Faktör 2-İçe Yönelim				
17	Başka çocuklarla oyun oynamaktan kaçınır				
18	Arkadaş edinme konusunda sorun yaşar				
19	Korkak ya da ürkektir				
20	Başkalarıyla birlikte olmaktan kaçınır				
21	Mutsuz ya da keyifsiz görünür				
	Faktör 3-Antisosyal				
22	Anaokulu ya da kreşe gitmeye karşı direnç gösterir				
23	Yerinde duramaz ve huzursuzdur				
24	Kendinden büyüklere isimleriyle hitap eder				
	Faktör 4-Ben Merkezci				
25	Kaprislidir ya da canı çabuk sıkılır				
26	Eleştiriye ya da azarlanmaya karşı aşırı hassastır				
27	Gereksiz yere sızlanır ya da sürekli şikâyet eder				

EK. 6 BİLİŞSEL ESNEKLİK ENVANTERİ

Aşağıdaki ifadelerin size ne kadar uygun olduğunu göstermek için lütfen ifadelerin solunda yer alan ölçeği kullanınız.		Hiç uygun değil	Pek uygun değil	Kararsızım	Uygun	Tamamen uygun
1.	Durumları "tartma" konusunda iyiyimdir.	1	2	3	4	5
2.	Zor durumlarla karşılaştığımda karar vermekte güçlük çekerim.	1	2	3	4	5
3.	Karar vermeden önce çok sayıda seçeneği dikkate alırım.	1	2	3	4	5
4.	Zor durumlarla karşılaştığımda kontrolümü kaybediyormuşum gibi hissedirim.	1	2	3	4	5
5.	Zor durumlara değişik açılardan bakmayı tercih ederim.	1	2	3	4	5
6.	Bir davranışın nedenini anlamak için önce, elimdekini dışında ek bilgi edinmeye çalışırım.	1	2	3	4	5
7.	Zor durumlarla karşılaştığımda öyle strese girerim ki sorunu çözecek bir yol bulamam.	1	2	3	4	5
8.	Olaylara başkalarının bakış açısından bakmayı denerim.	1	2	3	4	5
9.	Zor durumlarla baş etmek için çok sayıda değişik seçeneğin olması beni sıkıntıya sokar.	1	2	3	4	5
10.	Kendimi başkalarının yerine koymakta başarılıyım.	1	2	3	4	5
11.	Zor durumlarla karşılaştığımda ne yapacağımı bilemem.	1	2	3	4	5
12.	Zor durumlara farklı açılardan bakmak önemlidir.	1	2	3	4	5
13.	Zor durumlarda nasıl davranacağıma karar vermeden önce birçok seçeneği dikkate alırım.	1	2	3	4	5
14.	Durumlara farklı bakış açılarından bakarım.	1	2	3	4	5
15.	Hayatta karşılaştığım zorlukların üstesinden gelmeyi becerebilirim.	1	2	3	4	5
16.	Bir davranışın nedenini düşünürken mevcut bütün bilgileri ve gerçekleri dikkate alırım.	1	2	3	4	5
17.	Zor durumlarda, şartları değiştirecek gücümün olmadığını hissedirim.	1	2	3	4	5
18.	Zor durumlarla karşılaştığımda önce bir durup çözüm için farklı yollar düşünmeye çalışırım.	1	2	3	4	5
19.	Zor durumlarla karşılaştığımda birden çok çözüm yolu bulabilirim.	1	2	3	4	5
20.	Zor durumlara tepki vermeden önce birçok seçeneği dikkate alırım.	1	2	3	4	5

EK.7**GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU**

Hacettepe üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi Prof. Dr. Ferhunde Öktem danışmanlığında yürütülecek olan araştırmada, anaokuluna giden 3-5 yaş arasında çocuğu olan annelerin ayrılma kaygıları ve kendi bağlanma biçimleri ile çocuklarının davranışları ve ayrılma kaygıları arasındaki ilişkinin incelenmesi ve bu bağlamda annelerin bilişsel esnekliğinin aracı rolünün değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda araştırmanın yapılabilmesi için Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonundan gerekli izin alınmıştır. Araştırma için katılmak isteyen siz anne ve öğretmenlerin gönüllü olması esastır. Araştırmaya katılıp katılmamayı seçme hakkı size aittir. Katılımcı olduktan sonra da istediğiniz zaman vazgeçebilirsiniz, katılımınızı sonlandırabilirsiniz. Bu size hiçbir sorumluluk getirmeyecektir. Vereceğiniz bilgilerin tümü araştırmacıda gizli kalacaktır. Katılım sırasında ya da sonrasında sorularınız olursa sormak için ve/veya sonuçları öğrenmek için araştırmacıya telefon ve e-posta yoluyla ulaşabilirsiniz.

Katılımcı:**Tarih:**

Adı, soyadı:

Adres:

Tel:

İmza:

Araştırmacı:

Adı, soyadı: Cansu Küçüködük

Adres: Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü

Tel: 0505 587 83 56

E-posta: ozkancansu@gmail.com

İmza:

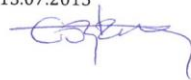

Tez Danışmanı:

Adı, Soyadı: Prof. Dr. Ferhunde Öktem

Adres: Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı Ana Bilim
Dalı 06100 Sıhhiye-Ankara

E-posta: foktem@hacettepe.edu.tr

EK. 8 ORJİNALLİK RAPORU

 <p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS/DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU</p>
<p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA</p> <p style="text-align: right;">Tarih:13/07/2015</p> <p>Tez Başlığı / Konusu: 3-5 Yaş Arasında ve Anaokuluna Giden Çocuk Annelerinin Ayrılma Kaygısı ve Bağlanma Biçimleri İle Çocuğun Davranışları ve Ayrılma Kaygısı Arasındaki İlişki: Bilişsel Esnekliğin Aracı Rolü</p> <p>Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 85 sayfalık kısmına ilişkin, 15/06/2015 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 10'dur.</p> <p>Uygulanan filtrelemeler:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç, 2- Kaynakça hariç 3- Alıntılar hariç/dâhil 4- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç <p>Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.</p> <p>Gereğini saygılarımla arz ederim.</p> <p style="text-align: right;">13.07.2015 </p> <p>Adı Soyadı: CANSU KÜÇÜKÖDÜK Öğrenci No: N11228469 Anabilim Dalı: PSİKOLOJİ Programı: KLİNİK PSİKOLOJİ Statüsü: ☒ Y.Lisans ☐ Doktora ☐ Bütünleşik Dr.</p>
<p><u>DANIŞMAN ONAYI</u></p> <p>UYGUNDUR.</p> <p style="text-align: center;"> Prof. Dr. Ferhunde ÖKTEM</p>

EK. 9 ETİK KURUL ONAY YAZISI

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Rektörlük

Sayı : 35853172/ 433-2952

01 Nispetiye 2014

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi: 18.11.2014 tarih ve 5560 sayılı yazınız.

Enstitünüz Psikoloji Anabilim Dalı Klinik Psikoloji Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencilerinden Cansu KÜÇÜKÖDÜK'ün 3-5 Yaş Arasında ve Anaokuluna Giden Çocuk Annelerinin Ayrılması Kaygısı ve Bağlanma Biçimleri ile Çocuğun Davranışları Arasında İlişki: Bilişsel Esnekliğin Aracı Rölü" başlıklı tez çalışması Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun 25.11.2014 tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi rica ederim.

Prof. Dr. C. Sebnem HARPUR
Rektör a.
Rektör Yardımcısı

Ek: Tutanak

Hasan Bey